TEOLÓGIAI TUDOMÁNYOS SZAKFOLYÓIRAT 18. évfolyam • 2014 • 4. szám

Alapítva: 1857 *www.srta.hu*

301.957

SÁROSPATAKI FÜZETEK

Győri István
Az Újszövetség megismerésének határai

Doedens Jaap
Istenkáromlás? – A Jézus-per a Márk 14,55-64 leírása szerint

Füsti-Molnár Szilveszter
„Eritis sicut Deus" – Betekintés Kálvin teológiájának a keresztyén lelkiséggel kapcsolatos összefüggéseibe

Keresztes Hajnalka
A nagyszékelyi református németek néprajzából

Szathmáry Béla
A Magyarországi Református Egyház 2013. évi I. törvénye a lelkészek szolgálatáról és jogállásáról - Kommentár *(3. rész)*

Sárospataki Füzetek
Alapítva: 1857

„Féljétek az Istent, és néki adjatok dicsőséget!"
Jel 14, 7

SZERZŐINK / CONTRIBUTORS

Doedens Jaap főiskolai adjunktus, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Füsti-Molnár Szilveszter főiskolai tanár, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Győri István ny. egyetemi tanár, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Keresztes Hajnalka oktató, Károli Gáspár Református Egyetem, Tanítóképző Főiskolai Kar

Kiss Endre József könyvtáros, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei

Kovács Áron történész, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei

Kustár György főiskolai tanársegéd, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Laczkó Gabriella főiskolai tanársegéd, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Rácsok Gabriella főiskolai docens, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Szathmáry Béla egyetemi tanár, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

SF

Sárospataki Füzetek

18. évf. 2014. 4. szám

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Teológiai Tudományos Szakfolyóirata

KIADJA: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia

FELELŐS KIADÓ/PUBLISHER:
Füsti-Molnár Szilveszter, PhD

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG/EDITORIAL BOARD:
elnöke/ Editor-in-Chief:
Dienes Dénes, PhD

A. Molnár Ferenc, MTA doktora (Miskolc)
Buzogány Dezső, PhD (Cluj/Kolozsvár)
Petrőczi Éva, PhD (Budapest)
Börzsönyi József, PhD (Sárospatak)
Enghy Sándor, PhD (Sárospatak
Kádár Ferenc, PhD (Sárospatak)
Győri István, PhD (Sárospatak)

Szerkesztők/Editors:
Füsti-Molnár Szilveszter, PhD (Sárospatak)
Rácsok Gabriella, PhD (Sárospatak)

NYELVI LEKTOR: Kovács Józsefné
NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS
BORÍTÓTERV: Asztalos József

KÉSZÜLT: A Kapitális Nyomdában,
Ügyvezető Igazgató:
Kapusi József

ISSN 1416-9878

Szerkesztőség címe:
Sárospataki Református Teológiai Akadémia
3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.
Tel/Fax: +36 47 312 947

e-mail: fustis@t-online.hu

PÉLDÁNYONKÉNTI ÁRA: 500 Ft
ÉVES ELŐFIZETÉSI DÍJ: 2000 Ft

TARTALOM CONTENTS

OKTASS, HOGY ÉLJEK! TEACH ME THAT I MAY LIVE!

Kustár György
Meditáció az Ézs 9,1-6 alapján 5

György Kustár
Meditation on Isaiah 9,1-6

TANULMÁNYOK ARTICLES

Győri István
Az Újszövetség megismerésének határai 9

István Győri
The Boundaries of Understanding the New Testament

Doedens Jaap
Istenkáromlás? – A Jézus-per a Márk 14,55-64 leírása szerint 21

Jaap Doedens
Blasphemy? – The Trial of Jesus as Described in Mark 14:55-64

Füsti-Molnár Szilveszter
„Eritis sicut Deus" – Betekintés Kálvin teológiájának a keresztyén lelkiséggel kapcsolatos összefüggéseibe 29

Szilveszter Molnár-Füsti
'Eritis sicut Deus' – Insights into Calvin's Theology Regarding the Context of Christian Spirituality

Keresztes Hajnalka
A nagyszékelyi református németek néprajzából 39

Hajnalka Keresztes
From the Ethnography of Reformed Germans in Nagyszékely

Kiss Endre József
Hegedűs Lóránt püspök könyvtári hagyatéka 57

József Endre Kiss
L' héritage bibliographique d'un évêque calvinist hongrois

Rácsok Gabriella
Vallás, értelemtalálás, értelemalkotás, mediatizáltság 65

Gabriella Rácsok
Religion, Finding and Making Meaning, Mediatisation

Szathmáry Béla
Magyarországi Református Egyház 2013. évi I. törvénye a lelkészek szolgálatáról és jogállásáról - Kommentár *(3. rész)* 91

Béla Szathmáry
Commentary on Act 1, 2013 of the Reformed Church of Hungary on the Service and Legal Status of Ministers, *Part 3*

KÖZLEMÉNY MISCELLANEOUS

Kovács Áron
Adalékok Egressy Béni sárospataki diákéveinek történetéhez 129

Áron Kovács
Data on the Sárospatak Student Years of Béni Egressy

Laczkó Gabriella
„Az első püspöklátogatás Alsóbereckiben..." 133

Gabriella Laczkó
"The First Episcopal Visitation in Alsóberecki..."

MTA KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

OKTASS, HOGY ÉLJEK!

A Seregek Urának féltő
szeretete viszi véghez ezt."
(Ézs 9, 6.)

„A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát, a homály földjén lakókra világosság ragyog. Te megszaporítod a népet, nagy örömöt szerzel neki. Úgy örülnek színed előtt, ahogyan aratáskor szoktak örülni; ahogyan vigadni szoktak, akiknek zsákmányt osztanak. Mert terhes igáját, a hátát verő botot, sanyargatójának vesszejét összetöröd, mint Midján napján. Mert minden dübörögve menetelő csizma és véráztatta köpönyeg elég, és tűz martaléka lesz. Mert egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk. Az uralom az ő vállán lesz, és így fogják nevezni: Csodálatos Tanácsos, Erős Isten, Örökkévaló Atya, Békesség Fejedelme! Uralma növekedésének és a békének nem lesz vége Dávid trónján és országában, mert megerősíti és megszilárdítja törvénnyel és igazsággal mostantól fogva mindörökké. A Seregek Urának féltő szeretete viszi véghez ezt." (Ézs 9,1-6.)

Kustár György

MEDITÁCIÓ

Kikre vonatkozik a „sötétségben járás"? Ez a vers az előző szakasz utolsó verséhez kapcsolódik, ahol a próféta egyértelműen a „pogányok" területéről beszél, bár a „tengeri út, a Jordán mellett" fordítása és a múltra, illetve jövőre utalás feloldása bizonytalan. Nem véletlen, hogy a galileai Jézus hasonló megdöbbenést vált ki a júdeaiakban messiási igényével, mint ezek a szavak akkor, amikor legelőször elhangzanak. Mert az egy dolog, hogy a pogányoknak is lesz üdvösségük. Bár ezt nekünk, a nagyméretű világmissziók után elképzelni könnyebb, mint akkoriban komolyan venni. Még a Kr.e. 104-ben a hasmoneus származású Hürkanosz és Alexander Janneus által nagy arányban odatelepített zsidó lakosság is folyamatos gúny tárgya: Vermes Géza szerint az „am-haareccel" egyenértékűnek számítanak, akik átkozottak, mivel nem ismerik a törvényt. Vagyis műveletlen bugrisok, akikre a szent dolgok nem bízhatók. Csak elég az evangéliumokban a farizeusok Jézussal szembeni kifogásaira pillantani, hogy ennek a kifogásnak a súlyáról képet kapjunk. És valóban, a názáreti Jézus nem a feltétlen törvénytiszteletéről volt híres. Ha ehhez hozzávesszük a tényt, hogy a hazaszeretetéről és odaszántságáról

híres Galilea felkelések és állandó lázongások fészke, vagy emellé odatesszük azokat a gúnyos történeteket a Misnából, melyek a még rendesen beszélni sem tudó galileaiakat karikírozzák, érthetővé válik a „pogányok földjéről" szóló prófécia abszurditása. Tökéletesen kiszámítható Natanaél, a szigorú törvénytisztelő zsidó nyíltan gúnyos vissza-kérdése: „Származhat-e valami jó Názáretből?" (Jn 1,46.) Jézus igénye pedig még ezt az egész abszurditást megfejeli: az üdvösség nemcsak hogy a pogányok Galileájára is kiterjed, hanem egyenesen *onnan támad*. Mi ez, ha nem istenkáromlás? De a sötétségben járás még szemléletesebb lesz, ha ennek a próféciának a lényegét és a jézusi üzenet hangsúlyait egymás mellé illesztjük. Egy kommentár szerint a „csodálatos" (pᵉle) és „uralkodó" (śar), vagyis az első méltóságnév első és az utolsó méltóságnév utolsó szavának összeolvasása Tiglat Pilézer nevére utal. Eszerint a magyarázat szerint a születendő hatalmasabb lesz, mint az Asszír nagyhatalom kormányzója. Bár ez az értelmezés a zsidó írásmagyarázatban minden további nélkül megállná a helyét, a keresztyén értelmezők többsége elveti. A lényeg azonban nem változik: a megjövendölt dávidita uralkodó képes lesz békét teremteni, azt minden áskálódással szemben megóvni, és jólétet biztosítani. Ez pedig olyan hatalom, mellyel egyetlen földi uralkodó sem rendelkezik. Mégis, ennek az uralkodónak a beazonosítására történt egynéhány kísérlet a zsidóság történetében. Zerubbábel után, aki az utolsó dávidita helytartóként nem sokkal a templom helyreállítása után eltűnik a zsidó történelemből, a Mattatiás főpap templomot megtisztító és újraszentelő családja felé fordul a figyelem. A hasmoneusok első könyvének Júdás Makkabeust és testvérét, Simont övező eufóriáját azért egyetlen tény nem tudja önfeledtté tenni: a dinasztia illegitim, azaz nem dávidita eredete.

De ki lesz, aki világosságot hoz? Valaki, aki még a hatalom sajátos értelmezése révén is keresztülhúzza a dávidita felkenttel szembeni várakozásokat. A templom-tisztítás ígéretes, szimbolikus tette után a názáreti körül valami elromlani látszik: meglazul a tanítványi kör egysége, Júdás valamilyen okból kihátrál, a többiek értetlensége pedig a feltámadásig döbbent tehetetlenségként kíséri Jézust. Semmi sem valósul meg a nagy tervből, az ígéretes kezdetből, mely egy győzedelmes háborúban folytatódhatott volna. A kereszten elviselhetetlen kínok közt kiszenvedő Jézus minden álom végét jelentette. Senki sem gondolta volna, hogy ebből a fojtogató sötétségből lehet szabadulás. De volt. És akkor, húsvét után kellett rádöbbenni, hogy az „Immanu-él" valami teljesen mást jelent, mint amire eddig gondoltak…

TANULMÁNYOK

Győri István
Jacob J. T. Doedens
Füsti-Molnár Szilveszter
Keresztes Hajnalka
Kiss Endre József
Rácsok Gabriella
Szathmáry Béla

Győri István

AZ ÚJSZÖVETSÉG MEGISMERÉSÉNEK HATÁRAI

(Amit már nem fogok megtanítani, avagy „ahol megáll a tudomány.")

A tudományt éltető minden tudás eredete a kíváncsiság, a mindent felfedezni, megérteni akaró emberi elme. Ha ez nem lenne, semmilyen tudomány nem létezhetne a világon. Ha megértettünk valamit, mindig jön még valami, amit nem értünk teljesen. Ez az egészséges kíváncsiság a tudomány fejlődésének táplálója. Természetesen a teológia sem kivétel. A legjobb helyzetben az egyháztörténet van, hiszen vizsgálatának tárgya az idő előrehaladásával mindig bővül, ami ma történik az egyházi életben, egy idő után már az egyháztörténeti kutatás tárgya, és aztán stúdiumok tananyaga lesz, és ez így folytatódik tovább. Legnehezebb helyzetben vannak a bibliai tárgyak, hiszen tananyaguk alapja maga az írásba foglalt kijelentés, amely jellegéből adódóan lezárt egység. Nem mintha mindent megérthetnénk belőle, de mivel lezárt egység, ha elértük a megértés határait, akkor nem várhatunk arra, hogy majd idővel bővül a vizsgálatunk tárgya, mint az egyháztörténetnél.

Előadásomban azokra az újszövetségi kérdésekre szeretnék rávilágítani, amelyekben a megismerés határaival, korlátaival találkozunk. Ezeknek a korlátoknak a felismerése és elfogadása alázatot is kíván, hiszen el kell fogadnunk, hogy vannak olyan esetek, ahol le kell mondani a bevezetőben említett tudásvágy kielégítéséről. Az embert leginkább a jövő foglalkoztatja. Így volt ez már Jézus idejében is. A tanítványok sokszor kérdezték Jézustól, hogy mikor jön el a vég, mikor teljesednek be a végidőkről szóló ígéretek. Jézus ezekre a kérdésekre soha nem adott konkrét választ. Amikor aztán Jézus szenvedésével felgyorsultak az események, a tanítványok újra sürgették Mesterüket, kérdezve, hogy mikor lesznek meg ezek a dolgok. De Jézus egyértelműen válaszol: „Nem

rátok tartozik, hogy megtudjatok olyan időket vagy alkalmakat, amiket az Atya a maga kizárólagos hatalmába helyezett"(ApCsel 1,7), hanem lesztek nékem tanúim a Föld végső határáig! A tanítványok feladata tehát nem az, hogy megtudják a végidők időpontját, hanem a tanúságtétel. Függetlenül attól, hogy ez a mostani korszak meddig tart, mikor zárul le Jézus visszajövetelével. Az időpontra vonatkozó válasz helyett Jézus több példázatában a szüntelen várakozásra inti a tanítványait. Sajnos, mindig vannak olyanok, akik ezt az egyértelmű határmegvonást nem akarják elfogadni. Pedig a jövőre vonatkozó minden olyan spekuláció és számítgatás, amiben meg akarják mondani, hogy Isten mikor lép majd, az emberi vakmerőség példája és Isten szuverenitásának megkérdőjelezése.

Ha már az időnél tartunk, ide kapcsolódik az újszövetségi kronológia problémája. Ha kinyitunk bármely újszövetségi bevezetést, legjobb esetben is hozzávetőleges kronológiát találunk, ahol az események időpontja pár éves időszakra van téve, de nincs pontos évszám. Ez a „tól-ig" megoldás nagyon kérdésessé teszi a többi esemény dátumozását, mert a bibliai szövegben nincsenek évszámok. De milyen évszám is lenne? Hiszen az „Anno Domini" megjelölés csak évszázadok múlva alakult ki. Így aztán csak az események sorrendjét ismerjük. A probléma alapvetően két dologból adódik. Az egyik az, hogy a tárgyalt időben nem volt egységes időszámítás, mint ahogy azt ma megszoktuk. Az internet és a tv világában nem is tudnánk létezni, ha nem lenne dátumozás, sőt az órára, percre, másodpercre meghatározott idő egységes az egész világon. Egyébként érdekességként említem, hogy a percre pontosított órabeállítás a 19. sz.-ban, az európai vasúthálózattal együtt alakult ki, hiszen összhangba kellett hozni a menetrendeket. Később a távíró és a rádió tette lehetővé és szükségessé a másodpercre egységes időszámítást. Az ókorban messze nem így volt. A rómaiak az éveket „ab urbe condita," Róma város alapításától számolták. A görögök pedig az első olimpiai játékoktól kezdve. De mindenütt szokásban volt, hogy ezek mellett párhuzamosan területenként, az uralkodók uralkodásához viszonyítva számolták az éveket. Erre az evangéliumokban is találunk példákat. A Nagy Sándor által korábban uralt területeken, azaz a Római Birodalom keleti felén külön időszámítás volt. Ha a történeti feljegyzésekben az évet fel is feltüntették, de nem mindig adták meg, hogy az évszámot mihez viszonyítva kell érteni. Legtöbbször feltételezték, hogy azon a vidéken mindenki ugyanahhoz az eseményhez viszonyítja az időt, mint ma. Ha ma az időszámításunk szerinti dátumozást halljuk, akkor arra gondolunk, hogy a Kr. utáni dátumozásról van szó és nem pl. a kínai évszámozásról. Ehhez jön még az, hogy az ókorban általános szokás volt az időtartamok számításánál minden töredéket és megkezdett egységet beszámítani. Ha tehát egy uralkodó, mai fogalmaink szerint, az egyik év novemberétől uralkodott a rá következő év utáni év februárjáig, tehát összesen 14 hónapot, akkor is azt mondták, hogy három évig uralkodott. Ezért nehéz az Ószövetségben is a királyok egymáshoz viszonyított uralkodási idejéből pontos adatokra következtetni. A dolgot még színezi, hogy az év kezdete sem volt egységes. A zsidóknál ősszel kezdődött az év, a görögöknél és a rómaiaknál ta-

vasszal, de az se teljesen egyszerre. Voltak kísérletek arra, hogy készítsenek olyan számítógépes programot, amely segítene egy elfogadható újszövetségi kronológia kialakításában. Azonban ez a program is csak a mi időszámításunkat tudja alapul venni. Arra fűz fel mindent, és azonnal beleütközünk az alapproblémába.

A kérdésben leginkább *Hans Lietzmann*, a ZNW első szerkesztője ért el eredményeket. Ráadásul a két világháború között, közel száz éve, tehát még a modern technikai segédeszközök nélkül. Azóta ebben komolyabb előrelépés nem történt. Itt is el kell tehát fogadnunk, hogy a mi időszámításunkhoz illeszkedő, pontos újszövetségi kronológia elkészítése szinte lehetetlen feladat, vagy legalábbis nagyon nehéz. Talán a következő nemzedéknek sikerül az, ami nekünk nem sikerült eddig!

A következő kérdéskör, ami foglalkoztatott, hogy vannak hiányzó részek az Újszövetségben. A hiány érzése teljesen szubjektív dolog. Inkább úgy fogalmazok, hogy számomra mi hiányzik az Újszövetségből. Közismert az emmausi tanítványok története. Jézus maga csatlakozik feltámadása után a tanítványokhoz, akik először nem ismerik fel, majd pedig Jézus Mózestől és valamennyi prófétáktól fogva elmagyarázza nekik, hogy a Krisztusnak ezeket kellett elszenvednie ((Lk 24,27). Valljuk be őszintén, sokszor gondunk van a krisztocentrikus írásmagyarázattal. Ha az evangélista részletesen leírta volna ennek az egyébként többórás útközbeni beszélgetésnek a részleteit, akkor sokkal könnyebb dolgunk lenne.

Hasonlóan hiányos történet a szerecsen főember megkeresztelése. Amikor Fülöp odamegy hozzá, rákérdez a nevezetes ézsaiási igére: „mint juh, viteték a mészárszékre"- Kiről mondja ezt a próféta? - kérdezi a főember. Fülöp aztán ebből a helyből kiindulva hirdette neki Jézust, és eljut odáig, hogy megkérdezi: Hiszel-e te a Krisztusban? Tehát Fülöp Jézus Krisztusra értelmezte az Úr szenvedő szolgájáról szóló próféciát. Elterjedt az a felfogás, hogy ezt a próféciát kollektíve, a zsidóság szenvedéseire kell érteni. Különösen erősen képviselte ezt a felfogást hazánkban *Pákozdy László Márton* teológiai tanár. Véleménye máig érezhetően iskolát teremtett: milyen jó lenne, ha tudnánk, hogy Fülöp pontosan hogyan jutott el a próféciától a keresztelés előtti kérdésig. Itt ugyan egy ószövetségi ige értelmezéséről van szó, de idetartozik, mert azt jelzi, hogy Jézus első tanítványai hogyan értelmezték ezt az ószövetségi próféciát.

Én magam is sokat foglalkoztam a jézusi példázatok értelmezésével, több szemeszterben volt tananyag is. Hát bizony itt is eljutunk könnyen ahhoz a bizonyos korláthoz, ahol alázattal meg kell állni. A szakirodalom általában óv az allegorizálástól. Azaz, hogy kijelentsük, hogy Jézus példázataiban a dolgoknak van egy második, jelképes, allegorikus jelentése, és az a lényeg, hogy ezt megtaláljuk. A legelutasítóbb ebben a kérdésben *Adolf Jülicher*, majd az ő nyomán *Joachim Jeremias* a *Die Gleichnisse Jesu* című művében. Egyetért vele *H. Dodd* is. Az allegorizálás elleni legfőbb érv az, hogy teret ad az önkényes magyarázatoknak. Valóban, a példázatok gyakran olyanok, mint egy találós kérdés. Az igazi választ csak az tudja, aki kiötlötte azt. Valóban nagy bajban lennénk Pál apostol ismert allegóriájával, ha a

Gal 4,20-ban csak ennyit írna: „ismeritek Ábrahám két gyermekének a történetét" – de nem tenné hozzá, hogy ezt itt átvitt értelemben, görögül allegorikusan kell érteni. Maga az ***allégoreó*** ige egyedül itt fordul elő az ÚSZ-ben. Pál értelmezése szerint Hágár a sinai szövetséget és a szolgaságot jelképezi. Hasonló a helyzet nagyon sokszor Jézus példázataival is. Tanítványai sem értették a példázatokat, míg Jézus maga meg nem magyarázta nekik. A magyar kutatók közül *Kozma Zsolt* kolozsvári tanár foglalkozott részletesen a példázatokkal. Könyvének elvi részében ő is óv az allegorizálástól, helyette a példázatok metafora-jellegét hangsúlyozza. Valóban igaz, hogy az allegorikus magyarázatnál mindig fel kell tenni a kérdést, hogy ez most a magyarázó véleménye, vagy tényleg ez volt a példázat eredeti értelme. A dilemmát ugyanakkor nehezíti, hogy amikor Jézus saját maga megmagyarázta két példázatát, akkor mind a kettőt allegorikusan értelmezte. Vagyis elmondta a búza és a konkoly példázatáról, hogy az aratás a világ vége, az aratók az angyalok. A másik, általa megmagyarázott példázat a magvető példázata. Ezt is allegorikusan értelmezte. Ha nem mondta volna el Jézus a két példázatnak az allegorikus értelmét, nem is értenénk, hogy mi a szerepe a két történetnek Jézus tanításában. Eszerint a példázat-történetnek önmagában nincs is funkciója, hanem csak az allegorikus értelmezésnek. Ezt a dilemmát *Craig L. Blomberg* az *Interpreting the Parables* /1990/ c. művében úgy oldja fel, hogy az allegorizálást feltételesen javasolja, de figyelmeztet arra, hogy a példázatok fogalomkészlete és képi világa mennyire ismert volt az első hallgatóknak az Ószövetségből. Való igaz, hogy Jézus hallgatói nagyon jól ismerték az Ószövetség nyelvezetét, gondolkodásmódját, a Keleten annyira megszokott képes beszédet. A mai olvasónak ezt a jártasságot kellene elérni, azaz minél inkább meg kell ismerni az ÓSZ gondolkodását, szóhasználatát, képvilágát, metaforakészletét, akkor a példázatok értelmezése sok mindenben könnyebbé válik. Tehát a kérdés inkább az, hogy mit értettek az akkori emberek egy-egy kulcsfogalmon, ami mindig visszatér a példázatokban, pl. a vacsora, a király, a növekvő növény, a szőlőtő stb. Ha ezeket megismerjük az ószövetségi háttér alapján, akkor megközelítőleg ugyanúgy tudjuk érteni a példázatokat, beleértve azok képi jelentését is, ahogy az első hallgatók értették. Akkor már eleve közelebb vagyunk, nincs is szükség önkényes vagy ötletszerű allegorizálásra. Itt tehát nem szabad elhamarkodottan azt mondani, hogy nem értjük a példázatokat, eljutottunk a megértés határához.

A következő határeset az elveszett levelek problémája. No, nem arra kell gondolni, hogy az akkori posta elszórta volna Pál valamelyik levelét, és az most előkerült. Pedig mekkora médiaszenzáció lenne az is! Nagyobb, mint amikor a National Geographic 2008-ban azt követelte, hogy sok mindent át kellene írni a keresztyén hitben, mert előkerült a Júdás evangéliuma. Nem ilyesmiről van szó, hanem arról, hogy Pál apostol élénk levelezést folytatott a gyülekezetekkel. Főleg azokkal, amelyeket ő alapított. A korinthusiakkal való levélváltására több utalás is történik a leveleiben, de sajnos a gyülekezettől kapott válaszlevelek nem maradtak ránk. Pál levelei sok esetben olyan kérdésekre adott válaszok, ahol nem ismerjük a kérdést.

Egyszerű példával szemléltetve, olyan ez, mikor hallom, hogy valaki telefonál, és azt mondja, hogy – „igen, rendben van!" Akkor valójában nem sok mindent tudtam meg, mert nem tudom, hogy a másik fél mit kérdezett. Pál jól ismerte a korinthusiakat, bizonyára sokakat ismert személyesen is, hiszen hosszabb ideig élt Korinthusban. Hála Istennek én is eljutottam Korinthusba. A régi város ma is megvan, bár az épületek többsége romos, a falak csak derékmagasságig állnak. De végigjárhatók az utcák, be lehet nézni a házakba, az akkor épített vízvezeték ma is hozza a vizet a közeli hegyekből. A városi fürdő csarnokában csorog a víz, de le is folyik a közeli tengerbe. A város közepén ott egy előkelő épület, ez volt a béma, a bírói szék, a helytartói palota tornáca, ahol Pált is bevádolták Gallio helytartó előtt. Ami igazán feltűnő, hogy az egész ókori város csak pár utcányi terület, kb. 100 x 100 méter, kisebb, mint itt Patakon az iskolakert. Nem tudjuk, hogy Pál melyik épületben lakott, de az biztos, hogy pár perc alatt be lehetett járni az egész várost. Volt módja megismerkedni a gyülekezet tagjaival. A személyes ismeretségre utalnak a levelei végén a köszöntések, valamint az, hogy legtöbbször konkrét kérdésekre reagál. Ezek vagy a gyülekezeti élet kérdései, vagy személyes lelkigondozói kérdések voltak. Itt is az a gondunk, hogy ismerjük a választ, de nem ismerjük a konkrét kérdést és a mögötte levő szituációt. Legjobb példa erre az 1Kor 7,35-37. Pál itt azt írja a 37. versben: -***gamejtoszan***-, azaz házasodjanak össze, de igazán nem tudjuk, hogy kikről és milyen élethelyzetről van szó. Észrevehető, hogy emiatt a bibliafordítók is bizonytalanságban vannak. Több külföldi fordításhoz hasonlóan a Károli- bibliafordítás inkább arra vonatkozik, hogy valaki a lányát akarja férjhez adni. Véleményem szerint inkább ez áll közelebb az eredeti szöveg értelméhez. Azonban több más újabb fordítás két fiatal kérdésére adott válaszként értelmezi az apostol tanácsát. Ezt követi az új fordítás 1975. évi kiadása is, ráadásul jegyeseket mond, és nem úgy fordítja, hogy házasodjanak össze, hanem éljenek házasságban, nem vétkeznek. Ha nem is ismerjük a korinthusi házassági szokásokat, akkor is azt mondhatjuk, hogy a mai ember számára ez a megfogalmazás bizony erősen szabadon, illetve a szabadosságra értelmezhető. Hiszen a mai szóhasználtban a jegyesség éppen a házasságot megelőző idő. Itt el is jutottunk a bibliafordítás érzékeny és soha le nem zárható kérdéséhez, ami azért is aktuális, mert ez év elején megjelent az új fordítás revideált kiadása. Természetesen ezzel nem zárult le a magyar Biblia-fordítás ügye. Valószínűleg hamarosan folytatódik a következő kiadás előkészítése. Van tehát itt is feladat bőven a következő nemzedéknek!

Szétfeszíteném a kereteket, ha itt ebbe részletesen belemennék, és értékelném az új kiadást. Röviden csak két megjegyzés: örvendetes, hogy a revízió elhagyta a ***pászkha*** szó fordításánál a korábban gyakori, de teljesen értelmetlen „zsidók húsvétja" megfogalmazást. Azonban megmaradt a Filippi levél Krisztus-himnuszában az a téves és sokakat megbotránkoztató megfogalmazás, hogy Jézus „testet öltése után magatartásában is embernek bizonyult". Az eredetiben ezt olvassuk: ***en skhémati heuretheis hós anthrópos***. Egyrészt felesleges a „talál" ige passzivumát

bizonyultnak fordítani. Ez úgy hangzik, mintha valaki kételkedett volna benne, és bizonyítani kellett volna. Egyszerűen azt jelenti, ilyennek találták, azaz ilyen volt. De az igazi probléma a ***szkhéma*** szó magatartásként való fordítása. Hiszen az sokkal inkább külső megjelenést, alakot, formát jelent. Érdekes, hogy a 2014-es revízió így fogalmaz: „...és emberként élt", tehát tartalmilag nem változtatott rajta. Az 1975. évi fordítás előbb idézett szövegéhez viszonyítva sajnos ez nem oldotta meg a problémát. E megfogalmazás ellenzői dogmatikai, christológiai érvekre hivatkoznak, ami a másik oldalon azt a kérdést veti fel, hogy a fordítás lehet-e tekintettel később megfogalmazott dogmatikai tételekre. Ezzel megint egy határhoz értünk el. Hiszen a dogmatikai tételek a Szentíráson alapulnak, ha pedig a bibliafordítástól elvárjuk, hogy összhangban legyen általában a dogmatikai alapigazságokkal, akkor ez egy kölcsönös függőség. Mi, teológusok elfogadtuk és megszoktuk, de sokak, főleg kívülálló kritikusok szemében ez megkérdőjelezi az egész teológia tudományosságát. Hiszen valóban egy önmagában zárt, és önmagát feltételező rendszer, amiben nincs benne a fejlődés, a bővülés lehetősége. De hát kétezer éve ezzel él együtt az egyház és a teológia. Ezen nem nagyon tudunk, nem is lenne jó változtatni.

Végül, van olyan eset is az írásmagyarázatban, amikor szinte visszájára fordul az a szándék, hogy mindenképpen meg akarunk magyarázni valamit. Erre jó példa Jézus közismert mondása: „könnyebb a tevének a tű fokán átjutni, mint a gazdagnak bemenni az Isten országába" (Mk 10,25). Az exegetikai irodalomban ezt általában úgy magyarázzák, mintha Jézus arra utalna, hogy Jeruzsálem városfalán volt egy nagyon kisméretű kapu, amit ezért tű fokának neveztek. Ezen a teve nem tudott átmenni, vagy esetleg csak akkor, ha előbb minden terhet leraktak róla. A magyarázat nagyon kézenfekvő, a teherlerakás motívuma azonban feltűnően egybecseng *Bunyan János* a *A zarándok útja* c. regényének kulcsjelenetével. A zarándok Keresztény régóta nagy terhet cipelt a vállán, ez a teher a Biblia olvasásával tudatosult benne, és egyre nőtt, nem tudott tőle szabadulni, pedig már többször megpróbálta. Aztán amikor eljut a kereszthez, ott végre le tudja tenni a terhét, és felszabadulva beléphet a mennyek országa kapuján. A két kép nagyon hasonlít egymásra, nagyon alkalmas igehirdetésben lelkigondozói célzattal való alkalmazásra. Bizonyára ezért vált általánosan elfogadottá. Mikor egyszer valahol azt olvastam, hogy ez a „Tű Foka" nevű kapura való hivatkozás már a reformátoroknál is előfordul, kíváncsiságból nekiálltam megkeresni, de egy reformátor magyarázatában sem találtam. Addig jutottam csak, hogy a kommentárírók mindig korábbi kommentárírókra hivatkoznak. Olyan volt, mintha egy családfát akarnék visszakeresni több anyakönyvből. Odáig jutottam el, hogy több 19. század végi német kommentárban már szerepel a városfalon levő kicsi kapura való utalás. Becsületére legyen mondva, a Meyer-féle *Kritisch Exegetisches Kommentar* 1898. évi kiadása ezen a ponton kivétel! Aztán átnéztem az Ószövetségben a jeruzsálemi városfal legrészletesebb leírását. Ez a városfalnak a fogság utáni újjáépítése, ami a Nehémiás 1-3-ban van leírva. Név szerint feljegyezték, hogy melyik kaputól me-

lyik kapuig ki dolgozott. Mindenki büszke volt rá, hogy ebben a munkában részt vett. Ezért jegyezték fel ilyen pontosan, de tű foka nevű vagy kisméretű kapura itt sem akadtam. A mindennek utána járni akaró kíváncsiság persze kérdezhetné, hogy nem kellene-e itt a régészeti leleteket megnézni. A kérdés látszólag teljesen jogos, de tudni kell azt, hogy a régi városok az évszázadok során mindig feltöltődtek. Ha valaki járt már Athénban vagy Rómában, láthatta, hogy a régi épületek mintha gödörben lennének. Az utcák mindig magasabbra kerültek, így volt ez Jeruzsálemben is. Képről biztosan ismerős a siratófal tövében kialakított tér, ahol mindig sokan imádkoznak. A képeken is feltűnik, hogy egy nagy gödör alján van ez a kikövezett tér. Jeruzsálemben is az évezredek alatt feltöltődött épületmaradványokat többméteres törmelékréteg alól kellett kiásni, amikor a mai értelemben vett régészeti feltárások elkezdődtek. Ezért nem valószínű, hogy az épületek, pl. a kapuk neve mindezek után megállapítható, mert nem volt kőbe vésett névtábla a kapukon, mint ma a házszám a házfalakon. De azt tudjuk, hogy ha a városkapuknak volt neve Nehémiás idejében, akkor a folyamatosan helyben lakó lakosság nem változtatott ezeken a neveken, tehát a kapuk neve bizonyára ugyanaz volt Jézus idejében, mint ami Nehémiás idején. A mai állapot sokszor azért sem döntő, mert a 19. század második és a 20. század első felében ipari méretekben folyt a Török Birodalom egész területén az ókori műkincsek eladása. Ez Palesztinában a brit mandátum kezdetéig tartott. Röviden az történt, hogy a gazdag európai és amerikai műgyűjtők, múzeumok minden mozgathatót elvittek, amit a helyi török hivatalnokok egy kis baksisért odaadtak. Ekkor kerültek pl. az athéni Akropolisz kődíszei is külföldre. Ekkor már létezett a gépi technika az óriás méretű és súlyos kőelemek leszerelésére, mozgatására. Tehát aki ma megy Izráelbe, csak azt látja, amit otthagytak. Így a mai állapot nem mindig mérvadó. Tudunk olyan esetről, hogy egy vagyonos brit arisztokrata egy akkor feltárt, Krisztus előtti zsinagógát szétbontatott és kivitette, majd angliai birtokán felépíttette.

Egyetlen megoldás az, ha a nagy műkincspusztítás előtti állapotot a korábbi részletes leírások alapján megpróbáljuk rekonstruálni. Ilyen leírások a Szentföldre menő zarándokok részére készült, a bizánci korban nagyon elterjedt zarándokkönyvek, proszkinetárionok. Ezekből *Kadasz* professzor, thesszaloniki egyháztörténész adott ki egy általa felfedezett, 18. századi kéziratot[1], amely az akkori állapotokat írja le. Ha a szövegét összevetjük a szakirodalomban hozzáférhető archeológiai leletekkel, akkor feltűnő a megbízhatósága. Meglepően részletesen és pontosan mutat be mindent. Az írója mindent lejegyzett. Megszámolta, melyik kora-keresztyén templomnak hány ablaka volt, hány mellékhajója, még a lámpákat is megszámolta, sőt azt is, hogy ki ajándékozta azokat. Tehát általában nagyon megbízható. Ugyanígy leírja Jeruzsálem ókori épületmaradványait, különös tekintettel a bibliai vonatkozásokra. Azonban az elnevezéstől függetlenül kisebb méretű kapuról ez a zarándokkönyv se tesz említést. Ha lett volna ilyen kapu a 18.

[1] S. Kadas: Hoi Agioi Topoi, Athén, 1998.(Greek Edition)

században, éppen különlegessége miatt megemlítette volna, én legalábbis nem találtam meg benne. Kérdezhetnénk persze, hogy ez a viszonylag megbízható forrás miért nem kapott nagyobb figyelmet. Ennek valószínűleg az oka az, hogy nincs még lefordítva, csak bizánci görög nyelven olvasható. Van tehát még feladata a következő tudós nemzedéknek! Ugyanez a zarándokkönyv-kiadás segít abban is, hogy megtudjuk, mi állhat még esetleg a fenti magyarázat mögött. Leírja ugyanis, hogy a korai bizánci korban tényleg volt olyan szokás, hogy a Szentföldön épült keresztyén templomokat, főleg kolostorokat olyan erődített kőfallal védték, aminek annyira kicsi volt a bejárata, hogy az istentiszteletre érkezők vagy a gyalogos zarándokok be tudtak menni, de a sokszor erre portyázó és hirtelen rajtaütéssel támadó, fosztogató lovas beduinok ellen védelmet nyújtott, vagy legalábbis kis időre feltartóztatta őket. Lehetséges, hogy ez a példa ihlette ezt a fenti magyarázatot. De ez is egy több évszázaddal későbbi dolog visszavetítése. Megjegyzendő még, hogy több kommentár utal arra is, hogy a görögben a tevét és a hajókötelet jelentő két szó között egyetlen betű az eltérés. De számomra az erre való utalás inkább már csak valami megfelelési kényszer eredménye, mintha ezt mondanánk: „mindenáron kell valami közérthető magyarázat".

Az ezzel való foglalkozás már itt is hosszúra nyúlt. Bocsánatot kérek, pont erről van szó! Úgy tűnhet, hogy én is felvettem a kesztyűt, pedig a kérdést rövidre kellene zárni, nem érdemes vele ennyit foglalkozni. De ez az eset jó példa arra, hogy komoly teológus-kutatók is rengeteget foglalkoznak azzal, amivel nem is kellene, mert az alapkérdés az, hogyan megy át a teve a tű fokán. Egy kisgyerek mit válaszolna erre? „Sehogy se!" A tanítványok és Jézus is ilyesmire gondoltak, egyértelműen kiderül ez a következő sorokból. „Senki sem üdvözülhet tehát?" – kérdezik ugyanis megrémülve a tanítványok. Jézus válasza: „emberileg lehetetlen, de Istennél nincs lehetetlen"!- ***para anthropois adynaton*** *(27.v)*. Jézus tehát éppen a lehetetlent akarta szemléltetni a tű fokán átbújni akaró teve képével. Ha ironikus lehetek, akkor ezt mondanám a magyarázatokról: milyen jó, hogy azért ott vagyunk mi, okos írásmagyarázók, és ha Jézus nem vette volna észre, mi megmutatjuk a kiskaput, mégpedig úgy, hogy tudományos is legyen, meg szívhez szóló is. Jól lehessen róla prédikálni, és az egyszerű nép is értse. Akkor már jobb lenne azt mondani: elfogadjuk, hogy vannak dolgok, amit nem értünk. Itt pedig egy lehetetlen dologról van szó. Intő példa ez arra, hogy nem feltétlenül kell mindent megmagyaráznunk! Néha többet érünk el, ha figyelmesen és alázattal elolvassuk az Igét!

Aztán azt, hogy mégis hogyan mehet be a bűnös ember az Isten országába, azaz hogy válik Isten által lehetségessé az, ami emberileg lehetetlen, maga Jézus mutatta meg, amikor megszólította Zákeust, aki gazdag, de bűnös ember volt. Jézus mégis üdvösséget hozott neki is! Ő tényleg letette a terhét, amikor befogadta szívébe Jézust, és azt mondta, hogy visszaadja, amit hamis úton szerzett. Így lett a lehetetlen mégis lehetségessé! Legalábbis egy gazdag ember meglelte az Isten országába vezető utat. Az embereknél lehetetlen, az Istennél lehetséges!

Legyen ez zárógondolatunk is! Hiszen azzal foglalkoztunk, hogy mennyiféleképpen, és hány helyen szembesülünk a megértés és általában a lehetőségeink korlátaival. A megrettent tanítványok kérdésére Jézus ezt a biztató választ adja, ami persze nemcsak az Írás megértésére, hanem általában az emberi élet kérdéseire, de különösen is az üdvösségre vonatkozik: „ παντα γαρ δυνατα παρα θεω"- **Istennél minden lehetséges!"**

Abstract

The Boundaries of Understanding the New Testament

Together, curiosity and the desire to acquire knowledge stand behind all fields of study, including Theology. The study of Church History is in a solid position since the exploration of the subject is an on going process. What happens today in the Church will eventually become the subject of Church History. Biblical Study, however, is a more difficult subject to explore academically because the subject of its investigation - the Bible - is a finished unit. Like that, we are quickly faced with the boundaries of knowledge: the concept that forms the topic of this essay.

The future and the shape of things to come have always fascinated people. The disciples often questioned Jesus about the promises of the end times but Jesus never fully answered these queries. Instead, he exhorted them through parables to be constantly ready. Even so, the disciples are still not satisfied after his resurrection so Jesus says 'It is not for you to know the times or dates the Father has set by his own authority. But you will receive power when the Holy Spirit comes and you will be my witnesses.' It is not the task of the Church or the followers of Jesus to study and know when Jesus will and when this world will come to an end. Those who want to calculate the incalculable date of the return of Jesus are crossing the line which Jesus himself put down and as such, are violating the sovereignty of God.

The other difficulty we run into while looking at the question of time is that the chronology of the New Testament is not clear. We don't find any indications of years in the New Testament since the dating system was different. The Greeks counted years starting from the first Olympic Games while the Romans used the time of the first settlements to count the passing of time.

Around the same era, depending on the region, regnal years were in place – the method of counting years from the date the monarch came to the throne. We find a few examples of this method in the Gospels, specifically in the Christmas accounts but these data are not always reliable. In ancient times the practice was to count every year started as a whole. If a monarch started his reign in November and then died two years into his reign in February, according to the concept of time today, then he was on the throne for less than a year and a half. However, in New Testament times they would have understood this time period as three whole years, since he was the king for three different years. Understanding time is made even more difficult knowing that for Jews the year started in the Autumn, while for the Romans and Greeks the year started in. Since we don't know which one of these methods each author was, it is almost impossible to develop the correct chronology of the New Testament. At the beginning of the 20th Century, without the aid of a computer, Hans Lietzmann established a table overlooking the different calendars used in Biblical times. Since these findings, researchers studying the Bible have not been able to make one step forward regarding the question of time. This is a clear example of hitting a boundary in our studies.

Another difficult question is understanding the parables of Jesus. Scholars studying this area, such as A. Jülicher, J. Jeremias and Dodd, do not recommend taking the message of the parables allegorically. It is certainly true that allegory can give way to arbitrary interpretations. On the other hand, it is also true that Jesus only ever gave direct explanations to two of his parables; one of them being the 'wheat and the tares' and the other being 'the sower'. Both of these stories Jesus explained allegorically because without the allegorical translation the parable would mean nothing. Bloomberg suggests that in order to understand the parables of Jesus, first we need to familiarise ourselves with the way people who listened to Jesus' stories, such as the disciples, understood common metaphors and pictures of the time. If we are able to do this, we will react to the parables the same way the disciples would have reacted. It is often the case that commentaries deal with minor issues and questions to the greatest extant. In that case, interestingly, the pursuit itself hinders the knowledge. An excellent example of this comes from Mark 10:25:the famous saying of Jesus that 'it is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich person to enter the kingdom of God.' Most of the commentaries assume Jesus was talking about a smaller gateway through the wall of Jerusalem called 'the eye of the needle' where a camel could pass through but only after all the weight was lifted from him first.

This picture says a lot. John Bunyan paints a similar image in 'The Pilgrim's Progress' when the pilgrim reaches the cross and is allowed to put all his burdens down. However, we find no real evidence to this explanation. A detailed description of the wall of Jerusalem is given in the book of Nehemiah; all the gateways are listed but we don't find one of this name. Neither archaeological findings, nor the accounts of medieval pilgrims support this argument. It looks like we have hit another wall; we have found another border. But instead of the urge to explain everything, we must pay attention to the way Jesus' first audience understood his words. According to Matthew 19:26 "They were greatly astonished and asked 'who then can be saved?' Jesus looked at them and said 'With man this is impossible, but with God all things are possible." From this answer it is clear that there is no need for an explanation at all! Jesus wanted to demonstrate the impossible.

Later on, Jesus himself shows us that things, which are impossible for man to achieve, are possible for God. He does so by telling us the story of Zacchaeus. Zacchaeus was a rich and sinful man: he even saw himself like that. But when Zacchaeus accepted Jesus and promised to share his wealth, he found the way to God. Jesus himself declares that salvation has come to Zacchaeus. This is how God takes something that is impossible and makes it possible!

(ford. Győri Csilla)

Jacob J. T. Doedens

ISTENKÁROMLÁS? A Jézus-per a Márk 14,55-64 leírása szerint

Bevezetés[1]

Visszatérő kérdés az, hogy mi alapján ítélte Jézust halálra a zsidó Nagytanács. Az éjszakai pernek a végeredménye az volt, hogy istenkáromlással vádolták őt. A Márk 14,55-64-ben található leírás szerint ez a feltételezett istenkáromlás döntő bizonyítéka volt a halálbüntetésnek.[2] Első olvasásra érthető ez a vád, hiszen Jézus igent mond arra a kérdésre, illetve állításra, hogy ő az Isten fia. Ha pedig jobban figyelünk, akkor éppen ez alig lehet az ítélet oka. Mert a főpap miért használhatja következmény nélkül ezt a fogalmat, hogy „Isten fia", Jézus pedig nem? Talán mégis bonyolultabb a helyzet, mint azt az első látásra gondoltuk?

[1] Ez a rövid igetanulmány más formában előadásként elhangzott a Doktorok Kollégiuma újszövetségi szekciójának ülésén, 2014. július 15-én.

[2] A Mt 26,65 is említi az istenkáromlást mint a Jézus elleni vádat (ἐβλασφήμησεν). Lukács és János evangéliuma erről nem szólnak.

Márk 14,55-64

55. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν, καὶ οὐχ ηὕρισκον 56. πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν.

57. καί τινες ἀναστάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ λέγοντες 58. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροίητον οἰκοδομήσω. 59. καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.

60. καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μέσον ἐπηρώτησεν τὸν Ἰησοῦν λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδὲν τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; 61. ὁ δὲ ἐσιώπα καὶ οὐκ ἀπεκρίνατο οὐδέν. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;

62. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· ἐγώ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

63. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ λέγει· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; 64. ἠκούσατε τῆς βλασφημίας· τί ὑμῖν φαίνεται; οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου.

Vitatott téma

Sokak szerint ez a márki leírás semmiféle módon nem tükrözheti az akkori valóságot: ezek szerint Márk – vagy a Márk körüli közösség – stilizálta a Jézus körüli pert a későbbi egyházi szükségletek szerint, azzal a céllal, hogy megmutassa az olvasónak, Jézus az Isten Fia, mármint a Szentháromságnak a második személye, ahogy az egyház ezt majd később kidolgozta a Szentháromságról szóló tanításában.[3] Mások szerint Márk itt egy antiszemita képet ad a Szanhedrin üléséről.[4]

De mivel a pernek leírásában sok olyan dolog hangzik el, amely logikusan egyáltalán nem volt a korai egyház érdeke, vagy amellyel az ősegyház nem is nagyon foglalkozott, ezért kétségbe merem vonni azt az állítást, hogy egy nagyon is Márk által „konstruált" képet kapunk a Jézus elleni perről. Általában egyébként is az események hozzák létre a teológiai átgondolást, nem pedig fordítva, nem a

[3] Ld. N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God* (Minneapolis: Fortress Press, 1996), 520.

[4] Bővebb információ: William Hendriksen, *Exposition of the Gospel According to Mark* (Grand Rapids: Baker Academic, 1975), 606-608. Ld. Wright, *Jesus and the Victory of God*, 373-383; 541-542;Wright arra teszi a hangsúlyt, hogy a Jézus által kimondott kritika egy zsidóságon *belüli* kritika, amelytől Jézus még nem volt „antiszemita", pontosan úgy, ahogy Illés, Jeremiás és Keresztelő János sem voltak azok.

teológiai tevékenység okozza az eseményeket. Azért inkább azt állítanám, hogy itt olyan eredeti adatokra bukkanunk, amelyeket az egyház – és az ennek nyomdokaiban járó úgynevezett „kritikus" megközelítés – talán még korábban nem teljesen értett vagy félreértette azokat. A magyarázatban itt részben követem az N. T. Wright magyarázatát.[5]

A hamis vádak

Az evangéliumok leírásai szerint a Jézus-per koncepciós per volt, mivel már előre el volt döntve, hogy megölik őt.[6] Csak tanúbizonyságot keresnek ellene, ami talán nem azt jelenti, hogy kívülről hoznak be olyan embereket, akik ellene tanúskodnak, hiszen ebben az esetben sokkal könnyebb lett volna legalább két ember szájába ugyanazt a vádat adni, és akkor már egységes lett volna a Jézus ellen szóló vád.[7] Itt inkább arról van szó, hogy maga a Nagytanács vádolja Jézust, de ez végül felsülésükhöz vezet, akkor is, ha nagyon is azt kívánják, hogy halálbüntetést mérjenek ki rá, mert a Tanácson belül nem találnak egyhangú vádat Jézus ellen. A végén már majdnem elérik azt, amit akarnak: több szájból hallatszik úgy, mintha Jézus a templom ellen szólt volna.

Jézus mindezekre a vádakra egyáltalán nem válaszol. Talán nem azért, mert nem beszélt volna a templom ellen, hanem azért, mert itt egy hosszabb magyarázatra lett volna szükség, amelyre nem nagyon volt ideje, a jelen lévő hallgatóságnak pedig nem volt erre fogadókészsége.

Az pedig igaz, hogy Jézus a templom ellen fordult. Egyre inkább azt gondolom, hogy az úgynevezett „templomtisztítás" nem csupán „tisztítás", hanem egy szimbolikus cselekvés, amely által Jézus előrevetítette a templom pusztulását. Hiszen, mit tett Jézus ezzel? A hagyományosan úgynevezett „templomtisztítás" alig nevezhető tisztításnak. Talán egy pár órán belül visszatértek a mindennapi folyamatok a mindennapi templomi mederbe. *Business as usual* – mondhatjuk. De Jézus a fellépésével azt tette, hogy megállította a templomban zajló kultuszt. Ez pontosan az, amelyet Dániel is említett: megszüntetik a mindennapi áldozatot.[8] Josephus majd a zsidó háborúról szóló munkájában azt az időpontot említi, amikor már nem lehetett a mindennapi áldozatokat bemutatni.[9] Ha Jézus úgy, mint a

[5] N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God,* 519-528. Wright szerint az egyetlen alternatíva lenne elfogadni a William Wrede-féle szkepticizmust, de arról ironikusan írja: „The only alternatives are, in effect, variations on Wrede's 'consistent scepticism', which, like a lot of scepticism, goes hand in hand with consistent, and astonishing, credulity. Wrede's followers have broken up the simple account into so many pieces that scholars have gathered twelve baskets full of left-over scraps of tradition from numerous purely imaginary movements and circles in the early church. At this point, I suggest, a use might be found at last for the Enlightenment's scepticism about miracles, not to mention Ockham's razor." (522).

[6] Mt 27,1; Mk 14,55.

[7] Ld. Jakob van Bruggen, *Marcus: Het evangelie volgens Petrus* (Kampen: Kok, 1988), 355-356.

[8] Dán 9,27; 11,31; 12,11.

[9] Josephus, *Zsidó háború* 6:2.

régi próféták, szimbolikus cselekedetekkel is akart kommunikálni, akkor a templomban való fellépése érthetővé válik.[10] Jézus tehát valószínűleg nem arra utalt, hogy ő majd „megreformálja" a templomot, hanem arra, hogy majd megszüntetik azt. Áldozatok nélkül a templom elveszítette a legfőbb funkcióját. Jézus talán arra is utalt, hogy ő maga lesz egy alternatíva a templom helyett, hiszen a templom a menny és a föld közötti kapcsolódási pont volt. Mintha Jézus saját maga vette volna át ezt a funkciót.[11] Arra is figyelni kell, hogy Jézus többször „elkerüli" a templomot, amikor személyesen hirdeti a bűnök bocsánatát. A „normális" zsidó felfogás szerint éppen a templom volt az a hely, ahol meg lehetett kapni a bocsánatot, ráadásul tudjuk is, hogy már akkor is istenkáromlásnak tartották Jézus fellépését: „Hogyan beszélhet ez így? Istent káromolja! Ki bocsáthat meg bűnöket az egy Istenen kívül?"[12]

Jézus tényleg eléggé nyíltan szólt a templom ellen a szűkebb tanítványai körében,[13] és annak, akinek volt füle a hallásra, értette ezt szimbolikus cselekvéseiben és burkolt szavaiban is.[14] De ehhez egy hosszabb magyarázat lett volna szükséges, a Nagytanács pedig nem tűnt nyitottnak a bonyolultabb teológiai gondolatmenet kifejtésével kapcsolatban.

Márk pedig talán azért mondja hamisnak ezeket a tanúbizonyságokat, mert azok úgy állítják a dolgot, mintha Jézus saját kezűleg rombolta volna le a templomot.

A messiás rehabilitációja

Jézus ezekre a vádakra nem ad választ. Ezért a főpap felteszi a legfőbb kérdést:[15] „Te vagy a messiás, az Áldottnak fia?" Az Újszövetségben az „Isten fia" értelme többféle, de itt, amikor a főpap szájából elhangzik ez a megnevezés, az egyértelműen a „messiás" fogalomnak a szinonimája.[16]

A válaszában Jézus idézi Dánielnek az emberfiáról szóló prófériáját, ahol az ég felhőin megjelenő emberfiát odavezették a „öregkorú" elé.[17] Ez az emberfia nem

[10] Vö. Wright, Jesus and the Victory of God, 413-425.

[11] Ld. Wright, *Jesus and the Victory of God,* 362. Ld. Jn 4,23-24: lélekben és igazságban kell imádni az Istent.

[12] Mk 2,7 (amikor Jézus meggyógyítja azt a béna embert, akit a ház megbontott tetején keresztül hozzá visznek).

[13] Ld. Mk 13,2.

[14] Bővebben ld. Jacob J. T. Doedens: A kiszáradt fügefa története: Negatív csoda vagy szimbolikus cselekvés?" In: *Ki nem száradó Patak. Győri István tiszteletére* (szerk. Enghy Sándor), Sárospatak, Hernád Kiadó, 2014), 283-295.

[15] Egyébként állításként is értelmezhető.

[16] Több helyen párhuzamosan fordul elő az „Isten fia" és a „messiás" megnevezés, amelyből kiderül, hogy ezek a megnevezések nagyjából fedik egymást. Pl. a Lk 4,41-ben: „az Isten fia – a messiás"; a Jn 1,49-ben: „az Isten fia – az Izráel királya"; a Jn 11,27-ben: „a messiás – az Isten fia"; a Lk 22,67.70: „a messiás – az Isten fia".

[17] Dán 7,13-14.

egy „transzcendens" személyiség, hanem egy kép, amely irodalmilag reprezentálja Izráelt, ahogy ez a prófécia magyarázatából is kiderül. Ugyanúgy, ahogy a Dániel 7. fejezetében szereplő négy vadállat reprezentálja a négy királyságot, úgy a humán megjelenés képviseli Isten népét.[18] Ahogy egy „emberfia" lehet irodalmilag az Isten népének a képe, úgy egy ember, például a király, is reprezentálhatja az egész népét. Így már teljesen érthetővé válik, hogy a messiás szociológiailag is képviselheti Izráelt, Isten népét. Ezt a folyamatot is lehet érzékelni a qumráni „Isten-fia" szövegben, ahol – talán Dániel próféciája magyarázataként – az „Isten fia" megnevezés olyan módon fordul elő, hogy ez egy messiási személyre utalhat.[19]

Válaszában azért idézi Jézus Dánielt, mert azt akarja mondani, hogy: „Igen, én a messiás vagyok, és látni fogod, hogy igazam van!" Az, hogy az emberfia az ég felhőin jelenik meg, nem azt jelenti, hogy itt egy, a Wright testvérek korszaka előtti, repülési kísérletről van szó, hanem arról, hogy Izráelnek, illetve Izráel messiásának igaza van. Vagy talán jobban mondva: Izráelről (Dán 7) – és azért Jézus esetében a messiásról – ki fog derülni, hogy Isten „rehabilitálja" őt. Minden másik birodalommal szemben ki fog derülni, hogy kinek lesz igazi a hatalma. Ezt az egész dánieli idézetet egy szóval vissza lehetne adni: rehabilitáció.

A Máté és Márk evangéliuma leírása szerint Jézus azt mondta már tanítványainak, hogy egy generáción belül ki fog derülni, hogy neki igaza volt.[20] Ott a dánieli idézet hozzákapcsolódik a templom lerombolásához.[21] Egy generáción belül már látszik, hogy kinek volt igaza. Most a Nagytanács előtt még úgy néz ki, hogy a zsidó vezetők a győztesek; megölik Jézust, s ezzel vége lesz ennek a vélt messiásnak. Úgy gondolják. De érdekes módon Jézus halálával nem lesz vége a mozgalmának. Még a Jézus feltámadásáról szóló híreket se lehet elhallgattatni, holott egy generáción belül a templom megszűnik létezni. Akkor visszagondolhat mindenki Jézus szimbolikus cselekvésére és a tanítványai körben elhangzott jövendölésére. A messiás Istentől kapta a rehabilitációját.

Az istenkáromlás vádja

De miért vádolják Jézust istenkáromlással? Szerintem nem maga az „Isten fia" megnevezése miatt, mert a főpap is ugyanezt használja. Ha emiatt vádolják Jézust istenkáromlással, akkor a főpap szóhasználata is blaszfémia lett volna. Itt nem arról van szó, hogy a főpap kérdezi: „Mondd már meg, te vagy a szentháromság

[18] Ld. Dán 7,17-18 „Ez a négy hatalmas vadállat négy királyságot jelent, amelyek létrejönnek a földön. De a Felségesnek a szentjei foglalják el majd a királyságot, és örökre birtokolják azt, mindörökre." Ugyanígy: Dán 7,25.27. Az irodalmi és szociológiai reprezentációról, ld. N. T. Wright: *The New Testament and the People of God* (Minneapolis, Fortress Press, 1992), 289-295.

[19] 4Q246 II,1: Isten fia, (ברה די אל). Ld. Jacob J. T. Doedens:Living Linguistic Legacy: The Development of the Concept of the 'Sons of God' in the Non-Canonical Dead Sea Scrolls (megjelenés alatt).

[20] Mt 24,34; Mk 13,30; .

[21] Mt 24,30; Mk 13,26; Lk 21,27.

második személye?", hanem arról – talán cinikusan is –, hogy: „Mondd már meg, te tényleg a messiásnak tartod magad?"

Jézus erre igennel válaszol: „Én vagyok" –, de még hozzá is tesz valamit. Ha egyszerűen csak azt mondta volna, hogy „igen, én az Isten fia vagyok", nem mást mondott volna, mint azt, hogy ő tényleg a messiás.[22] Válaszában Jézus idézi Dánielnek az emberfiáról szóló igéjét (Dán 7,13-14), miközben a 110. zsoltárra is utal: „meglátjátok az emberfiát, amint *a Hatalmas jobbján ül*."[23] Ezt az utalást úgy kell értelmezni, hogy a messiás Isten nevében uralkodni fog a Dávid trónján, tehát itt először egy királyi funkcióról van szó, nem egy „transzcendens" személyről. Ugyanakkor vannak bizonyítékok, hogy voltak már a Második Templom idején is olyan igemagyarázók, akik ezt a zsoltárt úgy magyaráztak, hogy a Dávid házából származó, megígért uralkodó valamilyen módon ülni fog az Isten trónján.[24] Olyan viták voltak a zsidóságon belül, hogy van-e esetleg „két hatalom a mennyben".[25] Talán ilyen értelemben is felfoghatta volna a főpap Jézus mondását, mint istenkáromlást és eretnekséget.[26]

Tehát az, hogy Jézus Isten fiának nevezi magát, még önmagában nem istenkáromlás, ha az Isten fia megnevezést úgy fogták fel, mint a messiás egyik jelentését, ami valószínű, mivel a főpap is használhatja ezt a kifejezést anélkül, hogy őt istenkáromlással lehetett volna vádolni. A tény, hogy pont Jézus, *ez az ember*, mondja magáról, hogy ő a messiás, már nem volt elfogadható számukra.[27] Jézus ráadásul identifikálja magát a Dániel 7. fejezetében említett emberfiával, és hozzá is teszi,

---

[22] V.ö. a 15. lábjegyzet.

[23] Zsolt 110,1 (LXX 109,1): Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

[24] V.ö. 1Krón 29,23: „Így ült Salamon az Úr trónjára, apja, Dávid után" – az 1Kir 2,12 csak azt említi, hogy Salamon Dávid halála után „ült apjának, Dávidnak a trónjára". A 2Krón 9,8 is említi Jhvh trónját: „Áldott legyen Istened, az Úr, aki kedvét lelte benned, és trónjára emelt, az Úrnak, a te Istenednek a királyaként", miközben a párhuzamos hely a Királyok könyvében itt csak az „Izráel trónját" említi (1Kir 10,9).

[25] Ld. Alan F. Segal, *Two Powers in Heaven: Early Rabbinic Reports about Christianity and Gnosticism* (Leiden: Brill, 1977). Segal szerint az a gondolat, illetve herézis, hogy „két (komplementáris) hatalom van a mennyben" már a Jézus előtti időben megtalálható a zsidóságon belül; ld. *Two Powers in Heaven*, x.

[26] Ld. Wright, *Jesus and the Victory of God*, 526-527: „The 'thrones' of Daniel 7.9 were said by Akiba to be 'One for God, one for the Messiah'. ... To sit on the throne next to YHWH is thus itself first and foremost a *royal* status: just as YHWH ruled Israel and the surrounding nations through David, so he will now rule the world through the Messiah. The Messiah, in other words, will be to the creator god like Joseph was to Pharaoh, or Daniel to Nebuchadnezzar and then to Darius. ... At the same time, however, Akiba's reading of Daniel 7 is one statement of the idea that there were, after all, 'two powers in heaven' ... This shows that, *within*, not superimposed upon, the reference to a coming great king who would be YHWH's right-hand man, it was possible for some Jews in this period to suggest that such a figure would in some sense share the divine glory – and for some other Jews to object to such a notion. It is certainly not beyond the bounds of possibility both that Jesus intended a reference to this idea and that Caiaphas understood him in these terms, and regarded it as blasphemous."

[27] Ld. Van Bruggen, *Marcus*, 358.

hogy Isten mellett még az Isten trónján is fog ülni. Így Jézus az „istenfia" kifejezést ellátja új és mélyebb tartalommal, és ezt már istenkáromlásnak tartották.[28]

A vádlott saját szerepe

Jézusnak mint a vádlottnak pedig szerepe volt a kihallgatásokban is. Ki lehetett volna kerülni, hogy ilyen helyzetbe jusson, de nem engedte meg a tanítványainak, hogy harcoljanak érte. És amikor már abba a helyzetbe került, hogy bagatellizálni lehetett volna az egész ügyet, nem ezt tette: nem csak Poncius Pilátus, hanem a Nagytanács előtt is jó hitvallással tett bizonyságot.[29] Ezért mondhatjuk, hogy Jézus nemcsak tudatosan elfogadta saját halálát, hanem fel is ment Jeruzsálembe, hogy meghaljon. Szavai és cselekedetei mind azt mutatják, Jézus meg volt győződve arról, hogy halálának haszna lesz.[30]

Bibliográfia

Bruggen, Jakob van. *Marcus: Het evangelie volgens Petrus.* Commentaar op het Nieuwe Testament. Kampen, Kok, 1988.

Doedens, Jacob J. T.: A kiszáradt fügefa tört:énete: Negatív csoda vagy szimbolikus cselekvés? In: *Ki nem száradó Patak. Győri István tiszteletére* (Szerk.: Enghy Sándor). Sárospatak, Hernád Kiadó, 2014. 283-295.

Doedens, Jacob J. T.: Living Linguistic Legacy: The Development of the Concept of the 'Sons of God' in the Non-Canonical Dead Sea Scrolls (megjelenés alatt).

Hendriksen, William: *Exposition of the Gospel According to Mark.* Grand Rapids, Mich., Baker Academic, 1975.

Segal, Alan F. *Two Powers in Heaven: Early Rabbinic Reports about Christianity and Gnosticism.* Leiden, Brill, 1977.

Wright, N. T. *The New Testament and the People of God.* Christian Origins and the Question of God 1. Minneapolis, Fortress Press, 1992.

Wright, N. T. *Jesus and the Victory of God.* Christian Origins and the Question of God 2. Minneapolis, Fortress Press, 1996.

[28] Bővebb érvelést az istenkáromlás vádjáról: Wright, *Jesus and the Victory of God*, 526-528.

[29] V.ö. 1Tim 6,13.

[30] Bővebben: Wright, *Jesus and the Victory of God*, 522-611.

Abstract

This short study pays attention to the description in the Gospel of Mark (and Matthew) that during the lawsuit of the Sanhedrin, Jesus was charged with blasphemy. The article concludes that not the fact that Jesus acknowledges to be the "son of God" has to be seen as a form of blasphemy. In that case the high priest also could have been accused, because he himself worded the question whether Jesus saw himself as the "son of the Blessed" (Mark 14,61). Here, the expression "son of God / son of the Blessed" most probably has to be understood as being a messianic title. For the high priest, the blasphemy was proven when Jesus not only confessed himself to be the Messiah, but also identified himself with the "son of man" from Daniel 7,13-14. Moreover, he claimed, alluding to Psalm 110, that he would share the throne of YHWH.

Füsti-Molnár Szilveszter

„ERITIS SICUT DEUS"

Betekintés Kálvin teológiájának a keresztyén lelkiséggel kapcsolatos összefüggéseibe

Tanulmányunk célja a református lelkiségnek egy olyan meghatározó elemére történő rávilágítás, amely a keresztyén antropológia egyik alaptételével, az *imago Dei* gondolatkörével kerül közvetlen összefüggésbe. Ennek az összefüggésnek a felvázolását nem a klasszikus rendszeres teológiai toposzok szerint kívánjuk bemutatni, hanem az ember ősbűnét elindító okkal hozzuk sajátos kapcsolatba: *eritis sicut Deus*. Tanulmányunk tézise: az „olyanokká lesztek, mint Isten" meghatározása, amely a bűnt megelőzően és azt követően is az ember és Isten kapcsolatának megkerülhetetlen lényege. Ebből következően pedig a keresztyén, református lelkiség fő vonulatát határozza meg. Ezeknek az összefüggéseknek a feltárásánál Kálvin teológiáját hívjuk segítségül, különös tekintettel az *Institutio*ra.

Ok és okozat

Az ember ősbűnének fő okával szembesülünk a Genezis 3 elbeszélésének drámai történetében. Az ember olyanná akar lenni, mint Isten. Alapvető emberi karakterről van szó, amely azóta nemcsak egyedi életsorsunkat határozza meg, hanem viszonyunkat is a minket körülvevő világhoz. Mi jellemzi ezt az emberi karaktert? Milyen etika, világszemlélet, boldogság- és egészségvágy él ennek nyomán bennünk? Hosszasan taglalható annak a humanisztikus világnak a képe, amely erre az ősi motívumra épít. A lényege az önmagáért való ember[1] gondolatával ragadható meg, amely az elmúlt és a jelenlegi századunknak is nemegyszer erkölcsi hitvallásává lett, továbbá oly sokszor határozta meg az emberiség gondolkozását, kultúráját, társadalmi berendezkedését vagy akár

[1] Erich Fromm: Az önmagáért való ember, Napvilág Kiadó, Budapest, 2005.

vallását is. Megannyi utópisztikus vonást vont maga után ez a törekvés, melyben az ember transzcendens utáni vágya illúziónak és ópiumnak minősített jelenség (Freud, Feurbach vagy Marx). Mindeközben pedig földi keretek között hozza létre azokat az ideológiákat, izmusokat és diktatúrákat (kommunizmus, sztálinizmus, nácizmus), amelyek – a tekintélyelvűséget a szélsőségekig feszítve – jobb esetben utópisztikus ideállá lesznek, vagy rosszabb esetben világégéseket okozó és az emberiséget felemésztő horrorisztikus zsákutcákká. Nem véletlen, hogy mai helyzetünk ennek eredményeként óriási szembenállásokat mutat az intézményesült vallási formációkkal szemben. Sokszor nem látunk se többet sem kevesebbet, mint megkötöző vallási dogmatizmusokat és radikális klerikalizmust. Nem a közösségi, egyházi, hanem a privát vallásosság kerül előtérbe, melyben olyan eszményekre találunk, amelyek összeegyeztethetőek az önmagunk által gyártott utópiákkal. Önerejéből új tartalommal próbálja megtöltetni a szeretet, az igazság, a szabadság, a függetlenség és a felelősségteljesség fogalmait, mint amelyek egyfajta humanisztikus vallásosságnak a maradandó értékei, és amelyekben mindennél fontosabb irány az önrendelkezés és az autonómia megteremtése mint az individuális kiteljesülés záloga. Egy régi-új embereszmény építi monumentális vállalkozással égig érő tornyát a bábeli zűrzavarban, miközben elhiteti magával, hogy az ember legalapvetőbb spirituális javai: az autentikus, önálló, nem autoritatív, kreatív, értelmes és szeretni képes személyiség egy merőben új társadalomban teremti meg magának és másoknak is az életteret. Ennek a lármás folyamatnak a hatásai – így vagy úgy – utolérnek bennünket is, és nekünk szegezve teszik fel a kérdéseket: Halott-e Isten? Vajon, halott-e az ember?

Emberlétünk megkerülhetetlen valósága ez az állapot, amelyben olyanná szeretnénk válni, mint Isten. Szakítottunk a fáról, szakítottunk Istennel, leszakítottuk az etikát: most már tudjuk, mi a jó és mi a rossz. A függetlenség csapdájába estünk, így nem maradt más (?), mint hogy az önmagáért való emberként valósítsuk meg magunkat? Magányunk egyetlen kiútja pedig valahogyan Istenhez eljutni. Valahogy Istenre találni. Ennek az útkeresésnek a története határozza meg az emberi időt. Sőt, még nemegyszer azzal is találkozunk, hogyan próbálunk meg ebből üzletet csinálni. Nagy intés erre nézve a Jelenések könyve 18. részének 11-13. verse: „És a föld kereskedői is sírnak és jajgatnak felette, mert az ő áruikat többé senki sem veszi: arany és ezüst, drágakő és gyöngyárukat, és barmokat és juhokat és kocsikat és rabszolgákat és *emberi lelkeket*" (Jel 18,11-13).

Lehetetlen lehetőség?

Nem véletlenül sejlik fel az ember előtt, hogy milyen lehetetlen vállalkozás arról a lelki vágyakozásról írni, ami Isten magaslataihoz vezet. Elég csak erre nézve Platón *Syposiumára*, Plotinus *Enneadéséra*, Pseudo-Dyonisius *Misztikus teológiájára*, Dante *Isteni színjátékára*, Boneventura *A lélek útja Istenhez* című művére, vagy éppen Aquinói Tamás *Teológia összegzésére* – és még hosszasan folytathatnánk a sort – gondolnunk. Felidézhetjük kevésbé klasszikusok törekvéseit is, Joe Cocker *Up*

Where We Belong dalát, Gershwin *Stairway to Paradise* című nótáját vagy éppen Led Zeppelin *Stairway to Haven* című opusát. A lehetetlen vállalkozás ellenére ugyanakkor érezzük, hogy Platón és akár Zepelin is olyan témára találnak rá, ami működik, mert az emberiség mély és nagy tapasztalatáról van szó. Ez igaz, mert az Isten keresése tagadhatatlanul hozzánk tartozik, még azzal a kísértő gondolattal együtt is, hogy olyanokká lehetünk, mint Isten. A nagy kérdés azonban, hogy az Istenhez való felemelkedés gondolata vajon nem egy félrevezető motívum-e csupán, amelynek elkerülhetetlen csúfos vége, hogy olyanokká akarunk lenni, mint Isten. Pusztán azért, mert ez valami közös, mélyről fakadó indíttatás, vajon jó úton járunk-e azokkal, akik utat mutatnak nekünk? Nem jutunk-e oda, ahová Dante jutott életútja közepén: a sötét erdő mélyére, ahová bűnei vezették, a pokolba? Miközben valami drámai módon akart Istenhez eljutni, és mindeközben túl messzire került.

Félúton

A reformátori tanításnak is megvan az álláspontja arra nézve, hogyan emelkedhetünk fel a mennyország magaslataihoz. Eközben pedig kijózanító távolságba tud kerülni Bábel romos tornyának fellegeitől. Ádám és Éva története világosan megtanítja nekünk, hová jutunk az olyanokká lesztek, mint Isten kísértésével. Az édenen kívülre, mert Isten nélkül arra vágyni, hogy olyanná legyünk, mint ő, egy rossz ötlet. Nem azért, mert Isten fél a versenytársaktól, hanem azért, mert az egyetlen út erre nézve Istenben van, ahogyan Ireneus hasonlata gyönyörűen írja le: a Mennyei Atya két kezével, a Fiúval és a Szentlélekkel ölel bennünket át, és emel minket magához.[2] Jürgen Moltmann az alábbiak szerint fogalmazza ezt meg: „A keresztyén hit reménysége, hogy a kígyó, a kísértő gondolata [eritis sicut Deus] az édenben az Isten közreműködésével fog beteljesülni."[3] Gyakran hajlamosak vagyunk azonban arra, hogy a reformátori tanítást mintegy félúton elengedjük. Mindezen túl nemegyszer az alapvető tételünkként csak arról beszélünk, hogy Isten hozzánk való irgalmas és szeretetteljes kegyelmének útja a mi üdvösségünkre az, hogy elküldte hozzánk Fiát és a Szentlelket, hogy egyfelől megóvjon minket önmagunktól és kinyilvánítsa, hogy velünk és a világgal van. Ebben az értelmezésben azonban egyoldalúság van, mert csak az Isten hozzánk és a világhoz történő alászállásáról van szó. Ebbe a tételbe nem fér bele a mi felemeltetésünknek az útja. Ráadásul, ha szélsőségesebben szemléljük Isten hozzánk történő alászállását, úgy is fogalmazhatnánk, hogy nekünk nem is kell azzal foglalkoznunk, hogy Isten magaslataiba emelkedjünk. Ehelyett nem marad más dolgunk, mint odafordulni a másik szükségben lévő felebaráthoz. Többről van azonban szó, és kísérletet tehetünk arra, hogy a hagyományos reformátori, kifejezetten pedig kálvini értelme-

[2] Irenaeus: Adversus haereses, Book IV, Ante-Nicene Fathers, Volume 1. Edited by Alexander Roberts & James Donaldson. American Edition, 1885. Online Edition Copyright © 2004. by K. Knight.

[3] Jürgen Moltmann: *Theology and Joy*, London: SCM Press, 1973. 62. p.

zésben teret engedjünk az Istenhez történő felemelkedés gondolatkörének, ami a református kegyesség, lelkiség lényegéhez járulhat hozzá.

Az Istenhez történő felemeltetés gondolatkörének Kálvin értelmezése teológiájának egyik sarokpontjává is tehető. Az emberiség felemeltetése Istenhez az elhívás egységében és a Szentháromság egy Istennel való közösségében adja a keresztyén küldetés alapját és lényegét, hiszen az egész keresztyén történet már önmagában is felemeltetés, ami a személyes és mindenható Isten önkijelentésével kezdődik és végződik, aki az egész teremtett világot várja, hogy visszatérjen hozzá. Kálvin csodálatosan ötvözi egy és ugyanazon mozdulatként Isten alászállását, hozzánk érkezését Jézus Krisztusban, és az Ő felemeltetését mint Isten és az ember közös, folyamatos történetét. Az egész keresztyén élet ennek az alászállásnak és felemeltetésnek a Krisztusban megélt valósága.

Röviden – mintegy adalékként – hadd villantsuk fel, hogy Kálvin teológiája hogyan is alapozza meg mindezt a teremtés és a megváltás vonatkozásában.

Részesedés – az ember teremtésben kapott természete

Az ember Krisztusban történő részesedése, amelynek közvetítésével összekapcsol bennünket a Szentháromság egy Istennel, nem szűkíthető csupán a megváltásra. Az egész teremtett világ úgy jelenik meg Kálvin teológiájában, mint a *közösség* helye. Krisztus a közvetítő a teremtésben is. Nincs olyan időszak, amikor az emberiség képes lett volna a maga lábán megállni Isten két „kezének," a Fiúnak és a Szentléleknek támogatása nélkül. Kálvin *imago Dei*-re vonatkozó magyarázata többek között ugyanerre a részesedésre vezethető vissza. Az ember *„nem saját jósága, hanem az Istennel való közössége miatt volt boldog."*[4] Kálvin *részesedés*-tana olyan együttlétet határoz meg az Istennel, amelyben minden kapcsolatban van egymással. Éppen azért, *„mert természetünkben nincs meg az, amit a mennyei Atya választottainak adományoz".*[5] Itt pedig hadd helyezzük a hangsúlyt Isten adományára, ahelyett, hogy emberi természetünk hiánya kerülne előtérbe. Így az örökkévaló Fiúban való részesedésünk több, mint valami isteni közbenjárón keresztüli kapcsolódási pont. A Fiú maga Isten, aki nekünk adja magát, hogy egyek lehessünk vele. A normatív emberi természet dinamizmusával szembesülünk a kálvini Istenben történő részesedés ontológiai meghatározásánál, amit Krisztusban való létünk és Krisztus bennünk való léte határoz meg.

Az imago Dei és a halhatatlanság

Milyen kapcsolat van a teremtmény és a teremtő, az ember és az Isten között? Kálvin az *imago Dei* és a *halhatatlanság* két alapvető keresztyén antropológiai meghatározottságát, meggyőződésünk szerint, elsősorban nem tulajdonságként

[4] *„... sed Dei participatione fuisse beatum..."* (Inst. 2.2.1); Kálvin János: *Institutio*, MRE Kálvin János Kiadója, Budapest, 2014. (A továbbiakban az Institutiora való hivatkozásnál az itt megjelölt fordítást használjuk.)

[5] Inst. 2.2.20

kezeli, hanem az Istennel való *communio*nak rendeli alá.[6] Kálvin nem a *lélek halhatatlanságának* fogalmi meghatározását elemzi, hanem Ádám bűneset előtti halhatatlanságát az *imago Dei*vel összekapcsolva sokkal inkább az Istenben részesedés következményeként emeli ki: „*Olyan erős közösség volt ez Istennel, amely nem nélkülözheti azt a jót, ami az örök élet.*"[7] Ebből eredően a halhatatlanságot a pneumatológia felől értelmezi: „*Azzal viszont okkal dicsekedhet Ádám, hogy bőkezű alkotója van, aki nem csak arra méltatta ezt az agyagedényt, hogy lelket adott belé, hanem arra is, hogy halhatatlan lélek lakhelye legyen.*"[8]A pneumatológia irányát erősíti, „*hogy a szentlélek nem kölcsönzött erővel, hanem saját hatalmával végzi az újjászületést; és nem csak ennek, hanem a jövendő halhatatlanságnak is ő a szerzője.*[9]" Mindeközben éppen az Istenben *részesedés* teológiai köre óv meg a panteista következményektől. A részesedésnek ugyanis éppen az az egyik legfőbb formai sajátsága, hogy Isten mássága és a mi emberi természetünk megkülönböztethető, és mindvégig különbségként kerül megőrzésre a *részesedés* során végbemenő *communio*ban. Csak a bűnbeesés előtti Ádám élvezhette a „*halhatatlanság ajándékát,*"[10] a bűnbe esett embernek „*vissza kell kerülni Igéje közösségébe, hogy visszanyerje a halhatatlanság reményét*".[11] Az előbbi hivatkozás különösen is hangsúlyossá teszi az Istennel való közösségben (*communionem*) felkínált halhatatlanság trinitáriusi megértését.

Isteni hasonlatosságunk emel ki a többi élőlények sorából,[12] és ez olyan minőségi különbség, amely attól függ, közösségben vagyunk-e Istennel az áldásokkal teli örökkévalóság reményében. Így a mi kiválóságunkat alapvetően nem teremtésbeli adottságként értelmezi Kálvin, hanem ez is Istenre és a vele való közösségre mutat. Ezt a gondolatot erősíti meg, amikor így fogalmaz: „[...] *Ádám Isten képét viselte az idő alatt, amíg Istennel összeköttetésben volt (s ez az igazi és legtökéletesebb méltóság!)[...]*[13]

Obermannal egyetértve, Kálvin nyilvánvaló szándéka egy olyan bibliai antropológia felmutatása, amelyben megkerülhetetlen szerepet töltött be az Istenben részesedés tana és a Szentháromság egy Istennel való közösség.[14]

---

[6] John Calvin: Commentaries on the Book of Genesis, Vol. I., Baker Books: Grand Rapids, Michigan, 2003. 111-112. p.

[7] Inst. 2.10.7

[8] Inst. 1.15.1

[9] Inst. 1.13.14

[10] Inst. 4.14.12

[11] Inst. 14.17.8

[12] Inst. 1.15.3

[13] Inst. 2.12.6

[14] Heiko Oberman: *'The Pursuit of Happiness: Calvin between Humanism and Reformation'*; in: In Charles Edward Trinkaus, John W. O'Malley, Thomas M. Izbicki & Gerald Christianson (eds.), *Humanity and Divinity in Renaissance and Reformation: Essays in Honour of Charles Trinkaus*. E.J. Brill.; 1993. 25-83. p.

Részesedés – Communio – Megváltás

Kálvin megváltás-értelmezésében nem hagyható figyelmen kívül, hogy mi Krisztusban (*en Christo)* lettünk örökbefogadott gyermekei Istennek: „*Krisztus által vagyunk Isten fiai, szabadon és bizalommal kiálthatjuk: Abbá, Atyám!*[15]"Krisztus adventjében a hit által minden eddiginél jobban megnyílik az út Isten mint Atya felé.[16]

[...] *Ezért nem csak atyánknak mondja mag*át, hanem szó szerint kijelenti*: ő a mi Atyánk. [...] De miután szűkös szívünk nem képes ezt a véghetetlen kegyelmet elfogadni, Krisztus nem csak örökbefogadásunk záloga és biztosítéka lett, hanem ugyanezen örökbefogadásként nekünk adta Szentlelkét is, akinek a segítségével bátran és hangos szóval kiáltjuk: Abba, Atyán!*"[17]

Isten Atyasága csodálatos metafora arra nézve, hogy megérthessük, ki is Isten a megváltásban. Félelem helyet így a bizalom felé mozdulhat el az életünk. Mindezeken túl azonban, amikor a kálvini értelmezésben vizsgáljuk az örökbefogadás tanítását, akkor kitűnik, hogy Kálvin kétséget kizáróan egyedül Krisztusban látja meg ezt a köteléket:„ *olyan kötelék,amellyel az Isten atyai kegyességből magához fűz minket.*"[18] Amennyiben képesek vagyunk ennek a leírásnak a metaforikus jellegétől elvonatkoztatni, akkor olyan ontológiai realitás áll előttünk, amely közvetlenül Istennel kapcsol bennünket össze. Ez az istenfiúság pedig elválaszthatatlan az Istenben való részesedés tanától: „[...] *ténylegesen nem lehettek Isten fiai, hanem csak úgy, hogy fiúvá fogadásuk a főre alapult.*" [19] Kálvin ezt a kapcsolatot a teljes Szentháromságban való részesedésként magyarázza. Ezek szerint a Szentháromság egy Isten munkájával és ökonómiájának elválaszthatatlan egységébe kerül az örökbefogadás, meghatározó szerepet tölt be a *kiválasztásban*[20], *a justificatio*ban[21], a *sanctificatio*ban[22], az *imago Dei*nél[23]és a *historia salutis*nál[24]. Butin egyenesen a hívőknek a *perichoresis*ben történő részvételeként értékeli a kálvini részesedés-tan értelmezést, amely a Krisztusban a Szentlélek által a legszorosabb kapcsolódás Istenhez és az ő munkájához.[25] Kálvin értelmezésében a Jézus Krisztus közbenjárói tisztét megnyitja a lehető legteljesebb következtetések irányába, amely tulajdonképpen a mi megváltott életünket és a Lélek általi Istenben való részesedésünket jelentheti. Mindezek alapján Kálvin a megváltás közvetlen következményét, mint a Szentháromság egy Istenben való részesedést az alábbiak

[15] Inst. 2.14.5
[16] Inst. 3.2.30
[17] Inst. 3. 20. 37
[18] Inst. 3.2.32
[19] Inst. 2.14.5
[20] Inst. 3.25.4
[21] Inst. 1.10.1
[22] Inst. 3.6.3
[23] Inst. 3.11.6; 3.11.8
[24] Inst. 2.7.1-2; 2.10
[25] Philip Walker Butin: Revelation, Redemption, and Response; Calvin's tTrinitarian Understanding of the Divine Human Relationship; Oxford University Press: USA; 43. p.

szerint összegzi antropológiai realitásként az Institutio talán egyik leglírikusabb szakaszában:

> *„Nem vagyunk a magunkéi, tehát sem értelmünk, sem akaratunk nem uralhatják döntéseinket és cselekedeteinket. Nem vagyunk a magunkéi, tehát ne tűzzük magunk elé célul, hogy azt keressük, ami a testnek kedves. Nem vagyunk a magunkéi, tehát amennyire csak lehet, feledjük el magunkat és mindazt, ami a miénk. Az Istenéi vagyunk, tehát érte éljünk és haljunk. Istenéi vagyunk, minden cselekedetünket az ő bölcsessége és akarat uralja. Istenéi vagyunk: tehát ő az igazi cél, egész életünkkel mindig feléje törekedjünk. [...] A keresztyén filozófia viszont azt akarja, hogy az értelem adja át a helyét, és azt követeli tőle, hogy rendelje magát a Szentlélek hatalma alá, hogy az ember ne önmagának éljen, hanem az élő és uralkodó Krisztust hordozza magában."*

Az Istenben részesedés fókusza a megváltásban a Krisztussal való közösségben van, amelyet a keresztyén ember egzisztenciájának legfőbb alapjává tesz Kálvin, megalapozva ezzel a keresztyén spiritualitás *unia mystica cum Christo* gondolatát. Az ember olyannyira részesévé válik, hogy *„saját testébe oltván minket, nemcsak az ő összes javainak, hanem a saját javainak a részeseivé is tesz bennünket".*[26] A Krisztussal való csodálatos közösség (*unio mystica*) nem csupán hozzátartozást jelent, nem csak a hozzá fűződő *„szövetségi kapcsolatról"* és az ebből fakadó Krisztus-követésről van szó, Kálvin a Szentírás alapján *„egy testté olvadásról"*[27] beszél. *„Erre vonatkozik az a szent viszony is, amely által testté lettünk az ő testéből és csonttá az ő csontjaiból [Ef 5, 30] és teljesen egyekké ő vele."*[28] Az az igazság, amelyben így részesedünk, a Krisztus igazsága, következésképpen nem a hitet tartjuk igaznak. [29] A Krisztussal való titokzatos közösség mégis, mint spirituális értelemben vett egyesülés értelmezhető leginkább, amely a Szentlélek hatalmának és a bennünk nyilvánvaló munkájának az eredménye. Kálvin körültekintően írja le és magyarázza a Krisztussal való titokzatos egyesülést, miközben nem feledkezik meg arról, hogy a mennybemenetelkor Krisztus emberi természete felvitetett a mennybe, és a *paruzia* eseményéig ott is marad. Csak a Szentlélek tehát az, aki megteremtheti menny és föld között az összeköttetést. Kálvin kizárja annak lehetőségét, hogy az *unio mystica cum Christo* jelentésénél valamifajta *lényegi, esszenciális* keveredésre gondoljunk, vagy arra, hogy a közösség egyenlő felek között jön létre.[30]

[26] Inst. 3.2.24
[27] Inst. 3. 2. 24
[28] Inst. 3.1 3.
[29] Inst. 3.11.10.
[30] Inst, 3.11.10. és 3.1.3.

Ezeket a nézeteit Kálvin igyekezett alátámasztani a sákramentumok értelmezésénél is. Krisztus mind a két szentséget (keresztség és úrvacsora) a vele való folyamatos közösségre jutás érdekében rendeli el az egyház életében. A látható jelek (*res signum*): a víz, a kenyér és a bor Krisztus testét, vérét és értünk hozott áldozatát reprezentálják (*res signata*), annak tényét jelenítve meg – még a „*legtompább elméknek*" is –, hogy mennyire is valóságos ez az egyesülés: „ *a lelkek éppen úgy táplálkoznak a Krisztussal, mint a kenyér és a bor táplálja a testi életet*".[31] A keresztség a jele annak, hogy titokzatos módon egyesültünk Krisztussal. Az úrvacsorával élésünk megismétlődő folyamata olyan jel a számunkra, ami meggyőző erővel adja tudomásunkra, hogy létünk ebben a titokzatos egyesülésben találja meg igaz értelmét és életét.[32]

Összegzés: *participatio Christi – koinonia*

Az alábbi rövid betekintés elegendőnek bizonyulhat arra, hogy Kálvin teológiája alapján az alábbi összegző meglátások a keresztyén lelkiség mai helyzetét gazdagítsák. Az *eritis sicut Deus* olyan részesedés lehetőségét hordozza magában, ami a teremtésbeli adottságunk sajátos velejárója. Valóban ördögi kísértésről van szó, mikor az ember Istentől történő elszakadásának oka hamisan ezzel a gondolattal realizálódik, és határozza meg jelenlegi állapotunkat. A kálvini teológia kijózanítóan vezethet bennünket vissza ahhoz a lelkiséghez, kegyességhez, amelyben nem kell nélkülöznünk vagy félreértenünk létünk legékesebb tulajdonságát, a keresztyén tanítványságot, és életet magalapozó tétellé válhat ebben a mostani időben is.

Kálvin teológiájában az egyetlen megfelelő válasz Isten megszólító és elhívó kegyelmére maga Jézus Krisztus, akiben – és aki által – életre hív bennünket. Ez a felemeltetés nem valami lelkünk mélyében szunnyadó erőnek köszönhető, nem is tudatosan felvállalt keresztyén erőfeszítésként, hanem *közösséget* jelent. Ez a közösség pedig részesedés Krisztusnak az Atyának adott válaszából, legyen szó az Isten utáni vágyakozásról, az imádságról, az engedelmességről, az elhívásról vagy Isten tiszteletéről.

Az Isten és ember oly sok módon megkülönböztethető valósága kapcsolatba hozható. Ennek gazdagsága pedig éppen abban van, hogy saját identitásunk nem feloldódik, hanem fokozódik a Krisztusban. Kálvin a Krisztusban részesedés tanával ad értelmet a keresztyén antropológiának, annak, hogy mit jelent embernek lenni, mit jelent Istennel és egymással közösségben lenni. Kálvin minden panteista felhang nélkül az elsők között mutat rá arra, hogy az Istenben való részesedés olyan alapja az Isten és az ember közösségének, *koinóniának*, aminek közvetlen forrása az emberi élet Krisztusban történő részesedése. Isten Krisztusban teljesen részesévé vált a mi emberi valóságunknak, mert csak így részesedhetünk emberként az Isten valóságában a Szentlélek által. Az Istenben való részesedésünk emberi létünk teremtésben kapott valóságához vezet vissza a *koinóniában* rejlő köl-

[31] Inst. 4. 17. 1.
[32] Inst. 4. 18. 19.

csönösségre alapozva. A mai ember függetlenségre törtető énje oldódik fel ebben a bensőséges közösségben, a *participatio Christi*ben. Ebben az összefüggésben válik életünk egyedüli céljává és eszközévé is a Szentháromság egy és örök Istenben való részesedés. A keresztyén élet hivatása és küldetése ebben a *koinónoia*-lelkiségben teljesedhet ki egyedül, és nyerheti vissza hiteles hangját, visszautasítva ezzel korunk individualista spiritualitást is privatizáló tendenciáit. [33]

Az ekkléziológiára nézve ennek felbecsülhetetlen értéke van. Az egyház közösségében teljesedhet ki az *adoptatio*ban nyert krisztusi identitásunk, amelyet a Szentlélek munkája és hatalma éltet. Az egyház hite és lelkiismerete így az új élet közössége a Krisztusban.

> *„Krisztus Úgy közölte önmagát és minden javát veled, hogy a tied legyen minden, ami az övé, hogy testének tagjává legyél, teljesen eggyé válj övele, ezért igazsága eltörli bűneidet, szabadítása eltörli kárhoztatásodat, és teljes méltóságával közbenjár, hogy méltatlanságod ne kerüljön Isten szeme elé. Így van ez: nem illik elválasztani Krisztust tőlünk, sem minket tőle, hanem két kézzel meg kell ragadni azt a közösséget, amely összekapcsol minket és őt."*[34]

Az emberi szabadság teljessége áll előttünk Kálvin gondolataiban, ami nem az individualitásunkra utalást jelenti, hanem arra mutat rá, aki feltárja igaz (teremtett) mivoltunkat, identitásunkat. Minél inkább megéljük ezt egymásra nézve a Krisztusban, annál nagyobb mértékben leszünk részesei a Szentháromság egy Isten *koinóniájának*.

[33] „[...][Így, amikor az apostoloknak ezt mondja: 'elmegyek az Atyához, mert az én Atyám nagyobb nálam', nem másodrangú isteni mivoltot tulajdonít magának, mintha örök lényege tekintetében alább való volna az atyánál, hanem a mennyei dicsőség birtokában, *a híveket akarja részeseivé tenni e dicsőségnek* (kiemelés tőlem). [...]Kétségtelenül azért szállt alá hozzánk Krisztus, hogy minket az Atyához emelve egyben magához is felemeljen, hiszen ő az Atyával egy"; (*Institutio: 1.13.26*); I., p. 117.

[34] Inst. 3.2.24

Abstract

'Eritis sicut Deus'
Insights into Calvin's theology regarding the context of Christian spirituality

The aim of this study is to highlight Reformed spirituality's major element which is connected to one of the basic elements of Christian anthropology, namely imago Dei. I do not intend to introduce this coherence by the classical systematic theological issues, but by connecting it to *eritis sicut Deus*, the cause of original sin.

The doctrine of the study is 'you will be like God …' (Gen 3, 5). Both before and after the fall, it was and still is the unavoidable essence in the relationship of God and man. Consequently, it establishes the main track of Reformed spirituality.

In the course of laying bare the connections mentioned above, I will use Calvin's theology, primarily his *Institutio* as a support. Our purpose is to show some of the main elements of Calvin's understanding of the doctrine of creation and redemption in the above mentioned theoretical frame in relation to *koinonia* as participation en Christo.

Keresztes Hajnalka

A NAGYSZÉKELYI REFORMÁTUS NÉMETEK NÉPRAJZÁBÓL

300 évvel ezelőtt érkeztek hazánkba a nagyszékelyi német reformátusok ősei

Az 1886. évben készült névtár a Nagyszékelyi Német Egyház keletkezését 1714-re teszi, a magyar egyházét 1680-ra.[1] Hogyan éltek közel 300 esztendőn keresztül a németek ősei, ebből kíván a dolgozat az egyháztörténeti áttekintés mellett egyházi néprajzi vonatkozásokat is közölni.

„Az egyháztörténet írás elképzelhetetlen a népi élet, jellem, vallásosság és szokások megírása nélkül. Az egyházi néprajz az egyháztörténet írás szerves része, s így az egyházközség területéhez kapcsolódó egyházi néprajzi anyag feldolgozása a gyülekezet történetírásának is feladata."[2]

I. Gyülekezet-történeti áttekintés

A nagyszékelyi magyarokat több történetíró székelyeknek tartja, akik az Árpádok kezdeti uralkodása idején kerültek ide Erdélyből határőröknek a Duna partjainak védelmére. Ezt látszik igazolni az a tény, hogy a Canonica Visitatio egyik példánya Nagyszékelyt úgy nevezi, hogy *„Locus siculorum"*, Kisszékelyt pedig *„Locus parasiculorum"*. Az a harciasság, amelynek emlékét őrzi a történelem a nagyszékelyi magyarokról a török és kuruc korszakból, szintén azt látszik alátámasztani, hogy valóban székelyek voltak a nagyszékelyiek.

A magyar ajkú egyházközségről fennmaradt levéltári dokumentumok a legősibb dunántúli református egyházközségek között tartják számon a nagyszékelyit. Még a török idők alatt csatlakoztak az itt lakó magyarok a reformáció ügyéhez, s éppen a simontornyai

[1] RL A magyar ev. ref. egyház egyetemes névtára 1886. Debrecen, 1887.

[2] Szabó György: A Pápai Gyűjteményben található vallási néprajzi források. In. Vallási Néprajz V. Tanulmány gyűjtemény a Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója tevékenységének 10. évfordulójára. Debrecen, 1991. 94. p.

szandzsák székhelye közelében. Aki a reformációhoz vezette őket, Simontornyai Gergely atya volt, a simontornyai szerzetesek egyik tagja. Az itteni kevés számú ősmagyar református között sokáig élt annak az emléke, hogy Sztárai Mihály Tolnából Pápára utaztában meglátogatta a nagyszékelyi gyülekezetet is, és a templom előtt híres hárfáján Dávid zsoltárait játszotta.[3]

„A nagy Székelyi Reformata Német Máter *Ekklesia fekszik Tekintetes Nemes Tolna Vármegyében, Méltóságos Gróf Galántai Eszterházi* Károly ő *Excellentsiájának Simontornyai Uradalmában. Ezen Máter Ekklesianak jelen való Német Tagjainak Elejek a mint az oralis traditioból ki lehetett tapogatni, származtak leg inkább Német Országnak felső Rhénusi Kerületéből: u. m. a Hessen Casseli Landgrófságból, Hessen Hanaui, Nassau Orániai és Isenburgi Fejedelemségekből. A honnan ők 1714-ik és az azt követő esztendőkben ide be költöztek és az akkori Limburgi Gróf Styrum és Székely nevezetű Földes uraságok alatt itten megtelepedtek és egy darab ideig az akkori itt levő Református Magyar Predikátor hollósi Ádámnak hallgatói voltak, míg ők 1722dik évben magok nyelveken lévő Predikátort nem hoztak magoknak Német Országból."*[4]

Az anyakönyvek 1722-ben kezdődnek, és ettől az évtől tekinthető anyaegyháznak a „Reformata Német Anya Ekklésia".

A születések száma 1722 és 1886 között 12 097 volt, a halálozás pedig 9136. A német egyház megalakulásakor 360 főt számlált, Szász Károly püspök vizitációja idején 2443 fő volt a gyülekezetben.[5] Keck Endre lelkipásztor azt is feljegyezte, hogy összesen 878 személy költözött el a faluból. Ők váltak alapjává egy „másodlagos betelepítésnek" Tolna, Somogy és Baranya megyékben. Bács-Kiskun megyében is a Nagyszékelyből betelepültek ősei adták a mai Soltvadkerti Református Gyülekezet bázisát.

A **lelkipásztorok** közül többen a Német Birodalomból érkeztek.

1. **Weitzel Friedrich** 1722. június 8-án érkezett és haláláig szolgálta a német székelyi gyülekezetet.
2. **Szálbach Friedrich Károly** 1728-tól 1744-ben bekövetkezett haláláig szolgált. Az isenburg-bristeini grófságból érkezett.
3. **Maurer Conrad Georg** 1744. május 10-én kezdte meg szolgálatát és 1751-ig, 47 éves korában bekövetkezett haláláig gondozta a német híveket. A hessen-kasseli landgrófságból érkezett.
4. **Losonczi Pap Sámuel** 1751 és 1759 között pásztorolta a nagyszékelyi né-

[3] TMÖL Községi monográfiák 18.

[4] RL Püspöki iratok. A Canonica Visitatiio Tárgyaira Való felelet 1816.

[5] RL IV/2. *„A nagyszékelyi ev. ref. németajkú egyház története 1722-1886. Szász Károly püspök idején 1887. május 18. Keck Endre lelkész idejében." 701. p.*

meteket. Losoncon született és két évig Svájcban tanult. Ő volt az első, aki nem Nagyszékelyben halt meg, hanem innen Paksra távozott.

5. **Szeé Gottlieb** János 1759-1764-ig állt a gyülekezet élén. Az isenburgi hercegségből származott, Phillips-Eich helységből, ahol apja udvari lelkész volt. Betz Gáspár egyháztag ment ki érte németföldre, és hívta meg az egyház lelkészének.

6. **Keck Johan Jakob** 1764-1789. Nagyszékelyi szolgálatát megelőzően 14 évig a hernborni főiskolán tanárkodott. 1764. június 4-én meghívták. Az akkori gondnok, Smidt Johan ment ki érte és hozta el kocsin a nassau-dilenburgi hercegségből. Elindultak szeptember 24-én és hazaértek november 16-án. Felesége és öt gyermeke jött vele. Az ő megérkezésével családján keresztül hat generáción át biztosítva volt a lelkipásztori tisztség Nagyszékelyben. [6]

7. **Keck Heinrich Dániel** még édesapja életében segítségére volt a gyülekezeti munkában. Több állást ajánlottak neki a pápai és kecskeméti főiskolán, de ő hazament Nagyszékelybe, hogy beteg atyjának támasza legyen. *Templomépítő* lelkipásztor. Az ő utánajárásával indult meg 1806-ban a „centrális oskola" Nagyszékelyben, mely 1812-ben Gyönkre helyeződött át. 1809-ben meghalt. Ezt követően gyászévet tartott a gyülekezet.

8. **Peremartoni Nagy Dániel**[7] 1811-1829-ig állt az egyházközség élén. 12 évig volt a mórágyi német ajkú egyház lelkésze, amikor megválasztották Nagyszékelybe. Ő is haláláig látta el hivatalát. Tolna megye táblabírája, egyházkerületi táblabíró, egyházmegyei és egyházkerületi pénztáros volt.

9. **Keck** Dániel 1831-1849. Ő az első Nagyszékelyben született lelkésze a gyülekezetnek, Keck Heinrich Dániel másodszülött fia. Az édesapja által alapított „centrális oskola" első növendékeinek egyike.[8] Debrecenben tanult teológiát. Az ő szolgálata alatt találkozunk először segédlelkészekkel: 7 lelkészi munkatárs követte egymást az ő vezetése alatt. Német nyelvet oktatott a debreceni teológián.[9]

10. **Szászi István** már helyettes lelkész volt Nagyszékelyben 1830 és 31 között. 1850-től haláláig ő lett a rendes lelkésze a gyülekezetnek.

11. **Keck Endre** 1865 és 1903 között végezte az egyház gondozását Nagyszékelyben. Pápán és Debrecenben tanult. Gyönkön volt segédlelkész, majd megválasztották. Egy év után azonban a nagyszékelyiek meghívták. 1873-tól segédlelkészt tartottak. Kívül-belül felújította a templomot, 4 tantermes iskolát épített.

---

[6] A gyülekezet emléket állított a Keck családnak, amikor a templom bejáratához emléktáblát helyezett el.

[7] Peremartoni Nagy Dániel, Keck Heinrich Dánielnek elsőszülött lányától származó unokája.

[8] Prima Matrikula… Tolnai Lajos Gimnázium, Gyönk.

[9] Kovács Teofil: A német nyelvoktatás kezdetei a Debreceni Református Kollégiumban. Doktori dolgozat. 2005.

12. **Moór Jakab** 1905-től szolgált Nagyszékelyben. Újverbászon született, Bács megyében. Horvátországban missziói lelkész volt 9 évig. Mivel német énekeskönyvek terén nagy hiány mutatkozott, újra kinyomtatta a Schilling-féle énekeskönyvet.[10] Néhány évig a magyar egyházat is vezette.[11]

A templom

A németek kezdetben a magyarok Árpád-kori templomát használták. *„Minekutána a németek itten megtelepedtek és 1722ben magoknak nyelven lévő Predikátort hoztak, atyafiságos szeretettel úgy egyeztek meg egymás közt a két nyelven lévő két Ekklésiák az isteni tiszteletek tartásában: hogy az már akkor Magyaroktól tető alá vétetett Részben a mostan fenn álló Magyarok templomában... költsönösen tartsák a magok isteni tiszteleteiket; úgy hogy minden Vasárnapon Reggel a Magyarok délután a németek menjenek először a Templomba. A melly szép szokás a legnagyobb egyességben és költsönös Felebaráti Szeretetben egész 1801ik November 22ik Napjáig tartott, a midőn az újonnan épült Német Templom felszentelődött."*[12]

A németek, miután megszaporodott a gyülekezet, feltették magukban, hogy felépítenék az akkor meglévő templomnak a kuruc világban lerombolódott, pusztán álló részét. Ezt a tervüket azonban a földesurak meghiúsították. Ekkor a német egyház áldozatkész tagja, Geiger Sebestyén elment III. Károlyhoz Bécsbe, hogy engedélyt kérjen a templom elpusztult részének felépítésére. Ez az írásos dokumentum az 1807. április 14-én bekövetkezett tűzvészben elpusztult.[13]

1728-ban felépült a templom, melyet csak belülről volt szabad kivakoltatni, kívülről nem. 1762-ben erre is engedélyt nyertek. A torony 1780-ban készült el.[14]

1796-ban a németek számának további megnövekedésével felvetődött az igény egy új templom építésére. A földesúr azonban nem adott helyet az építéshez. Ezért a templomnak azt a részét, amelyet még a magyarok építettek fel, lebontották. A lebontott rész helyére épült az új templom úgy, hogy a két templomnak közös fala van, mintha össze lenne nőve.

Az építkezés menete úgy történt, hogy a hívek a prédikátorral együtt elmentek a földesúrhoz, hogy engedélyezze nekik a leendő templomukhoz saját költségükön a téglaégetést. A válasz az volt, hogy a téglaégetés *„Jus Dominale"*, ezért jobbágyoknak nem lehet engedni. A hívek kénytelenek voltak a félmilliónál több téglát a szomszédos vagy távolabb eső helyeken megvenni és elhordani. A gyülekezet a maga költségén és erejével kezdte el az építkezést, és tette le az alapkövet 1798.

[10] Schilling András, Soltvadkert református lelkipásztora szerkesztett egy énekeskönyvet. Címe: *„Gesangbuch zum Gebrauche der Evangelisch-Reformierten Kirche in Ungarn"*. Pesten 1833-ban adták ki először. 630 éneket tartalmaz, kotta nélkül.

[11] Keresztes Hajnalka: Fejezetek a nagyszékelyi német reformátusok életéből. In.: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 12. Szekszárd, 2009.

[12] A Canonica Visitatio Tárgyaira való Felelet 1816.

[13] Egyházkerületi és egyházmegyei jegyzőkönyvek. Német Székely. Nagyszékelyi egyházközség irattára.

[14] RL IV/2. A nagyszékelyi ev. ref. német ajkú egyház rövid története. i. m.

július 30-án, a felépült templomot 1801. november 22-én főtiszteletű Tormássi János generális főjegyző szentelte fel.[15] A torony alatti ajtó felett márványba vésve a következő felirat olvasható: „*Der* öffentliche *Anbetung Gottes Des V. S. H. G. erbauet und geweihet, von den Reformierten Deutschen Einwohnern Gross Szekels im Jahr N. C. G. 1801.*" A padok, a szószék és az úrasztala cseresznyefából készültek. A régi templomot ezután már csak a magyarok használták.

II. A nagyszékelyi németek egyházi szokásai

1. A sákramentumokkal kapcsolatos szokások

A. Keresztség

A keresztelési anyakönyvek bejegyzései alapján tűnik fel az a szokás, hogy a német reformátusok itt egy keresztszülőpárt választottak, nem feltétlenül házaspárt. Lehetett csak egy keresztapa vagy csak egy keresztanya is. Általában a távolabbi rokonságból kértek fel valakit komának, komaasszonynak, hogy ezzel is erősítsék a kötődést a családok között.[16] A párhuzamosan egymás mellett élő magyar és német reformátusok eltérő keresztelési szokásait tükrözik a két egyház anyakönyvei. A magyar reformátusokra a több keresztszülő pár volt a jellemző.

Érdekes, hogy míg a Hessenből származó nagyszékelyiek egy keresztszülő párt választottak, addig a pfalzi származású dél-bácskai német református gyülekezetekben[17] és Mórágyon[18] is több – olykor akár 12 pár is – keresztszülő volt az általános.

A nagyszékelyi németeknél csak ritkán tértek el attól a gyakorlattól, hogy a gyermek a keresztszülő nevét kapja. A magyaroknál általában a szülő vagy nagyszülő nevét „örökölte" a gyermek, csak ritkán a keresztszülőét.

A német reformátusok nem választottak „katolikus neveket", vagyis szentek neveit. Ezen a téren a három német, Tolna megyei gyülekezet és a dél-bácskaiak hasonlóságot mutatnak. Nemigen találunk az anyakönyvekben olyan neveket, mint Franz, Alois vagy Anton, hanem Johann, Philipp, Jakob, Andreas, Konrad, Heinrich, Wilhelm, Friedrich.[19]

A nagyszékelyiek az alábbi férfineveket kedvelték: Konrad, Heinrich, Johann, Jakob, Philipp, Daniel, Reinhart/Reinhard, Kristof. Gyakran használtak kettős neveket: Johann Heinrich, Johann Konrad, Johann Georg, Johann Jakob, Johann Daniel, Georg Heinrich.[20]

[15] A Canonica Visitatio tárgyaira való Felelet 1816.

[16] Bathó Lajosné, Tippel Erzsébet közlése. Nagyszékely 2007. ápr. 10.

[17] Például Szivácon, Dél-Bácskában.

[18] Szilágyi Mihály: Szokások világa a német ajkú, református Mórágyon. Különnyomat a Wosinszky Mór Múzeum XIX. évkönyvéből. 1996.

[19] Sophie Kuhn: Sitte und Brauch in der alten und in der neuen Heimat, gezeigt am Beispiel des Dorfes Sivatz in der Batschka. Pädagogisches Institut Stuttgart. Wintersemester 1956/57.

[20] Keresztelési anyakönyv, Német Székely

A női neveknél kedveltek voltak: Elisabetha, Chatharina, Dorothea, Anna Mária, Margaretha, Netta, Susanna.

Ugyanebben az időszakban a magyar nagyszékelyiek előszeretettel választották a János, József, István, György és Mihály neveket. A lányoknál a leggyakoribb név az Erzsébet volt, ezt követte a Zsuzsanna, Sára, Julianna és a Katalin gyakorisági sorrendben.[21]

A keresztelések száma 1836 és 1873 között a németeknél száz körül volt évente. A magyar reformátusoknál Némedivel[22]együtt korábban húsz volt a keresztelések száma, ez azonban tíz alá csökkent. A magyar gyülekezet lassan elsorvadt, míg a német virágzásnak indult.

Keresztelési edényei az 1816-os felmérés szerint a következők voltak: *„Egy keresztelő kis Kánna, hozzá való hosszúkás tállal ugyan Cinből. – Egy nagy fehér kotzkás Abrosz egy jókora nagy Selyem Keszkenő. Ezeken kívül még egy kisebb kotzkás Abrosz és egy Selyem Keszkenő a Keresztelőedényre."*[23]

A keresztelés a szülést követően, két-három nap múlva megtörtént. A bábaasszony vitte a gyermeket a keresztanyával együtt a templomba. Később már több idő telt el a születés és a keresztelés között, akkor már az édesanya is részt vett. A betegesnek látszó csecsemőt azonnal megkeresztelték háznál. Az egyházkelést gyakorolták.

Komatálat szokás volt vinni 5 napig, de csak reggelit és ebédet. A reggeli kávé és kalács vagy kuglóf volt, az ebéd húsleves, csirkepörkölt, rántott vagy sült hús és sütemény.[24]

A keresztszülők tisztelete a gyermek egész életét végigkísérte. Újévkor köszönteni jártak a gyerekek /Vincsázás/, és az elsők, akikhez elmentek, a keresztszülők voltak. Csak azután következtek a nagyszülők, majd a rokonság. A gyerekek keresztszüleiket „Pate"-nak és „Got"-nak nevezték. Újévre a „Got"[25] annyi baba formájú kalácsot sütött, ahány keresztgyermeke volt. Az ügyesebbek még koszorút is fontak tésztából a baba fejére, majd megkenték cukros vízzel, hogy fényesebb legyen. A kalácsok mérete olykor az egy métert is elérte. Ezt kapták ajándékba az újévi jókívánságért a gyerekek, és nagyobb szalvétába csomagolva vitték haza.[26]

A „Patenkind"[27] konfirmációig kapott ajándékot keresztszüleitől. Húsvétkor a piros tojás, cukorból való tojás mellett kalácsot is kaptak a gyerekek, csak most nyúl formájút. Valóságos remekművek voltak ezek a nagy kalácsok.

[21] Keresztelési anyakönyv, Magyar Székely

[22] Ma Tolnanémedi. Ez a gyülekezet Magyar Székelyhez tartozott és együtt vezették az anyakönyvet 1845-ig, amikor is Némedi különvált.

[23] Egyházkerületi és egyházmegyei gyűlések jegyzőkönyve 1811-1832. Német Egyház. Nagyszékely. 50-57. p.

[24] Bathó Lajosné, Tippel Erzsébet közlése. 2007. febr. 18.

[25] Keresztanya

[26] Bathó Lajosné közlése. 2007. március 11.

[27] Keresztgyermek

A konfirmáció előtti újévkor vagy a konfirmáció napján a konfirmandus verset mondott keresztszüleinek, melyben megköszönte a hitbeli nevelést, és egyben el is köszönt tőlük. Ezeket a versikéket általában egy helyi „rímfaragó" írta, és a lelkész tanította be.

A legközelebbi nagy esemény az esküvő volt, ahol a keresztapának fontos szerep jutott. Általában ő volt a tanú.

A komák közötti kapcsolat nem érte el azt a szívélyességi fokot, amit a magyarok esetében. Gyakran magázták egymást. A komasági meghívást illett viszonozni, oda-vissza komaság volt.

B. Úrvacsora

A szent jegyek vételét komoly vizsgálódás előzte meg. Communio előtt való napon a presbitérium mindig összegyűlt, valamint akkor, amikor az ún. „Bereitungs-Predigt"[28]-et tartották. Azok vettek ezen részt, akik az úrvacsora kihirdetése napján az Oskola Háznál a presbiterek előtt az erre létesített listára magukat felírták. Az előkészítő istentisztelet után a presbitérium végignézte ezt a listát. Azoknak, akik a jegyekkel élni szándékoztak, a templomban a prédikácó után, az asztalt megkerülve el kellett vonulniuk a presbiterek vigyázó tekintete előtt. Vizsgáló szemek ügyeltek arra, hogy a feliratkozottak között nincs-e cégéres vétekben élő, haragtartó, házastársától külön élő és civakodó. A bűnöst megvizsgálták, ha megtért, úrvacsorához[29] engedték.

A vizitációs anyag kitér arra is, hogy a sákramentumok kiszolgáltatása a Baseli Kirchenbuch[30] alapján történt. A német reformátusok évente ötször tartottak communiot: karácsony, húsvét, pünkösd, új kenyér és újbor alkalmával. Az úgynevezett sátoros ünnepeken az első két nap élhettek a gyülekezeti tagok a szent jegyekkel, ünnep harmadnapján már nem terítették meg az úrasztalát. A magyar anyanyelvű hittestvéreik csak első ünnepen tartottak „Szent vendégséget".[31] A mai napig nem szokás a böjti úrvacsoraosztás a maroknyi megmaradt nagyszékelyi gyülekezetnél. A gyönki és mórágyi német reformátusok nagypénteken is éltek a szent jegyekkel. Általában ezen a napon az idősebb korosztály járult az úrasztalához.

Az ülésrend egyben a társadalmi helyzetet tükrözte, másrészt az úrvacsorához járulás sorrendjét is meghatározta.

Szokás volt még a nagyszékelyi németeknél, hogy nagypénteken felterítették a fekete terítőt a templomban, amelyet egyébként gyászistentiszteletek alkalmával használtak.

[28] Előkészítő prédikáció

[29] RL 1/b A Canonica Visitatio Tárgyaira való felelet 1816.

[30] Istentiszteleti rendtartás. Újabb kiadását jelenleg is használják a Budapesti Németajkú Református Gyülekezetben.

[31] Máté Lászlóné, Oláh Julianna közlése. Nagyszékely, 2007. máj. 2.

Az úrvacsoraosztáskor egy fehér terítő került az elkészítet kenyér és bor alá a németeknél és a kis létszámú magyar reformátusoknál is.

A fiatal lányoknak is volt fekete ruhájuk erre az alkalomra, nemcsak az idősebb asszonyoknak. Más vasárnapokon színes selyem vagy brokát ruhát hordtak a nők. Egy jómódú nagyszékelyi lánynak legalább három öltözet ünnepi ruhája volt: egy fekete, a többi pedig színes.[32]

Az úrvacsora vétele előtti imádságot a konfirmációs oktatáson[33] tanulták meg a gyerekek, és ettől kezdve minden alkalommal, amikor a jegyekhez járultak, magukban el is mondták. A kenyér vétele előtt:

„Mein Heiland Jesus Christus! Mach mich, Dein schwaches Kind, würdig und teilhaftig der Verdienste die Du durch Deinen Tod erwarben hast. Amen."[34]

A kehely vétele előtt:

„Mein Herr und Heiland Jesus Christus, mache dass ich, dein gefallenes Kind, teil nehme an den Verdiensten Deines vergossenen Blutes. Amen."[35]

A lelkipásztor az ágendázás előtt rövid úrvacsorai beszédet tartott, tanította a gyülekezetet az úri szent vacsora értelméről, a bűnbánat fontosságáról. A buzdító beszéd után került sor a mozgó úrvacsoraosztásra. A nagyszékelyieknél nem volt gyakorlatban az úrvacsorai stóla. A közeli magyar faluban, Miszlán a mai napig él a szokás, hogy a hívek a lelkész mögött elhaladva egy, erre a célra az Úr asztalára kihelyezett, fém tányérra pénz helyeznek. Érdekes, hogy a német református Mórágyon is megvolt ez az úrvacsorai gyakorlat. Itt a hívek az Úr asztala sarkára helyeztek pénzadományt, miután a mozgó úrvacsora alkalmával elhaladtak a lelkész mögött. [36]

Az otthoni előkészületek közé tartozott az ünnepi fekete ruha felöltése. Az asszonyok és lányok a kezükben vitték gót betűs, kotta nélküli énekeskönyvüket, benne a zsebkendőt és a perselypénzt. Gyakran az énekeskönyv hátsó lapjának sarkait behajtották, oda helyezték el a pénzt, hogy ki ne essen, vagy a zsebkendőbe. Ha úrvacsoraosztás volt, a többség nem reggelizett, éhgyomorra fogadták az Úr testét és vérét. Legfeljebb egy bögre tejet vagy tejeskávét ittak, de enni semmit nem ettek.

A megmaradt úrvacsorai jegyeket a legtöbb református gyülekezetben az egyháznál szolgálatot teljesítő világiak: a kurátor /a németeknél „Kirchenvater"-nek hívták/, a presbiterek /Kirchenälteste/, az egyházfik a lelkésszel együtt „agapé"

[32] Heimbuch Illésné, Lohmann Annamária közlése. 2007. márc. 12.

[33] Régi konfirmációs könyvből való az alábbi két imádság, amelynek hiányzik az első néhány lapja, így a címet, a kiadás helyét és évét nem lehet beazonosítani.

[34] Fordítása: „Üdvözítőm, Jézus Krisztus! Tégy engem, a Te gyenge gyermekedet méltóvá és érdemednek részesévé, melyet a Te halálod által nekem szereztél. Ámen."

[35] Fordítása: *„Uram és Üdvözítőm Jézus Krisztus, cselekedd, hogy én, a Te esendő gyermeked, részesüljek a Te kiontott véred érdemében. Ámen."*

[36] Mórágyon ez az összeg a lelkészé lett, mert ő adományozta a szent jegyeket. Glöckner Henrik közlése, 2007. aug. 19. Mórágy

keretében fogyasztották el, benn a parókián.[37] A betegek számára tettek félre a megmaradt kenyérből és borból.

Az úrvacsorai edényekről az 1816-os vizitáció idejéből a következő maradt fenn:

„Az Úr asztalához tartozó Edényei és Abroszai a Német Ekklesiának a következendők: Két rézből öntött és jól megaranyozott poharak, mellyek közül a kisebbiken ez az írás van Deák betűkkel az oldalán *körös körül felmetszve: 'Chatarina Sultzerin der Reformierten Deutschen Gemeinde zu GrossSeckel fertiget in Debretzin Durch Johan Bribach, Simon Stephan Kirchen* ältester *1794'. Egy cinből öntött uj* Kánna. Egy nagy fehér *kotzkás abrosz, egy jó kora nagy selyem keszkenő. Egy nagy Terítő és szín atlaszból készült széles igazi arany csipkével körül varva és arany virágokkal kistickelve."*[38]

2. Konfirmáció

A konfirmációs anyakönyvek a XIX. század második feléből azt támasztják alá, hogy a konfirmáció ünnepe abban az időben nagypénteken volt, az ünnepeltek első úrvacsora vétele pedig húsvétkor. Később módosult a fogadalomtétel időpontja áldozócsütörtökre, az első szent jegyekkel való élés alkalma így pünkösd ünnepe lett.

A lelkész általában hat héten át készítette fel a növendékeket a konfirmáció ünnepére. A nagyszékelyiek külön német kátét használtak az első időszakban, melyben a kérdéseken túl imádságok is voltak. Az 1948-as vizitációs kérdőív a Virágh-féle kátét nevezi meg, melynek alapján heti két órában történt a felkészítés. Ebben az évben 7 fiú és 7 lány konfirmált, a hittanosok száma 58 fiú és 60 lány volt.[39]

A XX. század elején is olyan sok volt a német reformátusok száma, hogy a kevés számú magyar fiatal is a németekkel együtt konfirmált, csak magyarul válaszolt a kérdésekre.[40]

A keresztszülőket ünnepélyesen meghívták a templomba is. Az úrasztala előtti padban foglaltak helyet a fiatal hitvallástevők, külön sorban a fiúk, külön a lányok, akik erre az alkalomra külön ruhát kaptak.

A templomba bevonulás során a gyerekek mentek elöl kettesével, utánuk a lelkész, mialatt a gyülekezet már a helyén ült, és szólt az orgona. A kivonulásnál a lelkész ment elöl, a gyerekek követték. A lelkész az ajtóban köszönt el a hívektől.

A konfirmáció után, az első úrvacsoraosztás alkalmával a nagyszékelyi németeknél a következő volt a sorrend: a konfirmandusok utoljára következtek, a fiúk

[37] P. Madar Ilona: Az úrvacsora néprajza. Confessio, 1985/4. szám

[38] Egyházkerületi és egyházmegyei gyűlések jegyzőkönyve 1811-1832. A Canonica Visitatio Tárgyaira való Felelet 1816. Német Egyház Nagyszékely.

[39] RL Vizitációs kérdőívek A/6. Külső-somogyi Egyházmegye. Nagyszékely

[40] Máté Lászlóné, Oláh Julianna közlése. 2007. ápr. 12. Ő matyó hímzéses ruhában tett fogadalmat, a német társai pedig német népviseletben.

a férfiak után, az asszonyok, nők után a lányok. [41] Szemben a mai gyakorlattal, amikor az ünnepeltek kezdik a sort.

Szokásban volt hímzett terítőt ajándékozni ezen az ünnepi alkalmon az egyház számára, esetleg más istentiszteleti használati tárgyat is adományoztak.

3. Házasságkötés

A fiatalok bálokon ismerkedtek, amelyeket sátoros ünnepeken, búcsúkor és újévkor rendeztek. A szépség és a vagyoni helyzet sokat számított a párválasztásnál. Reformátusok reformátust választottak, de legalább olyan fontos volt, hogy németnek német volt a párja, magyarnak pedig magyar. Mivel arányaiban a magyarok egynegyed részét tették ki a lakosságnak, ezért közülük sokan a szomszédos Miszlán kerestek párt maguknak. A németek házassági anyakönyvei arra is adatot szolgáltatnak, hogy mórágyival és gyönkivel is kötöttek frigyet.[42]

A leendő házastárs kiválasztása után a mulatságokon olykor két évig is együtt szórakoztak a fiatalok. Előfordult, hogy 12 éves korban már „elígérkeztek" egymásnak a felek, és 15-16 éves korban megtörtént az esküvő. A szülők csak eljegyzés után jártak össze. A fiatalok általában egy évig jártak jegyben.

Esküvő előtt bejelentették házassági szándékukat a lelkésznek, aki kihirdette a jegyeseket. Mindkét félnek a keresztapja volt az esküvői tanúja. Az esküvőket kedden délelőtt tartották.

Az előkészületek már a lakodalom előtti héten, csütörtökön kezdődtek, amikor a menyasszony meghívta a kenyérsütőket, pénteken a kalácsot sütőket, szombaton a húsleves tésztája készült el. Vasárnap történt a hívogatás. Hétfőn este már mulattak, a vendéglátó család ebédet, vacsorát adott. Kedden délelőtt került sor az esküvőre, délután és este a zene és tánc vette át a vezető szerepet. Szerdán és csütörtökön tovább folyt a vigasság. A jómódúaknál csütörtökön a násznagy átadta a pince kulcsát, és a maradékot elpakolták a vendégek. Egy összeírás az alábbiak szerint foglalta össze az eseményeket:

„A lakodalom és esküvés napja előtt való estve az új párok ismét a lelki tanítónál megjelennek, és egymáshoz való hajlandóságok felöl újra valláast tésznak, és a keresztyéni hit tudományokból is kikérdeztetének és így haza bocsáttatnak, aholis már a meghívott ifjak a szükséges tserép edényeket akkorra összve hordván. Vatsora után mulatsághoz fognak. Hajnalban pedig elkezdődik a menyasszony fejének való felkészítése sok pántlikákkal, és mintegy ezer gombostővel való felkészítése, amely eltart addig míg harangszóval az esküvésre jel adatik, amidőn is a vendégek azon házhoz gyűlnek ahol a lakodalom tartatik, akár a leány, akár a legény házánál.

[41] Schneider Jánosné, Berg Dorottya közlése. 2007. május 2.

[42] Salbach lelkész úr özvegyét egy mórágyi férfi vette feleségül. Ld. Házassági anyakönyv, Mórágy

Azután pedig a jelen nem lévő párért elmégyen az egész lakodalmi sereg, és őket a lakodalmas házhoz késéri. S onnét mennek a templomba."[43]

A templomi esküvő kiemelkedő része volt az eseménysorozatnak. A menet indulása előtt fontos volt a kikérő, amelyet a vendégsereg végighallgatott. Egy megsárgult papíron őrzi emlékül a maga számára egy egykori menyasszony az ő kikérőjét.[44] Először a vőlegény szólt:

„Liebe Freunde im Gemeinde, wie wir hier beisammen sind, bit' ich euch um ein wenig Ruh, und höret meine Rede zu. Der großeTag erkehrte heut, unser Herz ist heute mit voller Freud. Ich bin gekommen mit Lieb und mit Lust, und zu sagen was liegt an meiner Brust. Drum wenn sich zwei umschließen mit einem seligen Band, sind verliebten sich mit Mund und mit Hand, dan sind sie wie eine Rose die blüht, und wie eine Vergißmeinnicht. Das sind schon 21 Jahre vergangen da die Zeit kam, dass ich mir eine Braut will verlangen. Nun will ich euch ihre Eltern fragen ob ihr mir Sie anvertraut? Und wenn ihr mir Sie anvertraut, dann soll Sie werden meine Braut. Drum frage ich dich meine Liebe, ob du mich liebest ernst bis in den Tod? Wenn ja so reiche mir aus Liebe deine Hand, dan schließen wir das Eheband und wie dieses Band so rein, so soll auch unsre Liebe sein."[45]

A vőlegény szavai után a menyasszony így válaszolt:

„Und nun ist der Ring jetzt mein, und ich will mich dir lieben und freuen, denn dieser Ring bedeutet für uns das Glück, wenn so nun unsere Liebe ist. Denn unsere Liebe ist noch rein und soll auch bleiben, bis ins kühle Grab hinein."[46]

A szertartás a községházán kezdődött, miközben a nagy haranggal jeleztek. Amikor a násznép kilépett a községháza kapuján és elérkezett a templomig, mindhárom harang szólt. Közben a rezesbanda is játszott, és egészen a templomajtóig kísérte a menetet.

A négy vőfély egyike vezette a menyasszonyt az úrasztalához. Az egyik koszorús lány a vőlegénnyel érkezett a templomba, őket követték a menetben a keresztapák násznagyi szerepben, azután az örömszülők, majd a rokonság többi tagja.

---

[43] Cserna Anna-Kaczián János: Egyed Antal összeírása és korrajza Tolna vármegyéből. Szekszárd, 1986. 189. p.

[44] Schneider Jánosné, Berg Dorottya menyasszonyi kikérője, régies helyesírásról átírva. Kézirat. Nagyszékely

[45] *„Kedves barátaim mindannyian, akik itt együtt vagyunk, kérek egy kis figyelmet, és hallgassátok meg a beszédemet. A nagy nap elérkezett ma, a szívünk tele van örömmel. Szeretettel és vidáman jöttem, hogy elmondjam, mi van a lelkemben. Ha ketten összekapcsolódnak egy boldog kötelékben, és szívvel-lélekkel szeretik egymást, olyanok, mint egy rózsa, amikor virágzik, vagy mint egy nefelejcs. Már 21 év elmúlt, és elérkezett az ideje, hogy magamnak menyasszonyt kérjek. Titeket szülőket akarlak kérdezni, rám bízzátok-e őt? És ha ti őt rám bízzátok, akkor ő az én menyasszonyom. Most téged kérdezlek, kedvesem, szeretsz-e engem igazán egészen a halálig? Ha igen, akkor én megragadom szerelemből a kezed, azután megkötjük a házassági köteléket és amilyen tiszta ez a kötelék, olyan legyen a mi szerelmünk is."*

[46] „És itt van most a gyűrűm. És én *akarlak téged szeretni és veled boldog lenni. Ez a gyűrű jelképezi számunkra a boldogságot és ugyanígy a szerelmünket. A mi szerelmünk még tiszta és maradjon ilyen a rideg sírig."*

Az úrasztala elé szembe a lelkésszel csak a két fiatal állt. A két násznagy mögöttük az első padban – mely a község elöljáróinak padja volt – hallgatta végig az igehirdetést és az esküvői szertartást. A tanúk feleségei az asszonyok sorában, az első padban foglaltak helyet.

A német prédikációt követően a baseli liturgia szerinti házassági fogadalomtételre került sor, mely sokkal egyszerűbb a magyarokénál.[47]

A szertartás végeztével a kivonulás előtt az ifjú pár becsomagolva az Úr asztalára helyezte a stólát.[48]

Schmid Reinhard bíró a XIX. század első harmadából azt is feljegyezte, hogy milyen ruhában jelentek meg ünnepi alkalmakkor a nagyszékelyiek: *„Azon alkalmatosságra felkészített ruhájokba, melyeket idővel bármely lakodalomba, vagy keresztelőbe mindenik fél magára öltözni tartozik, ha hivatalos lészen /: a férfi ruhája egy fél szárig érő világos kék nemzeti formára nagy gombokra készített kaput, és sárga bőr bugyogó, strinfli és czipellő, a leányé fekete rékli, fekete szoknya fehér előkötővel:/ sőt a halottaknál is. A copulatio után ismét azon rendtartással térnek vissza a muzsika zengése között, amellyel odajöttek."*[49]

4. Haláleset és temetés

A haláleset bekövetkezését harangozással hozták a falu lakóinak tudomására: férfira hármat, nőre kettőt harangoztak. Gyermekre csak a kis haranggal csendítettek.[50]

A nagyszékelyi német reformátusoknál a virrasztás szokásban volt. Összegyűlt a család, rokonság és szomszédság esténként vacsora után, sötétedéskor a haláleset napjától a temetés napjáig. Gyakran éjfélig vagy éjjel két óráig is eltartott a halottas háznál a szomorú esemény. A lelkész nem minden alkalommal volt jelen. Ilyenkor a templomba járó asszonyok olvastak a Bibliából és vezették az éneklést. A német énekeskönyvben található gyászról, halálról, végidőkről és örök életről szóló énekek kerültek sorra egymás után ezeken az estéken. A magyar ajkú reformátusoknál nem volt szokásban a virrasztás Nagyszékelyben.

A temetéssel kapcsolatos szokásokból ad emléket a helyi tájházban található fehér hímzett tükörtakaró, amelyet erre az alkalomra tartottak fenn, hogy eltakarja a tükröt.[51] Egyedi példányként maradt meg ez a terítő a német reformátusok körében. Szövege a következő:

---

[47] Kirchenbuch für die evangelisch-reformierten Gemeinden der Kantone Basel-Stadt und Basel-Land. Basel. É. n.

[48] Máté Lászlóné, Oláh Julianna közlése. 2007. május 8.

[49] Cserna Anna-Kaczián János: Egyed Antal összeírása és korrajza Tolna vármegyéből. Szekszárd, 1986. 189. p.

[50] Máté Lászlóné, Oláh Julianna közlése.

[51] A tükör letakarása és az óra megállítása halálesetnél szokásban volt. A magyarok fekete textíliával takarták le a tükröt.

„Mein Jesu wie du willst
Mein Wille Herr ist dein.
In deine Liebes Hand
Leg ich mich still Hinein.
Mein Jesu wie du willst,
Wenn meine Seele zagt
Laß nicht der Hoffnung Stern
Verloschen in der Nacht
Oft auch die Thräne fließt
Ob ich auch einsam steh
Du weinest einsam auch
Dein Wille Herr gescheh."

„Jézusom, amint Te akarod
Az én akaratom, Uram, a tiéd.
A te jóságos kezedbe
Helyezem bele magam csendben.
Jézusom, amint te akarod,
Ha lelkem csügged,
Ne hagyd a remény csillagot
Kialudni az éjszakában.
Gyakran folynak a könnyek
Ha én egyedül is állok.
Te is sírtál egyedül.
Legyen meg a Te akaratod."[52]

Minden temetés délután két órakor kezdődött, melyre harangszó készítette fel a részt venni szándékozókat. Az első harangozás egy órakor történt a nagy haranggal, a második fél kettőkor a középső haranggal. A harmadik két órakor szólt, mindhárom haranggal és egyben jelezte a szertartás kezdetét.

Általában az udvaron ravatalozták fel az elhunytat. A pap, a kántor és az 5-6. osztályos gyerekek énekeltek, a rokonok és a többi résztvevő nem. A gyerekek félkörben álltak fel a koporsó körül: egyik oldalon a fiúk, a másik oldalon a lányok. Egy kis tányérkába a gyászoló család aprópénzt tett, amelyet szertartás után szétosztottak a gyerekek között.

A régi időkből megmaradt nagyszékelyi házak fejtörést okoznak az odaérkező idegen számára. Milyen szerepe lehet egy olyan ajtónak, amelyen közlekedni igencsak nehézkes lenne, mind kívülről, mind belülről, ugyanis 50 -70 cm magasságban helyezkedik el a föld vagy járda szintjétől, lépcső pedig nem épült hozzá. A gang vagy a tornác utca felöli részén kerültek beépítésre. Ezeket akkor használták, ha halottat vittek el a koporsóban a háztól, ezen adták ki és tették fel a kocsira.[53]

A község tulajdonában volt egy halottas kocsi, feketére festett, ezüstszínű díszítéssel. A lovakat és a kocsit az a család biztosította, akinél a haláleset történt. A rokonok tették fel a szintén feketére festett, fehér vagy aranysárgával díszített koporsót. Szemfedél a németeknél ritkán volt, míg a helybeli magyarok gyakran használtak szemfödelet. Amikor a díszes gyászkocsi elindult a háztól, megszólaltak a harangok, és a temetőbe érkezésig kísérték a menetet. Egész úton énekeltek a gyerekek. A lelkész nemcsak a háznál, hanem a temetőben is beszédet mondott.[54] Mások szerint a tanító beszélt a nyitott sírnál, amelyet a rokonok ástak ki.[55]

[52] A fehér színű hímzett tükör-takarón olvasható szöveg, Benjamin Schmolck (1672-1737) evangélikus énekszerzőnek egyik éneke.

[53] Sziklai Zoltán: Fejezetek a nagyszékelyi egyházak történetéből. Nagyszékely-Balatonfüred, 2007.

[54] Bathó Lajosné, Tippel Erzsébet közlése.

[55] Heimbuch Illésné, Lohman Annamária és Schneider Jánosné, Berg Dorottya közlése.

A hantolás alatt is a gyerekek énekeltek. Koszorút nemigen vittek, inkább csak a saját kertből való virágokkal fejezték ki részvétüket. Esetleg, ha az elhunyt nagyon fiatal volt, akkor vittek koszorút a hozzátartozók. A részvétnyilvánítás sem volt szokásban.

A végső tiszteletadás folytatódott a templomban, mert a temetőből nem haza, hanem egyenesen a templomba vonult a végtisztességtevő gyülekezet. A közeli hozzátartozók a gyászolók padjában – Klagstühle – foglaltak helyet, mely a szószékkel szembeni padsorok első sora volt. Rövid istentiszteletet tartott a lelkész, amely a következő részekből állt: igehirdetés, megemlékezés az elhunytról, vigasztalásért való könyörgés, ének. Itt már mindenki énekelt, a református iskola tanulói nem voltak jelen.

A templomnak az alkalomhoz méltó előkészítése a harangozó feladata volt, aki felhelyezte a fekete terítőt a szószékre és az úrasztalára. A ma is használatban lévő fekete terítőre fehérrel a következő bibliai idézet van hímezve: *„Der Herr ist mein Teil, spricht meine Seele, darum will ich auf ihn hoffen."*[56]

A kisgyermeket, aki nem volt megkeresztelve, pap nélkül temették. Helyük hátul volt a gyermeksoron. Később már a kereszteletlen gyerekeket a nagyszülőkre, rokonokra temették.

A konfirmáció előtt elhalt gyereket pappal temették. A kislányokat fehér, ünneplő ruhába öltöztették és fehérre festett, aranyozott díszítésű koporsóba helyezték.

A halotti toron – Tröstenmal – csak a legközelebbi rokonok vettek részt.

A gyász ideje általában egy évig tartott.

5. A nagyszékelyi német gyülekezet jellemzése

A presbitérium már nem sokkal a gyülekezet megalakulása után, 1756-ban 15 **canonban** foglalta össze a puritán életet szabályozó rendet. Az egyik canon kimondja, hogy aki istentelenül él, vagy szüleivel éktelenül bánik: *„der soll begraben werden wie ein Aas."*[57]

Ugyancsak szankcióval sújtja a mocskos beszédet, káromkodást, templomkerülést, iszákosságot, vadházasságot, házasságtörést.

A vétkezőket „fegyelmi bíróság" vonta felelősségre, és az ítéletet a községi bíró hajtotta végre.[58]

A gyülekezet életében különösen nagy érdeme van a Keck családnak. *„Ebben az egyházban üdvös és tiszta tanításával és hasznos intézkedéseivel olyan igen áldott emléket hagyott maga után, hogy még a későbbi liberális és racionalista korszakban, ebben a községben megmaradt a tiszta hit és a református valláshoz való ragaszkodás."*[59]

[56] „Az Úr az én osztályrészem, mondja az én lelkem, ezért benne reménykedem."
[57] Úgy temessék el, mint egy dögöt.
[58] TMÖL Községi monográfiák 18.
[59] TtREL I. 8. d. 4. Adatok a nagyszékelyi német ref. telepes egyházközségről. 21. p.

Elsősorban a Keck család irányába mutatkozott meg az a tisztelet, hogy az elhunyt lelkész után **gyászévet** tartottak, ami azt jelentette, hogy olykor még az egyházi felsőbbség felszólítására sem voltak hajlandók lelkészt választani, míg az egy esztendő le nem telt. Helyettesítéssel oldották meg a szomszédos falvak lelkészei az alkalmakat.

A gyülekezet hite a hétköznapi életet is áthatotta. A lakásban a hímzett textíliák – szövegükkel – tükrözték rendíthetetlen hitüket. A protestáns lakásdíszítésből kimaradt szentképek helyét a vallási szöveggel hímzett dísztörölközők váltották fel. A német házi áldás mellett más vallásos szöveg is díszítette a szobákat.

„Sorg aber sorge
nicht zu viel
Es kommt doch wie's Gott
haben will."

„Ne sokat aggodalmaskodj
úgy lesz, ahogyan
Isten akarja."

A nagyszékelyiek munka közben is egyházi vagy vallásos énekeket énekeltek. Egyházi énekeik átvették a népdalok funkcióját.

„Seele dir um Schmerz und Nachte
Traue dich auf deinen Gott.
Er will dich nur tüchtig machen
Durch all diese Angst und Not.
Zage nie in dunkle Stunde,
Zweifle nie an Gottes Wort.
Was er spricht geht in Erfüllung.
Glaube, glaube immer fort.

„Ha lelkedben fájdalom éjsötét,
Bízd magadat a te Istenedre.
Ő csak formálni akar téged
Minden félelmen és szükségen keresztül.
Ne csüggedj a sötét órában
Ne kételkedj Isten szavában.
Amit ő mond, beteljesül.
Higgy, higgy rendületlenül.

Összegzés

A nagyszékelyi német gyülekezet Szász Károly püspök vizitációja idején a Külső-Somogyi Egyházmegye egyik legtekintélyesebb gyülekezete volt. Létszáma meghaladta a 2000 főt. Miközben a németek gyarapodtak, a magyar reformátusok fogyatkoztak. Berkes József a XX. század elején már a német gyülekezet hanyatlásáról írt a Ravasz László féle vizitációra, s ennek okát abban látta, hogy a németek átvették a magyarok szokásait. Az egykézés a németekre korábban egyáltalán nem volt jellemző, ám az 1920-as években felütötte a fejét az ő köreikben is. Lazult az egyházi rend, a létszám már csak 1000 fő körül mozgott. Az igazi és végső csapást a német gyülekezetre a kitelepítés jelentette.

A település erősen megfogyatkozott, ma lélekszáma 500 fő körül van. A két református templommal rendelkező faluban a magukat reformátusnak valló, egyházat támogatók száma 100 fő alatt van. A beköltözöttek nagy része római katolikus.

A hantolás alatt is a gyerekek énekeltek. Koszorút nemigen vittek, inkább csak a saját kertből való virágokkal fejezték ki részvétüket. Esetleg, ha az elhunyt nagyon fiatal volt, akkor vittek koszorút a hozzátartozók. A részvétnyilvánítás sem volt szokásban.

A végső tiszteletadás folytatódott a templomban, mert a temetőből nem haza, hanem egyenesen a templomba vonult a végtisztességtevő gyülekezet. A közeli hozzátartozók a gyászolók padjában – Klagstühle – foglaltak helyet, mely a szószékkel szembeni padsorok első sora volt. Rövid istentiszteletet tartott a lelkész, amely a következő részekből állt: igehirdetés, megemlékezés az elhunytról, vigasztalásért való könyörgés, ének. Itt már mindenki énekelt, a református iskola tanulói nem voltak jelen.

A templomnak az alkalomhoz méltó előkészítése a harangozó feladata volt, aki felhelyezte a fekete terítőt a szószékre és az úrasztalára. A ma is használatban lévő fekete terítőre fehérrel a következő bibliai idézet van hímezve: *„Der Herr ist mein Teil, spricht meine Seele, darum will ich auf ihn hoffen."*[56]

A kisgyermeket, aki nem volt megkeresztelve, pap nélkül temették. Helyük hátul volt a gyermeksoron. Később már a kereszteletlen gyerekeket a nagyszülőkre, rokonokra temették.

A konfirmáció előtt elhalt gyereket pappal temették. A kislányokat fehér, ünneplő ruhába öltöztették és fehérre festett, aranyozott díszítésű koporsóba helyezték.

A halotti toron – Tröstenmal – csak a legközelebbi rokonok vettek részt.

A gyász ideje általában egy évig tartott.

5. A nagyszékelyi német gyülekezet jellemzése

A presbitérium már nem sokkal a gyülekezet megalakulása után, 1756-ban 15 **canonban** foglalta össze a puritán életet szabályozó rendet. Az egyik canon kimondja, hogy aki istentelenül él, vagy szüleivel éktelenül bánik: *„der soll begraben werden wie ein Aas."*[57]

Ugyancsak szankcióval sújtja a mocskos beszédet, káromkodást, templomkerülést, iszákosságot, vadházasságot, házasságtörést.

A vétkezőket „fegyelmi bíróság" vonta felelősségre, és az ítéletet a községi bíró hajtotta végre.[58]

A gyülekezet életében különösen nagy érdeme van a Keck családnak. *„Ebben az egyházban üdvös és tiszta tanításával és hasznos intézkedéseivel olyan igen áldott emléket hagyott maga után, hogy még a későbbi liberális és racionalista korszakban, ebben a községben megmaradt a tiszta hit és a református valláshoz való ragaszkodás."*[59]

[56] „Az Úr az én osztályrészem, mondja az én lelkem, ezért benne reménykedem."
[57] Úgy temessék el, mint egy dögöt.
[58] TMÖL Községi monográfiák 18.
[59] TtREL I. 8. d. 4. Adatok a nagyszékelyi német ref. telepes egyházközségről. 21. p.

Elsősorban a Keck család irányába mutatkozott meg az a tisztelet, hogy az elhunyt lelkész után **gyászévet** tartottak, ami azt jelentette, hogy olykor még az egyházi felsőbbség felszólítására sem voltak hajlandók lelkészt választani, míg az egy esztendő le nem telt. Helyettesítéssel oldották meg a szomszédos falvak lelkészei az alkalmakat.

A gyülekezet hite a hétköznapi életet is áthatotta. A lakásban a hímzett textíliák – szövegükkel – tükrözték rendíthetetlen hitüket. A protestáns lakásdíszítésből kimaradt szentképek helyét a vallási szöveggel hímzett dísztörölközők váltották fel. A német házi áldás mellett más vallásos szöveg is díszítette a szobákat.

„Sorg aber sorge
nicht zu viel
Es kommt doch wie's Gott
haben will."

„Ne sokat aggodalmaskodj
úgy lesz, ahogyan
Isten akarja."

A nagyszékelyiek munka közben is egyházi vagy vallásos énekeket énekeltek. Egyházi énekeik átvették a népdalok funkcióját.

„Seele dir um Schmerz und Nachte
Traue dich auf deinen Gott.
Er will dich nur tüchtig machen
Durch all diese Angst und Not.
Zage nie in dunkle Stunde,
Zweifle nie an Gottes Wort.
Was er spricht geht in Erfüllung.
Glaube, glaube immer fort.

„Ha lelkedben fájdalom éjsötét,
Bízd magadat a te Istenedre.
Ő csak formálni akar téged
Minden félelmen és szükségen keresztül.
Ne csüggedj a sötét órában
Ne kételkedj Isten szavában.
Amit ő mond, beteljesül.
Higgy, higgy rendületlenül.

Összegzés

A nagyszékelyi német gyülekezet Szász Károly püspök vizitációja idején a Külső-Somogyi Egyházmegye egyik legtekintélyesebb gyülekezete volt. Létszáma meghaladta a 2000 főt. Miközben a németek gyarapodtak, a magyar reformátusok fogyatkoztak. Berkes József a XX. század elején már a német gyülekezet hanyatlásáról írt a Ravasz László féle vizitációra, s ennek okát abban látta, hogy a németek átvették a magyarok szokásait. Az egykézés a németekre korábban egyáltalán nem volt jellemző, ám az 1920-as években felütötte a fejét az ő köreikben is. Lazult az egyházi rend, a létszám már csak 1000 fő körül mozgott. Az igazi és végső csapást a német gyülekezetre a kitelepítés jelentette.

A település erősen megfogyatkozott, ma lélekszáma 500 fő körül van. A két református templommal rendelkező faluban a magukat reformátusnak valló, egyházat támogatók száma 100 fő alatt van. A beköltözöttek nagy része római katolikus.

IRODALOMJEGYZÉK

CSERNA-KACZIÁN, 1986. Cserna Anna-Kaczián János: Egyed Antal összeírás- és korrajza Tolna vármegyéből. Szekszárd, 1986.

GESANGBUCH, 1833. Gesangbuch zum Gebrauche der Evangelisch-Reformierten Kirche in Ungarn. Pest, 1833.

KERESZTES, 2009. Keresztes Hajnalka: Fejezetek a nagyszékelyi német reformátusok életéből. In.: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 12. Szekszárd, 2009.

KIRCHENBUCH, É. N. – Kirchenbuch für die evangelisch-reformierten Gemeinden der Kantone Basel-Stadt und Basel-Land. Basel. é. n.

KOVÁCS, 2005. Kovács Teofil: A német nyelvoktatás kezdetei a Debreceni Református Kollégiumban. Doktori dolgozat. 2005.

KUHN, 1956/57. Kuhn, Sophie: sitte und Brauch in der alten und in der neuen Heimat, gezeigt am Beispiel des Dorfes Sivatz in der Batschka. Pädagogisches institut Stuttgart. Wintersemester 1956/57.

P. MADAR, 1985. P. Madar Ilona: Az úrvacsora néprajza. Confessio. 1985/4.

NÉVTÁR, 1887. A magyar ev. ref. egyház egyetemes névtára 1886. Debrecen, 1887.

SZABÓ, 1991. Szabó György: A Pápai Gyűjteményben található vallási néprajzi források. In.: Vallási Néprajz V. Tanulmánygyűjtemény a Doktorok Kollégiuma egyházi szekciója tevékenységének 10. évfordulójára. Debrecen, 1991.

SZILÁGYI, 1996. Szilágyi Mihály: Szokások világa a német ajkú, református Mórágyon. Különnyomat a Wosinszky Mór Múzeum XIX. évkönyvéből. 1996.

SZILKAI, 2007. Sziklai Zoltán: Fejezetek a nagyszékelyi egyházak történetéből. Nagyszékely-Balatonfüred 2007.

LEVÉLTÁRI ÉS IRATTÁRI FORRÁSOK:

NSZRE Egyházkerületi és egyházmegyei jegyzőkönyvek 1811-1832. Német Székely

NSZRE Keresztelési anyakönyvek, Német székely

NSZRE Keresztelési anyakönyvek, Magyar Székely

Tolnai Lajos Gimnázium, Gyönk „Prima Matricula"

RL 1/b Püspöki iratok. A Canonica visitatio Tárgyaira Való Felelet 1816.

RL IV/2. A nagyszékelyi ev. ref. németajkú egyház története 1722-1886. Szász Károly püspök idején. 1887. május 18. Keck Endre lelkész idején

RL A/6 Vizitációs kérdőívek. Külső-somogyi Egyházmegye. Nagyszékely.

TMÖL Községi monográfiák 18. Nagyszékely

TtREL I. 8. d. 4. Adatok a nagyszékelyi német református telepes egyházközségről

ADATKÖZLŐK:

Bathó Lajosné, Tippel Erzsébet, szül. 1925. júl. 6. Cím: Nagyszékely, Petőfi S. u. 8.

Heimbuch Illésné, Lohmann Annamária, szül. 1927. júl. 27. Cím: Nagyszékely, Damjanich u.

Máthé Lászlóné, Oláh Julianna, szül. 1929. május 2. Cím: Nagyszékely, Rákóczi F. u. 27.

Schneider Jánosné, Berg Dorottya, szül. 1932. okt. 14. Cím: Nagyszékely, Pincehelyi u. 1.

RÖVIDÍTÉSEK:
NSZRE = Nagyszékelyi Református Egyházközség
RL =Ráday Levéltár
TMÖL =Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára
TtREL =Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára

Abstract

From the Ethnography of Reformed Germans in Nagyszékely

During the visitation of bishop Károly Szász, the German congregation in Nagyszékely (Großsäckl) was one of the most prestigious congregations of the Outer-Somogy Diocese. The number exceeded 2,000. While the Germans grew, the Hungarian Reformed decreased. At the beginning of the 20th century, József Berkes wrote about the decline of the German congregation for the visitation by László Ravasz. According to him the reason was that the Germans took over the habits of the Hungarians. Having only one child had previously not been typical of the Germans at all, but it appeared in the 1920s in their circles as well. Church order was loosened, the number was around 1,000. The real and final blow to the German congregation was brought about by resettlement.

The village is heavily depleted; today there is a population of around 500 people. In the village with two Reformed churches, the number of those confessing to be reformed is less than 100 supporters. The majority of those who moved in are Roman Catholic.

Kiss Endre József

HEGEDŰS LÓRÁNT PÜSPÖK KÖNYVTÁRI HAGYATÉKA

A tudástárak megteremtésében – különösen nálunk, Magyarországon – a reformáció századától fogva nemcsak a humanisták, hanem a reformátorok is vezető szerepet játszottak. Gondolhatunk pl. Szegedi Kis István (1505-1572), Heltai Gáspár (1510-1574), Károlyi Gáspár (1530-1591), Szenci Molnár Albert (1574-1634), Miskolczi Csulyak István (1575-1645) vagy Geleji Katona István (1589-1649) könyvtáraira, akik a nyugatiaknál sokkal nehezebb helyzetben hozták létre a korabeli viszonyokhoz képest rangos gyűjteményeiket. Ezek ritkán maradtak meg az utókor számára, a legtöbbről csupán feljegyzésekből van tudomásunk. S akkor még nem beszéltünk a református kollégiumok (Nagyenyed, Debrecen, Sárospatak, Pápa) és partikuláris iskoláik gyűjteményeiről, egy-egy külföldi egyetemjárásból hazatért lelkipásztor parókiális könyvtáráról, melyek sok tekintetben inspirálták a 18-19. századi protestáns értelmiségre jellemző – a 20. századra már felsorolhatatlan mennyiségű – magánkönyvtár megteremtését. Ezeknek örököse napjainkban dr. Hegedűs Lóránt református püspök 40.000 kötetesre becsült könyvtára. [1]

Korunk időszerű kérdése: Van-e még jelentősége a papír alapú nyomtatványok gyűjteményének a 21. század elején? Korszakunkban az éppen leáldozó „*Gutenberg galaxis gyermekeit*" felváltják a „*digitális bennszülöttek*", új és változó olvasási – vagy nem olvasási –szokásaikkal. A gyermekek és ifjak már az elektronikus könyvtár világában szocializálódnak, ahol az otthonokból hiányoznak a hagyományos könyvespolcok, de vannak számítógépek, és szaporodnak az elektronikus dokumentumokkal tele dobozok.

[1] Publikációkban s a közbeszédben hivatkoznak rá ezzel a megjelöléssel.

A holnap könyvtárának az ígéretei azonban nem egészében és nem mindenütt egyformán teljesülnek. A *„mindenki azonnali hozzáférését minden információhoz"*-elve és lehetősége kétségtelenül a kutatás, az olvasás új és hatékony világába vezet, a mai minőségét illetően azonban számos ellentmondással és megválaszolatlan kérdéssel, amelyekkel itt nem kívánunk foglalkozni. Pusztán arra utalunk, hogy az elektronikus könyvtár legfontosabb feltétele – az állományok digitalizálása – világszerte nagy lendülettel indult, de alig teljesül, mivel a kezdetben ígért ingyenesség helyett betette ide is a lábát az üzleti szemlélet. Még fontosabb azonban az, hogy amilyen könnyen és gyorsan kapcsolódhatunk az elektronikus könyvtárak globális rendszerébe, ugyanúgy egy pillanat alatt elveszíthetjük az emberiség teljes tudásanyagát, ha pl. egy napkitörés, egy számítástechnikai rendszerek összeomlásával járó vírusinvázió, az időjárással összefüggő áramkimaradás, a valamiért csődöt mondó internetszolgáltató vagy műholdas kapcsolat, a nem megfelelő hardver és szoftver problémája gyakorlatilag lehetetlenné teszi a *„falak nélküli, zsebben hordható, napi huszonnégy órában nyitva tartó, a világ bármely pontjáról elérhető könyvtár"* használatát. Ha ezekhez – a diktatúrák „kulturális" forradalmairól, az ideológiai terrorról szerzett, történelmi tapasztalataink alapján – hozzávesszük a politikai-ideológiai fenyegetettséget, az információ szabad áramlását korlátozó, napjainkban is cenzúrázó hatalmi-jogi szabályozást, akkor kimondhatjuk azt, hogy akik az egyetemes tudástárat folyamatosan és felelősségteljesen biztosítani akarják a felhasználók számára, azok a könyvtárgépesítés és digitalizálás mellett sohasem mondhatnak le a jövőben sem a papír alapú nyomtatványok dokumentumainak a gyűjtéséről, megőrzéséről és rendelkezésre bocsátásáról.

Hegedűs Lóránt (1930-2013) életére – és könyvtárának történetére – jelentős hatással volt a 20. század leghitelesebb református egyházi vezetőjének, Ravasz Lászlónak (1882-1975) a szolgálata. Munkatársi kapcsolatuk mellett, ehhez tartozott az ateista diktatúrában kitelepített Ravasz László látogatása leányfalui magányában, amikor mások már elkerülték, és a megragadottság a Ravasz-könyvtár gyűjteményétől mint a szellemi tájékozódás nélkülözhetetlen eszközétől. [2] Hegedűs Lóránt könyvtárának érdemi históriája otthon kezdődött az irodalmat és könyvet kedvelő szülők örökségeként, és folytatódott a fővárosi teológiai tanulmányok alatt, majd Ravasz László segédlelkészeként mintegy 16 polcnyi anyag gyűlt össze édesapja budai lakásában. A könyvtár osztozott az 1956-os szerepvállalásáért félreállított, a fővárosból kitiltott tulajdonosának mostoha sorsában.

Két évtizeden át szolgált Hidason (Baranya megye) az odatelepített székely szórvány - népesség lelkipásztoraként. A négygyermekes [3] családot a gyülekezet segítsége mellett a feleségének – dr. Illés Zsuzsa röntgen- szakorvosnak – munkájával és kertészkedéssel lehetett eltartani. Az ateista diktatúrában, az 1960-as évek második felétől a hatalom – föltehetően a fölértékelődött nyugati kapcso-

[2] Henczi Lajos : Isten és ember titka. Hegedűs Lóránt – a teológus, az igehirdető, az ember. Szerk. Hegedűs Lóránt, Henczi Lajos, Lukács Endre, Maródi Mária. Bp. 1992. 72-74. p.

[3] Gyöngyi és Zsolt orvosok, ifj. Lóránt és Zsuzsa lelkipásztorok.

latok miatt – szemet hunyt a hitépítő irodalom egy részének illegális terjesztése fölött, komoly teológiai művekhez azonban gyakorlatilag szinte lehetetlen volt hozzájutni. Amikor külföldi egyházi segélyszervezetek rákérdeztek arra, hogy mivel segíthetnek, a válasz ez volt: *„Teológiai könyvekkel, melyek a kommunizmusban beszerezhetetlenek. A családról a fekete ribizli termesztésével gondoskodhatunk, de az említett könyvekről nem."* [4]

Nem mindenütt és mindenki kért szellemi javakat a jobb helyzetben lévő nyugatiaktól, itt azonban ez történt. Következésképpen a könyvtár állománya Hidason 136 polcnyira növekedett. Hegedűs Lóránt szavaival: *„Így lettem Isten kegyelméből a legkisebb templomnak és a legnagyobb teológiai és magánkönyvtárnak a lelkipásztora."* [5] A parókia szobái megteltek könyvekkel. Egy presbiter segített [6] elegáns Lingel-könyvespolcokat készíteni, melyeken elhelyezést nyerhetett a gyorsan gyarapodó állomány. A mindennapos gondok, a lelkipásztori szolgálat, az egyházépítő munka, a parókiaépítés, a család mellett szellemi programjának érzi az akkor 10-15.000 kötetes, nyolcnyelvű könyvtár tovább építését. [7]

Személyes élményem maradt, hogy – legátusaként vendégszeretetét élvezve – szemlélhettem ezeket a szellemi kincseket. Akkor alakult ki bennem az a másokkal is osztott indítvány, hogy egyházi alapítványnak kellene gondoskodnia – elsősorban a vidéki, a nagyobb szellemi központoktól elzárt településekre kerülő lelkipásztorok számára – arról, hogy mindannyian egy alapkönyvtárra tehessenek szert, ami a szolgálataik szellemi színvonalát biztosíthatja a következő esztendőkben. De az sem volt utolsó élmény, hogy láttam azt, hogy egyáltalán létezik ilyen lelkipásztori gyűjtemény és – mindenekelőtt – létezik az a szellemiség, amely ezt megteremti, és ilyen körülmények között is fönntartja.

A könyvtár gyűjtőkörét kezdetben a helyi, gyülekezeti lelkipásztori szolgálat határozza meg, amihez fokozatosan felzárkózik a tudományos munka, [8] a városi lelkészkedés, az előadói, az egyházkormányzói, az egyetemi tanári hivatás. [9] Hegedűs Lóránt német és angol nyelven olvas és előad, következésképpen ezeken a nyelveken gyarapszik leginkább a szakirodalom a magyar mellett. A fővárosban

[4] Pápai Szabó György: Hegedűs Lóránt püspök életrajza. Bp. 2000. = drhegeduslorant.wplanet.hu/?page_jel=5=2014.05.01.

[5] Henczi L. id. m. 90. p.

[6] A könyvszekrények Hidason Shäfer György, Budapesten Papp András asztalos mester munkáját dicsérik.

[7] Henczi L. id. m. 105. p.

[8] 1979-ben Svájcban – Bázelben - készíti el doktori értekezését, ami után a rendszeres teológia doktorává avatják. 1986-ban Princetonban (USA) tölt egy szemesztert, 1999-ben egyetemi tanári kinevezést nyer.

[9] Dr. Hegedűs Lóránt 1956-1958-ban a fővárosi, Kálvin téri gyülekezetben Ravasz László püspök segédlelkésze, 1963-tól 1983-ig hidasi lelkipásztor. 1983-tól a Szabadság téri egyházközségben lelkipásztor, püspök, 1991 és 1997 között Kálvin téri lelkipásztor, a református egyház zsinatának lelkészi elnöke. 2002-ben lemondatják püspöki tisztéről, 2004-ben nyugdíjazzák. Igehirdetői, előadói, tanári és könyvíró szolgálatait azonban folyamatosan tovább végzi, mint a Hazatérés Templomának örökös és tiszteletbeli lelkipásztora.

a gyűjtemény 191 polcnyi anyagra bővült, nem számítva a szekrényekben el nem helyezett kézikönyvtárat, több száz egyéb könyvet, folyóiratokat, saját levéltárát, kézirattárát, nyomtatott műveit, a hanglemezeket, az elektronikus dokumentumokat. [10] Becslésem szerint kb. 25.000 nyomtatásban megjelent művet egészítenek ki egyéb nyomtatványok 30.000 – 35.000 kötetben, melyek a különféle más könyvtári dokumentumokkal – folyóirat, aprónyomtatvány, hanglemez, elektronikus dokumentum – a részben még feldolgozatlan levéltári és kézirattári anyagokat és a Ravasz- archívumot is figyelembe véve, önálló, tudományos gyűjteményt alkotnak. A Hegedűs- könyvtár állományának egészét tekintve 40.000 gyűjteményi egységről beszélhetünk. [11]

Hegedűs püspök vallomása szerint a református nevelés adta számára az isteni egyetemességre törekvést: „*Talán az én könyvtáramban is ez testesül meg*" [12] – mondotta.

Egy istentiszteletet követő, spontán könyvtárbemutatás során [13] végighalad a könyvespolcok között. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az ateizmus korszakának kellett elérkeznie ahhoz, hogy a protestáns teológia legnagyobb szellemi teljesítménye megszülethessen. Megáll korunk legnagyobb protestáns teológusa, Barth Károly (1886-1968) 10.000 oldalas dogmatikája és a többi könyve mellett, idézve a szerzőtől, hogy aki kritizálja, attól elvárja, hogy előbb elolvassa a műveit. Fölidézi, hogy mennyit hivatkozott maga is rá, és ebben találta meg az ateista filozófia legszínvonalasabb értékelését. Ugyanitt mutatja Brunner Emil (1889-1966), Schweitzer Eduard (1913-2006), Bonhoeffer Dietrich (1906-1945), Thielicke Helmut (1908-1986), Gollwitzer Helmut (1908-1993), Pannenberg Wolfhart (1928-2014) könyveit. Nem hiányoznak innen a római katolikus szerzők sem Aquinói Tamástól (1225-1274) Karl Rahnerig (1904-1984), Hans Küngtől (1928-) – akivel levelezett is – Hans Urs von Balthasarig (1905-1988) vagy Edward Schillebeeckxig (1914-2009).

Továbbhaladva rámutat a magyar lexikonok gyűjteményére és a Britannica Hungarica sorozatára, a tudós könyvtárában nélkülözhetetlen kézikönyvekre, szótárakra, atlaszokra.

Ismét továbblépve találkozhatunk a magyar irodalom történeti és kortárs szerzőivel. Csupán kiemelve említi a költők között Adyt, Babitsot, Nagy Lászlót, Kosztolányit, Szabó Lőrincet, Kassákot, Petőfit, Aranyt, Tóth Árpádot, Weöres Sándort, a prózaírók között: Jókai, Gárdonyi, Szabó Dezső, Kodolányi, Mikszáth, Móricz, Móra, Kemény Zsigmond, Németh László, Veres Péter, Orbán Balázs, Wass Albert nevét. A legújabb publicisták között felfigyelhetünk Földi Pálra, Drá-

[10] Köszönet dr. Hegedűs Lórántné főtiszteletű asszony, Hegedűs Zsuzsa és ifj. Hegedűs Lóránt szíves szóbeli és írásbeli közléseiért!

[11] A katalógusok nyilvánossá tétele során, ahogy a feldolgozás halad, pontosíthatók az időközben is bővülő állomány mennyiségi adatai.

[12] Henczi L. id. m. 49. p.

[13] A videofelvételt a főtiszteletű asszony készítette 2008. december 21-én: https://drive.google.com/file/d/OB-8ramDGtNBJRVISeG9FcURucm8/edit?usp=sharing = 2014.05.01.

bik Jánosra, Bogár Lászlóra. Úgy érezhetjük: mindenki itt van, aki számít.

Nem rövidebb a kiemelt szerzők sora a világirodalom képviselőinél: Shakespeare, Moore, Faulkner, a franciáktól: Aragon, Flaubert, Maupassant, Camus, Beauvoirs, Sartre, azután a németeknél Goethe, [14] Thomas Mann vagy az orosz írók Gorkijtól Dosztojevszkijig, Tolsztojtól Szolzsenyicinig. Mellettük tematikus rendben kap helyet a drámairodalom, az esszéírók, a zeneirodalom, a képzőművészet, a művészettörténet, a régészet, német disszertációk, magyar teológiai művek, az ökumené forrásai és a saját – közel félszáz – könyve, melyeknek ő a szerzője.

Egy újabb szobában a világvallások, a keleti misztika, a görög filozófusok és a gyakorlati teológia angol és magyar műveit vehetjük kezünkbe.

Megtaláljuk itt a német és angol Biblia-kommentárok és igehirdetői szakirodalom sorozatait, a német, francia, angol, holland teológiai szakfolyóiratokat (Evangelische Kommentare, Evangelsiche Theologie, Theology Today, Dialektische Theologie), a német homiletikai, lélektani (Freud, Ádler, Jung), vallástudományi munkákat (Bovet, Bavinck, Tournier, Kuyper,), júdaisztikát (Buber M.), az ószövetségi és az újszövetségi tudományok alapműveit. Számos könyvet az angol rendszeres teológusoktól – közöttük P. Tillichtől – és jeles igehirdetőktől (Spurgeon, Billy Graham), valamint természetesen Kálvin János összes munkáit.

Az emberi gondolkodás történetét – többek között – Platón, Arisztotelész, Kant, Hégel, Lukács, Marx nevei jelzik. Találunk itt anyagot a határterületek diszciplináihoz, mint pl. a biológia, fizika, kémia, matematika, csillagászat, pszichológia, futurológia.

Nem hiányozhatnak a magyarságtudomány, a magyar múlt közéleti szerzői és a magyar keresztyénség történetének alapművei, mint ahogy Ravasz Lászlónak a szellemi hagyatéka sem: a szinte népkönyvekké vált igehirdetői kötetei, az alkalmi beszédei, teológiai munkái, egyházkormányzói írásai és emlékiratai. [15] Amikor a tematikus gyűjtemény egyes szerzőit említjük, azt messze nem a teljesség igényével tesszük: a könyvtár sokkal gazdagabb annál, mint amennyit be tudunk mutatni belőle.

A könyves ház szükségszerű sokszínűségét indokolta, hogy a megteremtője bejárta a Kárpát-medencét igét hirdetve és előadásokat tartva, egyetemi tanárként pedig több intézményben tanított. [16] A könyvtár gyarapítását bizonyára befolyásolta az, hogy számos tisztség viselőjeként kellett rendszeresen megszólalnia, [17]

[14] A Shakespeare - és Goethe - összesek eredetiben és fordításban is megtalálhatóak a könyvtárban.

[15] Hegedűs Lóránt - Mihály Zoltán: Református Ravasz relikviák. Bp. 2011.

[16] Többek között tanára az általa alapított Károli Gáspár Református Egyetemnek, a Veszprémi Egyetemnek, a Miskolci Bölcsész Egyesületnek, a Szent László Magyarságtudományi Akadémiának, díszdoktora a kolozsvári teológiai fakultásnak.

[17] Tagja a Század Tanácsának, a Magyarok Világszövetsége Védnöki Testületének, a Szabó Dezső Egyesületnek, püspöke a Dunamelléki Református Egyházkerületnek, elnöke a Magyar Református Egyház Zsinatának, a Ravasz László Egyesületnek, a MRE Tanácskozó Zsinatának, a Magyar Út Köröknek.

mint ahogy az is, hogy szükséges volt az anyaggyűjtés saját könyveinek a megírásához. [18]

A könyvtár jelentőségét többek között az adja, hogy olyan szellemi műhelyt feltételez, mely a magyar teológiai gondolkodás legjobb hagyományaira épít, amelyben az eredeti reflexió megszülethet, és ahonnan szétsugározhat. Már a könyvek elismerést érdemlő mennyisége tekintélyt parancsol, hiszen többszöröse a szokásos parókiális könyvtárak állományának, de még inkább az, hogy – mint hagyományos, nyomtatványokból álló könyvtár – lehetőséget biztosít arra az elmélyült olvasásra, ami a képernyő előtt már nehezen élhető át, s amely az emberi szellemet megmozgatja, és maradandó élménnyel ajándékozhatja meg. Szélesebb, biztosabb alapokra építhet az itt kutató, mint az, aki csupán a Világhálón szerzett tudásmorzsákat gyűjtögeti. Módszeresen válogatott, célszerűen rendezett szakkönyvtár áll a rendelkezésére, ami részben föltárt, s a jövőben hozzáférhetővé tehető, s ami akkor is megmarad, amikor a „*szellem napvilága*" elől elveszik a napot, vagy éppen kikapcsolják az áramot.

A szellemi kincstár a tervek szerint prézensz könyvtárként válik nyilvánossá, pontosabban kutatóhellyé azok számára, akik az anyagait használni szeretnék. A helyben olvasáshoz katalógus, olvasóterem, reprográfia, számítógép áll rendelkezésre, és külön kutató helyiség a tudományos munkát végzők számára, akik előzetes bejelentkezés után a látogatási időhöz kötötten dolgozhatnak. [19]

Jelentős a gyűjtemény, mert annak a küldetésnek a jegyében jött létre, amely Isten Országa hirdetésének szolgálatában az egyház építését célozza. [20] Egy élet munkájának és tanúságtételének dokumentációja egyúttal, ami önmagában páratlan érték és kimeríthetetlen lelki- szellemi - erkölcsi forrás, hiszen a gazdája Mindszenty József római katolikus főpásztor, Ordass Lajos evangélikus és Ravasz László református püspökök után egyedüli, megkésett képviselője a magyar keresztyénség azon hiteles egyházi vezetőinek, akit a magyar keresztyénség népe nem hivatalosan, de a gyakorlatban a „*magyarok püspöke*" címmel különböztetett meg.

Aki ebbe a könyvtárba belép, nem egyszerűen könyvtárat talál, hanem egyúttal dokumentációs központot és múzeumi kiállítást, mely minden részletével emlékeztet, figyelmet irányít, üzenetet közvetít annak a hivatásnak a jegyében, amelyet a megteremtője teljesített. A gazdájuk szerette a könyveket; minden kötetnek tudta a helyét, de tisztában volt azok szakmai értékével, tartalmi, szellemtörténeti fontosságával egyaránt. A művelődéstörténeti és teológiai gyűjteményeket úgy építette könyvtárrá, hogy a szellemi munkának kézenfekvő eszköze legyen, s

[18] Rendszeres teológiai munkáin kívül filozófiai kötetek, bibliamagyarázatok, kátémagyarázatok, prédikációk, beszédgyűjtemények, lélektani, irodalomtörténeti könyvek és egyházkormányzói írások kerültek ki a tolla alól.

[19] Ifj. Hegedűs Lóránt szíves közlése.

[20] Kovács Lajos Péter „*Magyarország 2000*" c. sorozatában (MTV 1999) „*Jézus és Európa*" címmel – ami az akkor megjelenő kötetének is címe – beszél Hegedűs Lóránt a lelki – szellemi – erkölcsi missziójának szolgálatáról. = http://youtu.be/k7QbLSGIsTI =2014. május 30.

ugyanakkor az egyes könyvek és sorozatok – a sajátos elrendezésük folytán – figyelmet keltsenek, üzenjenek, *„prédikáljanak"*, mint egy kiállítás tárgyai annak az értékrendnek megfelelően, amit személyében és munkásságában ő maga képviselt.

Amikor a magyar teológiai munkára századokon át az jellemző, hogy pusztán reflektál a nyugatiakra és interpretálja azokat, különösen megbecsülésre méltó Hegedűs Lóránt könyvtári hagyatéka, amellyel bizonyította, hogy teremthető eredeti, magyar szellemi műhely, és hasznos eszköz lehet mindazok kezében, akik ennek a hivatásnak a folytatására nyerték talentumaikat.

Abstract

L' héritage bibliographique d'un évêque calvinist hongrois

Une bibliothèque d'un évêque en soi-même peut-être n'est pas trop intéressante. Mais l'exeption confirme la règle. Le pasteur calvinist Lóránt Hegedűs était le confrère de l'évêque réformé élu librement dernier fois : László Ravasz dans l'assamblée calviniste de la place de Kálvin de la capitale hongroise.

En 1956, quand la révolution hongroise a éclatée, c'est Lóránt Hegedűs, qui sonne la cloche de l'église pour inviter à la lutte de la liberté; qui rend le solennel hommage au renouvellement par son article de journal; c'est lui qui va sauvegarder le temple au milieu de la bagarre; et qui va enterrer les morts au champ d'honneur; et qui console ses prochaines.

Après la répression de la lutte de liberté Lóránt Hegedűs est interdit de sejour en Budapest. Il peut continuer son activité pastorale seulement dans une petite village de la campagne. La dictature athée ne permet pas pour lui s'acquérir le grade scientifique ou accéder à la littérature théologique. Plus tard, pendant les années 1960, ces sont les correspondences d'ouest à peu près illégales par lesquelles il peut accroître sa bibliothèque. C'est comme ça, que justement près de l'église la plus petite prend figure l'une des plus grande bibliothèque pastorale de 15.000 volumes des imprimés de huit langues.

Lóránt Hegedűs reçoit la permission de sejour helvétique d'une mois en 1979. Á Bâle il rédige le texte de son étude doctorale pendant cette une seule mois.

Au cours des années 1980 il est rentré à Budapest où on l'a élu l'évèque de l'église calviniste et on a été nommé à la chaire de l'université.

En ce temps là sa bibliothèque comporte déja 35.000 volumes, approché 40.000 l' union de collection scientifiques. Dans cette collection nous trouvons les auteurs significatifs théologiques en langue allemande, en anglaise, en hongroise; les oeuvres de la littérature classiques, universelles et hongroises; les écrivains de nos jours et les périodiques professionelles internationaux et hongroises.

Comme l'évêque protestant, Lóránt Hegedűs visitait continuellement le monde hongrois du Bassin Carpathique avec le message de la bonne parole et avec ces cours d' études théologiques et littéraires. Il a reçu l'attribution populaire „l' Évêque des Hongroises".

Sa bibliothèque n'est pas seulement à dire que c' est la multitude des imprimés, mais à la fois un centre de documentation et l'exposition commémorative qui propage les idées les plus importantes de leurs maître. Cette bibliothèque est un original atelier de l'esprit hongrois du 20. siècle. Le projet d'avenir est qu'on l'ouvre pour la publicité, tout d'abord pour les chercheurs et pour le travail scientifique.

Rácsok Gabriella

VALLÁS, ÉRTELEMTALÁLÁS, JELENTÉSALKOTÁS, MEDIATIZÁLTSÁG

A keresztyén misszióval kapcsolatban mindig kérdés, hogy milyen kultúrában igyekszik az egyház meghirdetni a rá bízott üzenetet. Az üzenet hirdetésének módját ugyanis nem csupán annak hirdetője határozza meg, hanem a befogadók személye és kultúrája, az üzenet átadásának kontextusa, valamint a kommunikáció elterjedt és elérhető módjai is. Ebben a kérdésben kiemelkedően fontos a vallásról alkotott felfogás, a valláshoz való viszony, valamint a vallásosság szerepe. A vallás és vallásosság pedig nem csupán szociológiai értelemben meghatározó, hanem az egyén, a személyiség számára jelentésalkotó szerepénél fogva is, amelyben jelentős változás figyelhető meg a szubjektív fordulat időszakában. Mindezekre hatással van a jelen kor kommunikációját meghatározó média, ezen belül a filmes médium is. A következőkben tehát annak vizsgálata szükséges, hogy milyen szerepet játszik a filmes médium a vallási jelentésalkotás vonatkozásában, annak részeként.[1]

[1] Jelen tanulmány a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen 2013-ban megvédett doktori értekezésem (*A film mint missziói eszköz korunk változó vallásosságának kontextusában*) második fejezetének átdolgozott változata. A dolgozat további fejezeteinek témái: 1. Korunk változó vallásossága; 3. Teológia és film; 4. A média és a filmes médium missziói szempontú értékelése nemzetközi dokumentumokban; 5. A kultúra teológiai megközelítései – meghatározó 20. századi modellek. A most ismertetett fejezet egyes részei egy korábban közölt tanulmányban is megjelentek már, Rácsok Gabriella: „Posztmodern vallásosság és médiatelítettség", *Sárospataki Füzetek* 2010/3: 79-92.

1. Vallás: értelemtalálás és jelentésalkotás

A vallás jelenségére összpontosító meghatározások általában két nagy csoportra oszthatók: funkcionális és szubsztanciális definíciókra. A szubsztanciális megközelítés a vallás lényegi, tartalmi elemeinek leírását veszi célba, így egy adott vallási kultúra hittartalmaira összpontosít, míg a funkcionális megközelítés azt írja le, hogy a vallás milyen feladatokat, funkciókat tölt be az egyének és a társadalmak életében.[2] Az egyén szempontjából a vallás interperszonális szinten a társadalomba integráló, a hovatartozás élményét adó, közösségalakító és a szoros kapcsolatok működését befolyásoló erő.[3] Ezen a szinten a vallás társadalmi funkciójáról beszélhetünk, melyen belül leggyakrabban három témakör kap kiemelkedő hangsúlyt. Az első a vallás egyéni támasz jellege: a vallás vigaszt, magyarázatot, értelmet, identitást, biztonságérzetet ad az egyénnek, és csökkenti a félelmét. A második téma a társadalmi integráció kérdése: a vallás segít fenntartani a kulturális hagyományokat, a jóról és rosszról kialakított és átörökített erkölcsi kategóriákat. Ezek mellett a vallás bizonyos értelemben társadalmi kontroll is, és mint ilyen, hozzájárul a *status quo* fenntartásához.[4] Az egyén szempontjából intrapszichikus szinten a vallás adja a világképet, értelmezési keretet, ethoszt, erkölcsi normákat, megküzdési stratégiákat. Ezt nevezhetjük a vallás egzisztenciális vagy hermeneutikai funkciójának: a vallás olyan forrásokkal látja el az embert (pl. mítoszokkal, narratívákkal, rituálékkal, szimbólumokkal, értékekkel), amelyek segítik az identitás- és értelemalkotás folyamatában. Megkülönböztethetünk továbbá egy transzcendens funkciót is: a vallás olyan médium, amelyen keresztül az ember képes Istent (vagy általában a transzcendenst) megtapasztalni.[5]

1.1. Clifford Geertz vallásdefiníciója

Az egzisztenciális vagy hermeneutikai megközelítések között az egyik gyakran hivatkozott meghatározást Clifford Geertz kulturális-antropológusnál találjuk:

> „[A vallás] 1) szimbólumok rendszere, mely arra szolgál, hogy 2) erőteljes, meggyőző és hosszan tartó motivációkat és lelkiállapotokat hozzon létre az emberekben, miközben 3) kialakítja a létezés általános rendjének koncepcióit, és 4) ezeket a koncepciókat a tényszerűség olyan aurájába öltözteti, amelyben 5) a lelkiállapotok és motivációk egyedülállóan valóságosnak tűnnek."[6]

---

[2] A meghatározások közötti különbségekről részletesebb összefoglalót ld. Rosta: *Vallásosság, politikai attitűdök és szekularizáció Nyugat-Európában, 1981-1999*. 19.

[3] Horváth-Szabó Katalin a vallás interperszonális és intrapszichikus megközelítései alapján osztályozza a valláslélektani műveket: Horváth-Szabó Katalin: „A vallásosság hatása az emberi magatartásra", in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.): *Vallásosság és személyiség*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2007. 9-11.

[4] Browne, Ken: *An Introduction to Sociology*, Cambridge, Polity Press, 2006. 312-314.

[5] Lynch, Gordon: *Understanding Theology and Popular Culture*, Blackwell Publishing, 2005. 28.

[6] Geertz, Clifford: „A vallás mint kulturális rendszer" (fordította Botos Andor), in: Geertz, Clifford: *Az értelmezés hatalma*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 76.

A fenti definícióból kiderül, hogy Geertz megközelítésében a vallás a kultúra részeként integráló szerepet tölt be, vagyis funkciószerűen az értelemtalálás kifejeződése. Ha szimbólumok rendszereként vizsgáljuk, funkcióját tekintve megállapíthatjuk, hogy a vallás lehet modell vagy minta a kultúrában, mégpedig kettős értelemben: a valóság modellje („*model of reality*"), és modell a valóság számára („*model for reality*"). A kettő közötti különbség a világkép és az ethosz közti különbséget tükrözi. A *világkép* azt írja le, milyennek látjuk a világot, így a percepció modellje, míg az *ethosz* azt foglalja magában, milyennek szeretnénk látni, vagyis modell mivoltában a valóság konstruálásában segít.[7]

A vallási szimbólumok két különböző diszpozíciót: motivációkat és lelkiállapotokat hoznak létre bennünk. A motiváció itt bizonyos típusú cselekedetek végrehajtására, illetve bizonyos típusú érzésekre való tartós hajlamként értelmezhető, a lelkiállapot pedig a bizonyos helyzetekre adott átmeneti, többnyire megmagyarázhatatlan érzelmi reakcióként.[8] Ezek a diszpozíciók a létezés általános rendjének koncepcióin alapulnak. Geertz ebben a vallásdefinícióban azt konkretizálja, miben különböznek a vallásos érzések vagy hajlamok más jellegű érzésektől és hajlamoktól: egy körülményektől, helyzettől nem függő cél elérésére irányulnak, és valamilyen transzcendens igazságnak a szimbólumaiként valami hétköznapin túlira vonatkoznak.

Geertz szerint a vallási szimbólumok elsődleges célja az, hogy az ember életében uralkodó káoszt kezeljék, és azt az érzést teremtsék meg, hogy az életnek van értelme és rendje a megtapasztalt káosz ellenére. Amikor ugyanis az ember az élet alapvető területein megtapasztalja a korlátokat, káosz fenyegeti. Ezek a területek a következők: az elemzőképesség területe, vagyis az a kérdés, hogy meddig juthat el az értelem a magyarázatban; a tűrőképesség, vagyis mennyi szenvedést bírunk el; valamint az erkölcsi belátás, amelynek korlát-kérdése az, hogy mennyi igazságtalanság engedhető meg. A vallás felismeri a nem tudás, a fájdalom és az igazságtalanság elkerülhetetlen voltát, és közben azt állítja, hogy ezek az irracionalitások nem jellemzőek a világ egészére.[9] A vallás tehát olyan világképet ad, amelyben ezek a koncepciók a tényekké válnak. A valóság koncepciói nem fikciók, hanem leírásai (vagy az etika esetében normatívái) a világ tényleges természetének. A valóságnak ez a *megismerése és* megállapítása nem egyszerűen csak a hit cselekménye, hanem kifejezésre is jut a vallásos életben rítusokon keresztül. A rítusok egyesítik a megélt, tapasztalt, észlelt világot az elképzelt világgal, vagyis azzal, amilyenné a világnak lennie kellene.[10] Ebben az aurában a lelkiállapotok és motivációk egyedülállóan valóságosnak tűnnek: a rituális kontextusból visszalépve a hétköznapi kontextusba, az egy tágabb valóság részleges formájává válik,

[7] Geertz, Clifford: „Az ethosz, a világkép és a szent szimbólumok elemzése" (fordította Sajó Tamás), in: Geertz, Clifford: *Az értelmezés hatalma*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 7-8,10.

[8] Geertz: „A vallás…", 82-84.

[9] i. m., 85-87,98.

[10] i. m., 102-103.

amely korrigálja és kiegészíti a hétköznapi világot, azaz hatással van arra, ahogyan a rítusban résztvevő önmagát és a világot látja.[11]

1.2. A vallásosság dimenziói

Geertz a vallást írja le úgy, hogy annak alapvető funkciója a káosz kezelése, illetve az élet értelmességének és értelmének biztosítása. Ennek hátterében ráismerhetünk arra az emberi értelemkeresésre általánosságban jellemző sajátosságra, amely Berger megfogalmazásában a káosszal szembeni rend megtalálása. Ez az értelemkeresés átható, átfogó és leginkább az ösztön erejével jelentkező sóvárgás: az ember veleszületett kényszert érez a valóság értelmes renddel történő felruházására.[12] Az embernek ez a rendhez való vonzódása kulcsszerepet tölt be az ember vallásosságának megértésében.[13]

A vallásosság meghatározására törekvő, több szempontú kritériumrendszerek is összefüggést mutatnak a vallás és értelemkeresés, jelentésalkotás között. Árnyalt szempontrendszert találunk a Charles Y. Glock – Rodney Stark szociológus szerzőpáros leírásában. Ötdimenziós vizsgálódási keretük hasznossága abban áll, hogy lehetővé teszi az összes vallásosnak tartott társadalmi tény integrálását, beleértve az implicit[14] vallás és a spiritualitás kategóriáit is. Elméletük szerint az öt dimenzió valamilyen formában minden vallásban jelen van, de egyes dimenziókra eltérő hangsúlyok kerülhetnek. Az első az ideológiai dimenzió, amelybe a személyes meggyőződéssé vált vallási képzetek tartoznak, melyek közvetlen kapcsolatba hozhatók az élettörténet eseményeivel. A második a vallásgyakorlat (ritualisztikus és kegyességi) dimenziója, vagyis a szimbolikus jelentőségű cselekmények és gesztusok általi megérintettségből adódó értelmesség élménye. A harmadik a vallásos élmény (tapasztalati és érzelmi) dimenziója, amelyhez az istenismereti tapasztalatok formájában raktározódó istenélmények tartoznak, melyek arról tájékoztatnak, hogy milyen Isten és kicsoda az ember őelőtte. A negyedik a vallási ismeretek (intellektuális) dimenziója, amelynek tartalmát az értelemkérdésekre és célkérdésekre adandó válaszokhoz szükséges vonatkozó hittartalmak adják. Végezetül az elköteleződött vallás (cselekedeti következmény) dimenziójához az ethosz és a gyakorlati-erkölcsi kérdések köthetők.[15]

---

[11] i. m., 114.

[12] Berger, Peter L.: *The Sacred Canopy – Elements of a Sociological Theory of Religion*, Garden City, New York, Anchor Books, 1969. 22.

[13] Berger, Peter L.: *A Rumor of Angels – Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural*, New York, Anchor Books – Doubleday, (1969), 1990. 60.

[14] Vallásokra jellemző funkciókat betöltő szekuláris kontextusban jelentkező, a transzcendenssel való kapcsolatot nélkülöző vallás, ill. vallásosság – kvázi- vagy pszeudo-vallásosság (pl. sport, egészségkultúra, harmadik típusú találkozások stb.).

[15] Glock, Y. Charles – Stark, Rodney: *Patterns of Religious Commitment*, I. kötet, University of California Press, 1968. 14-16. A Glock-Stark-féle ötdimenziós elmélet magyar nyelvű elemzését ld. Németh Dávid: *Hit és nevelés – Valláslélektani szemléletmód a mai valláspedagógiában*, Budapest, KGRE, 2002. 79-83.

A funkcionális és szubsztanciális vallásdefiníciók között olyan kísérleteket is szép számmal találunk, melyek valamilyen formában ötvözni kívánják a két célkitűzést. Ezek közé tartozik a Brian J. Zinnbauer – Kenneth I. Pargament vallászpszichológus szerzőpáros is, akik a vallásosság meghatározásához három kritériumfogalmat használnak fel, ezek (1) a jelentés (jelentőség),[16] (2) a keresés és (3) a szent fogalma. Az első kettő a vallásosság funkcionális, a harmadik pedig a szubsztanciális megközelítést teszi lehetővé. Pargament szerint a jelentés (jelentőség) olyan gondolati felépítmény, „amely magában foglalja a törődés, vonzalom vagy kötődés élményét". Ugyanakkor vonatkozhat egy értelmes, jelentéssel bíró vagy végső megragadottságra is. A keresés fogalmával Pargament arra utal, hogy az emberek célorientált lények, akik azt keresik, ami számukra jelentéssel bír. A keresés folyamata magában foglalja a jelentés felfedezését, de ezzel még nem ér véget a folyamat. Ha találtak valami jelentéssel bírót, akkor igyekeznek ahhoz ragaszkodni, azt megőrizni. Külső vagy belső tényezők hatására előfordulhat, hogy a keresés folyamata magában foglalja a jelentéshez való viszony átalakítását, mely során a jelentés új értelmezést kaphat. A szent fogalma utalhat Istenre, magasabb erőkre, transzcendens lényekre vagy az élet egyéb szentnek tartott dimenzióira. A vallás eszerint értelemkeresés a szentre vonatkozó módon.[17] Ebbe a kritériumrendszerbe is belefér az implicit vallás és a spiritualitás kategóriáinak vallásként való értelmezése.

A Glock-Stark-féle vallásszociológiai és a Pargament-féle valláslélektani szempontrendszer szerint is lehetséges a vallásosságnak az értelemadási (és jelentésalkotási) struktúrák mentén történő leírása. Itt nem a vallásos tudásról van szó, hanem arról a folyamatról, amelyben az egyén a vallásos valóságot felfogja, feldolgozza, illetve élete gyakorlati megnyilvánulásaiban alkalmazza.[18]

1.3. A vallás mint átfogó jelentésrendszer – valláslélektani megközelítés

A valláslélektani leírások segíthetnek megérteni, hogy a vallás és értelem (értelmesség, a létezés értelmének lényege)[19] úgy tartozik össze, hogy a vallás olyan

[16] Az angolban a *significance* szó szerepel, amely egyaránt jelenthet jelentést és értelmet, ugyanakkor fontosságot és jelentőséget is.

[17] Zinnbauer, Brian J. – Pargament, Kenneth I.: „Religiousness and Spirituality", in: Paloutzian, Raymond F. – Park, Crystal L. (szerk.): *Handbook of the Psychology or Religion and Spirituality*, New York – London, The Guilford Press, 2005. 33-34.

[18] Horváth-Szabó Katalin: „Az én és a vallás a posztmodern korban", *Távlatok* 56 (2002), 238-248. Geertznél is megtaláljuk ennek megfogalmazását: „Bármi legyen is a vallás, részben mindenképpen egy kísérlet – nem annyira explicit és tudatosan átgondolt, mint inkább implicit és érzelmileg megélt próbálkozás – azoknak az általános jelentéseknek megőrzésére, melyek alapján minden egyes individuum értelmezi saját tapasztalatait, szervezi viselkedését." Geertz: „Az ethosz…", 8.

[19] Az angol *meaning* szót Baumeister meghatározása szerint a következő értelemben használjuk: az értelem „dolgok, események és kapcsolatok közötti lehetséges összefüggések mentális reprezentációja. Az értelem tehát összekapcsol dolgokat". Az értelemnek központi szerepe van az ember életében, lehetővé teszi számára, hogy kiszámítsa és kontrollálja társadalmi kör-

lencseként szolgálhat az ember számára, melyen keresztül felfogja és értelmezi a valóságot.[20] A megértést segítheti az, ha a vallásosságot átfogó jelentésrendszerként értelmezzük. Az átfogó jelentésrendszer azt az általános viszonyrendszert jelöli, melynek segítségével az egyén elrendezi önmaga viszonyát a világgal, a valósággal. A jelentésrendszer ebben az értelemben szinonimája olyan fogalmaknak, mint például világkép, hitvakozási keret, értékorientáció.[21] Három eleme van: a hitképzetek, hittartalmak (kognitív elem), az életcélok (motivációs elem) és az értelmesség élménye (szubjektív elem). Az átfogó hitképzetek vagy hittartalmak feltételezett világok, személyes, világnézeti meggyőződések – ezek alkotják azokat az alapsémákat, melyekkel a világról, a valóságról szerzett tapasztalatainkat értelmezzük. Az átfogó életcélok azokra az ideálokra, állapotokra, értékekre vagy tárgyakra vonatkoznak, amelyeket a legfontosabbnak tartunk az életben, amelyek elérésére vagy megtartására törekszünk. Az életcélok áthatják terveinket, tevékenységeinket és magatartásunkat. A jelentésrendszer harmadik eleme, az értelmes élet élménye abból fakad, hogy látjuk, életünk egy vágyott, eljövendő állapot vagy cél felé halad. Ez azt is jelenti, hogy ezeket a célokat vagy állapotokat nem kell elérni az értelmesség érzéséhez, a jó irányban haladás, azaz a végső cél tudata teremti meg az értelmesség érzését.[22] Az értelmesség élményét többféleképpen tapasztalhatjuk meg:[23]

a) Az értelmesség élményének folyamatos, mindennapi megtapasztalása adja cselekedeteink motorját. Az értelmesség élményét a mindennapi élet olyan különböző keretei között tapasztaljuk meg, mint például munka, otthon, egyház, társas kapcsolatok, kikapcsolódás.

b) Az értelmesség élményének intenzív, pillanatnyi megtapasztalását az addig megszokott másként látása jellemzi. Ez az ismeretlenség élménye mélyebb, gazdagabb jelentéssel bír az egyén számára, ugyanakkor csak átmeneti jellegű.

---

nyezetét, és a folyamat során átalakítsa tapasztalatait. „Az értelem olyan eszköz, mely által képesek vagyunk alkalmazkodni, a világot kontrollálni, önmagunkat szabályozni és valahova tartozni." Baumeister, Roy F.: *Meanings of Life*, New York, The Guilford Press, 1991. 15,357-358. Hasonlóan fogalmaz Yalom: „Az értelem keresése a koherencia, az összefüggések keresését feltételezi." Yalom, D. Irvin: *Egzisztenciális pszichoterápia* (fordította Adorján Zsolt), Animula, é.n. 332. Az értelem fogalmát Stoker is összekötő, átfogó fogalomként (*colligatory concept*) kezeli. Stoker, Wessel: *Is the Quest for Meaning the Quest for God? – The Religious Ascription of Meaning in Relation to the Secular Ascription of Meaning*, Amsterdam – Atlanta, GA, 1996. 8.

[20] Ozorak, Elizabeth Weiss: „Cognitive Approaches to Religion", in: Paloutzian, Raymond F. – Park, Crystal L. (szerk.): *Handbook of the Psychology or Religion and Spirituality*, New York – London, The Guilford Press, 2005. 216-234.

[21] Bainbridge, William S. – Stark, Rodney: „The 'Consciousness Reformation' Reconsidered", *Journal for the Scientific Study of Religion* 20 (1981/1): 1.

[22] Park, Crystal L.: „Religion and Meaning", in: Paloutzian, Raymond F. – Park, Crystal L. (szerk.): *Handbook of the Psychology or Religion and Spirituality*, New York – London, The Guilford Press, 2005. 295-314.

[23] A különbségekről ld. Stoker: *Is the Quest for Meaning the Quest for God?* 6-8.

c) A kontraszton alapuló értelmesség élménye valamilyen hiányhelyzetben, ún. egzisztenciális fenyegetettségben tapasztalható meg, amikor az átfogó jelentésrendszerből következő elvárások és a tapasztalt helyzet nincsenek összhangban. Ez szükségessé teszi az értelemkeresés és értelemadás folyamatát az egyén számára.[24]

Az átfogó jelentésrendszereket általában nem tudatosan sajátítjuk el a bennünket körülvevő kultúrából (szülők, média, egyéb kulturális közegek), valamint az élettörténet során felhalmozódott személyes tapasztalatból.[25]

1.4. A vallás értelemadó és jelentésalkotó szerepe a keresztyén teológia szempontjából

A vallás[26] keresztyén teológiai megközelítésében teológia és vallás megkülönböz-

[24] Az értelmesség élményének kontraszton alapuló megtapasztalásával találkozunk Tillichnél, aki előszeretettel keresi az általa protestáns jelzővel ellátott antropológiai hangsúlyokat a művészeti alkotásokban (pl. Picasso *Guernica*jában). Ezek a hangsúlyok a következők: Isten és ember közötti végtelen távolság, egyik oldalon az ember végessége, halandósága, elidegenedése valódi lététől, démoni (önpusztító) erőkhöz kötöttsége, önmagát megváltani képtelensége; a másik oldalon Isten megváltó műve mint egyedül isteni tett. Az ember ennek az isteni cselekvésnek az elfogadója, ami azonban nem egyszerű passzivitást jelent, hanem bátorságot annak a paradoxonnak az elfogadásához, hogy az ember egyszerre bűnös és megigazult, azaz az ember szorongásában, bűntudatában és kétségbeesésében Isten feltétel nélküli elfogadásának tárgya. Tillich, Paul: „Protestantism and Artistic Style", in: Tillich, Paul: *Theology of Culture*, London – Oxford – New York, Oxford University Press, 1968, 68. Tillich szerint tehát, amikor az ember a végességgel, elidegenedéssel és bizonytalan jövővel kapcsolatban tesz fel értelemkereső kérdéseket, valójában Istenről kérdez – korrelációs módszeréből adódóan talál közvetlen megfeleltetést az ember értelemkeresése és istenkeresése között. A végességtől való rettegést a létbátorság keresésével, az élet kétértelműségeinek (elidegenedés) megtapasztalását az üdvösség keresésével, a jövővel kapcsolatos bizonytalanságot a reménység keresésével kapcsolja össze közvetlenül. Tillich teológiájának ilyen szempontú elemzését ld. Stoker: i.m., II.fej. 33-69.

[25] A vallásosság és az átfogó jelentésrendszerek kapcsolatáról szóló idegen nyelvű irodalom magyar nyelvű összefoglalását ld. Martos Tamás: „Vallásosság és az értelmes élet pszichológiája", Horváth-Szabó Katalin (szerk.): *Vallásosság és személyiség*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2007. 9-36

[26] A latin *religio* szó eredetére nézve több elmélet is fennáll, amelyek egyike sem adhatja meg a vallás lényegi meghatározását, csak rávilágíthatnak annak néhány történelmi felfogására. Ha a *re-legere* szóból (újraolvas, ismétel, gondosan megtart/betart) eredeztetjük (Cicero), akkor a vallás az istenek ismeretével kapcsolatos dolgok folyamatos és gondos megtartását jelöli. Ha a *religare* szót (hozzákapcsol, összeköt, megerősít) vesszük alapul (Lactantius), akkor a vallást Isten és ember közötti kapcsolatként foghatjuk fel. A *relinguere* (elkülöníti magát valakitől vagy valamitől) szóra való visszavezetés a vallásra nézve azt jelenti, hogy elválasztja a szentet a profántól (Gellius). Ha pedig a *ligere* (lát) igéből indulunk ki (Leidenroth), akkor a vallás mint *religere*, a félelemmel való visszatekintést jelentené. Berkhof, Louis: *Systematic Theology*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1996. 98. Kálvinnál a Cicero- és a Gellius-féle meghatározással is találkozhatunk: „Bár Cicero helyesen és bölcsen vezeti le a *religio* szót a *relegere* (újra elolvasni) igéből, mégis erőltetett s nagyon is keresett az a magyarázat, melyet felhoz, hogy ti. akik helyes tiszteletet mutatnak, gyakrabban olvassák és alaposabban meghányják-vetik, hogy mi az igaz. Én

tetendő, ugyanakkor elválaszthatatlan egységet képez. Louis Berkhofnál a következő meghatározást találjuk:

> „A vallás egy valódi, élő és tudatos kapcsolatból áll az ember és Istene között, melyet Isten önkijelentése határoz meg, és amely istentiszteleti, testvéri közösségi és szolgáló életben fejeződik ki. Feltételezi, hogy Isten létezik, hogy ez az Isten kijelentette magát, és hogy képessé tette az embert arra, hogy megragadja a kijelentést. Ahol pedig az ember megragadja Isten kijelentett ismeretét, arra reflektál és azt egybefoglalja, ott születik meg a teológiai struktúra Isten kijelentése alapján."[27]

Ebből a meghatározásból jól körülírható a teológia és a vallás viszonya, ugyanakkor azzal, hogy a vallást két valóságnak, azaz Istennek és embernek egymással való kapcsolataként, életviszonyaként értelmezzük, egyszerre adjuk meg a vallás szubsztanciális és funkcionális meghatározását is. Funkcionális síkon az embervolt lényegéhez hozzátartozó kapcsolati-lét fogalmazódik meg benne, mely az Isten iránti bizalomban (*fidutia*) realizálódik, aki a fenomenálison túl létezik, az Abszolút, a Transzcendens. Mondatunk második felével már a szubsztanciális meghatározást is bevontuk leírásunkba. Az Istenhez való bizodalmas viszonyunkat ugyanis meghatározza az, hogy mit hiszünk erről az Istenről, azaz a *fides qua creditur* nem lehet meg a *fides quae creditur* nélkül. Az Istenbe vetett hit tehát nem lehetséges Isten előzetes önkijelentése, önfeltárása nélkül. „Az ember hitében maga az isteni kijelentés visszhangzik."[28] Szokás ezt a két elemet a vallás objektív és szubjektív oldalaként is megkülönböztetni. Amíg a *religio objectiva*val az isteni kijelentést jelöljük – olyan ószövetségi fogalmakkal, mint Isten törvénye, ítélete, rendelése, és olyan újszövetségi fogalmakkal, mint evangélium, *kérügma* –, addig a *religio subjectiva* az előbbire adott választ jelöli, amit

inkább azt gondolom, hogy e név a tévelygő szabadossággal áll szemben, mivel a világ nagy része mindent vallás gyanánt vesz, amit útjában talál, sőt folyton ide s tova hajladoz. Az igazi kegyesség pedig, hogy szilárd alapon nyugodjék, a maga határai közé nyúl vissza (*sese relegit* = magát elkülöníti)." Kálvin: *Institutio*, I.12.i. (Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*, I. kötet [fordította Ceglédi Sándor, Rábold Gusztáv], Pápa, Református Főiskolai Könyvnyomda, 1909 / Budapest, Kálvin Kiadó, 1994.) A magyar „vallás" szó inkább a protestantizmus *confessio* meghatározását tükrözi (a *martyrion* fordításaként): tanúságtétel, vallás az igazságról, a valóságról, Istenről. A reformátorok így tettek különbséget a *cultus internus* (*confessio*) és a *cultus externus* (*religio*) között. Kálvin értelmezésében is pl. a keresztyén vallás értelme elválaszthatatlan a kegyességtől (*pietas* mint *cultus internus*) és istentisztelettől (*cultus externus*): „Ez tehát a tiszta és igaz vallás. Ti. hit, egybekapcsolva az Isten iránt való tiszta félelemmel; úgy, hogy ez a félelem magában foglalja egyrészt az önkéntes kegyességet, másrészt maga után vonja azt a törvényes tiszteletet, mely a törvényben meg van írva. S ezt annál inkább meg kell jegyeznünk, mert az emberek általában tisztelik Istent, de kevesen félik őt, s míg ceremóniáikat mindenütt nagyban fitogtatják, az igaz szívbéli tisztaság nagyon ritka." Kálvin: *Institutio*, I.2.ii. Ld. erről bővebben: Mezei Balázs: „Vallástudomány és vallásfilozófia", *Vallástudományi Szemle* IV (2008/4): 17-33.

[27] Berkhof: *Systematic Theology*, 98.

[28] Vasady Béla: *A hit és hitetlenség pszichológiája és dogmatikája*, Sárospatak, 1930. 17.

az Ószövetség az „Úr félelme", az Újszövetség pedig a „hit" (*pisztisz)* fogalmával ír le.[29]

Isten megismerésének vágya – mely szintén a kijelentésre adott válaszként értelmezhető[30] – ugyanakkor nem választható el az ember önkiteljesedésének vágyától: egyszerre keresi az igazságot és a boldogságot, a kijelentést és az üdvösséget. Az Istennel való kapcsolatban a kettőt együtt reméli megtalálni: Isten önkijelentése egyben kijelentés arról az útról is, amely üdvösségre és boldogságra vezet.[31]

Az üdvösség és boldogság keresése, illetve megtalálása, mint vallásos élmény, leírható jelentésalkotási, értelemtalálási folyamatként is. Karl Girgensohn szerint a vallási élményben két sajátosan meghatározó tendencia kapcsolódik össze: az intuitív-gondolati tendencia és az én-funkciók.[32] Negatívan megfogalmazva ez a valóság minden puszta földi-immanens felfogásával, az embert körülvevő világ által adott viszonylagos válaszokkal szembeni elégedetlenséget jelenti (intuitív-gondolati tendencia), és az ebből szükségszerűen fakadó nyugtalanságot, szomjúságot, űrt, beteljesedés utáni sóvárgást (én-funkció). Pozitívan megfogalmazva pedig azt a törekvésünket jelzi, hogy gondolati és képzeleti úton kiszélesítsük az érzékszervekkel észlelhető természeti világot az Isten láthatatlan világává (intuitív-gondolati tendencia), ezzel együtt létezésünket ennek a láthatatlan valóságnak az összefüggésébe illesztjük bele (én-funkció). A vallás ebben az értelemben válaszjelleget ölt magára: az Istennel való kapcsolat mint a végső válaszok megtalálásának, a bizonyosság megszerzésének – az értelemtalálásnak és jelentésalkotásnak az igénye.[33]

A keresztyén teológiai megközelítésben a vallás lényegét a kijelentés képezi, a vallás lényegét ugyanis nem az emberi szellem alkotóképességében, hanem az annak éppen ellentmondó kijelentésben kell keresni. A vallás így a kijelentésen alapuló olyan emberi lehetőség, amelyben az ember szüksége, szabadulásának és gyógyulásának, azaz üdvösségének reménysége nyer kifejezést. A kijelentés relativizálja az emberi lehetőséget: a kijelentés ítélet az emberi lehetőségekre és a vallásra nézve is.[34]

Korunk vallás-meghatározásaiban a szubjektív elemek érvényesülését látjuk, amelyek a „vallásos tapasztalat" széles skáláján próbálnak kapcsolódni a kijelentés által meghatározott Isten és ember fogalmához, és a kettő lehetséges kapcsolatához, vagy éppen teljesen negligálják azt, és új forrásokat hoznak létre.

---

[29] Berkhof: *Systematic Theology*, 99-100.

[30] Mint ami a *principium cognoscendi externum*ra (objektív oldal) adott *principium congnoscedni internum* (szubjektív oldal) válasza. Berkhof: *Systematic Theology*, 97.

[31] Berkhof, Hendrikus: *Christian Faith – An Introduction to the Study of Faith*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1985. 6-7.

[32] Vasady Béla: *A gyógyíthatatlanul vallásos ember*, Debrecen, 1939. 12.

[33] Berkhof: *Christian Faith*, 7.

[34] Ez az alapja Kálvin kiindulási pontjának Isten és önmagunk ismeretének kapcsolatáról és összefüggéséről. Kálvin: *Institutio* I.1.i. Ezt találjuk Barth vallásértelmezésében. Barth, Karl: *Church Dogmatics I/2: The Doctrine of the Word of God*, Edinburgh: T&T Clark, (1956) 1970. 17.§. 294-295,297,326. Erről ír Tillich, amikor az emberi szituációt megszólító isteni kijelentésről ír. Tillich, Paul: *Rendszeres teológia* (fordította Szabó István), Budapest, Osiris Kiadó, 1996. 248.

2. Mediatizáció, mediatizáltság

Ahogyan azt az előző fejezetben láttuk, korunk emberének életében az intézményes vallás helyett egyéb források adnak olyan sémákat, jelrendszereket, amelyek segítik az egyént a vallásos jelentésrendszer elsajátításában, vallási értelemtalálási törekvéseiben. A források között kiemelkedő helyet foglal el a média.

Kommunikációs megközelítésben az ember identitása és hovatartozása közvetlen, ismerős térben végbemenő interperszonális kommunikációban gyökerezik, ami által résztvevője és része is a helyhez kötődő kultúrának. A modern korban, főként a 19. század közepe óta azonban egyre szélesebbé vált ez a kommunikációs, kulturális tér, és az egyén innen kezdve nem csupán helyi kultúrájában helyezi el magát, de egyre nagyobb hatással van rá a speciális társadalmi közvetítők által hozzá eljuttatott kultúra is. Ilyen közvetítők a sajtó, film, mozi, a rádiós, televíziós műsorszórás és az internet. Ezek terjesztik el a nagyobb hatósugarú nyilvános kommunikációs rendszert azáltal, hogy az adott helyekre közvetítik a híreket és a kultúra egyéb formáit, így az egyén saját, közvetlen világa együtt létezik a közvetített külvilággal. A közvetített kultúrákat beépítő társadalmakat szokás mediatizált társadalmaknak nevezni.[35]

A mediatizált kultúrákra kezdetben kommunikációs egyirányúság jellemző, az üzenetek küldői ugyanis nem kapják meg a jelentéssel teli, érzékelhető, közvetlen válaszokat, vagyis nincs visszacsatolás a befogadó részéről, mint a személyes kommunikáció során. Ebben később az úgynevezett új médiumok hoznak változást a befogadó vagy felhasználó részéről cselekvő visszajelzést igénylő, interaktív lehetőségekkel. A kommunikációs tartalmak fizikai valóságukban is hozzáférhetőek (könyv, újság, szalag, film, videó, lemez, egyéb elektronikus adathordozók), ilyenformán állandósággal és reprodukálhatósággal ruházzák fel azokat. A média által közvetített üzenetek elérhetősége kitágul, vagyis a globalitás is jellemzővé válik, ezzel együtt pedig az „üzenetek" termékként, árucikként, szolgáltatásként jelennek meg, így hatással van rájuk a kereslet és kínálat piaci, kereskedelmi viszonyrendszere. A nyereségre törekvés meghatározó szempontnak tűnik a tömegkommunikációs formák alakításában.[36]

A mediatizálódás folyamatának hatására a vallás és a média keveredik és összeütközik a médiaközönség kulturális tapasztalatában. A választás lehetősége, valamint a legitimizáció képessége a kereső, befogadó (fogyasztó) kezében van, aki egyre sokrétűbb források és kontextusok között keresgélhet. Ha csupán a mozifilmeket vizsgáljuk, azokban is világképek, világnézetek és ideológiák sokaságával találkozik a néző. Ez a fajta pluralizmus eltér a vallási hagyományok relatív uniformitásától.[37] A választási lehetőségek világában ugyanakkor az egyén immár

[35] O'Sullivan, Tim –Dutton, Brian – Rayner, Philip: *Médiaismeret*. Budapest, Korona Kiadó, 2003. 39-41.

[36] i. m., 42-46.

[37] Marsh, Clive: *Theology Goes to the Movies – An Introduction to Critical Christian Thinking*, London – New York, Routledge, 2007. 36.

nemcsak azt találhatja meg, ami a képernyőn vagy a színfalak előtt zajlik, hanem betekinthet a mögöttesbe is – természetesen csak olyan mértékben és formában, ahogyan ezt az alkotók jónak látják. Mindezekből az következik, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kap a „média-generált reflexió", mivel a nyilvánosság egyre tudatosabbá és reflektívebbé válik azzal kapcsolatban, hogyan működnek a dolgok. A vallásosságot ebben a kontextusban vizsgálva megállapítható, hogy mindez növeli a szkepticizmust az intézményes tekintéllyel szemben.[38]

2.1. A média hármas funkciója

Ahogyan a kultúra különböző elemeire befolyást gyakorol a mediatizációs folyamat, úgy a vallás is egyre inkább ki van téve a média logikája kényszerítő erejének, beleértve az egyéni vallásgyakorlatot, az intézményes vallást és a szimbolikus tartalmakat egyaránt.[39] A média több funkciójában is meghatározóvá vált.

A média egyrészt csatornaként meghatározó,[40] mivel az üzeneteket és szimbólumokat közvetíti különféle távolságban levő küldő és fogadó felek között. Ebben a közvetítésben a közvetített tartalom hangsúlyos: milyen üzenetet közvetítenek? Milyen témák uralják a médiát? Mennyi figyelmet követel egyik üzenet a másikkal szemben? A vallással kapcsolatban a média mint csatorna egyfelől információkat közöl az intézményes vallásokról, másfelől maga is előállít üzeneteket (hírek, dokumentarista feldolgozások, drámák, vígjátékok), ezzel pedig a vallásos reprezentáció piacát teremti meg. ezáltal egyfajta „banális vallást" terjeszt, amely az újravarázsolás[41] forrásává válik.[42]

A média nem csak csatornaként, hanem nyelvként is működik: formálja az üzeneteket, keretet ad a küldő és befogadó kapcsolatának. „A médium és a műfaj megválasztása hatással van az elbeszélő szerkezetre, a valóság státuszára és a konkrét üzenetek fogadásának módjára." Ebből fakadóan a média a vallásos reprezentációt alakítja a médium és műfaj módozataihoz, a mai Európában például a populáris kultúrához idomítja a vallást, amiből pedig az következik, hogy a

[38] Hoover, Stewart M.: *Religion in the Media Age*. London-New York, Routledge, 2006. 1,2,11.

[39] Hjarvard, Stig: „The Mediatization of Religion – A Theory of the Media as an Agent of Religious Change", *Northern Lights* 6/1. (2008): 11.

[40] Meyrowitz („Tre paradigmer i medieforskningen") hármas médiametaforáját ismerteti Hjarvard: a média mint csatorna, nyelv és környezet.

[41] A posztmodernben az újravarázsolás fogalma a modernizáció Max Weber-i leírásából érthető, szerinte ugyanis a modernizáció folyamata túlracionalizálta és technologizálta a világot, kiirtva minden nem célszerűt – mítoszokat, hiedelmeket, vallásokat, varázslatokat. Űr keletkezett tehát, melyben új hiedelmek, új vallások születtek, és az újravarázsolásnak ez a folyamata szinte robbanásszerűvé vált, amikor a huszadik század második felének fogyasztói társadalma elárasztotta a világot a maga új szimbólumaival, mítoszaival, varázslatával. Hankiss Elemér: „A világ újravarázsolása", konferencia-előadás, A minőség teremtése 1. Gallup konferencia a minőséggel kapcsolatos külföldi és hazai közoktatási tapasztalatokról, Keszthely 2000. május 15-18. http://oktatas.gallup.hu/Conf_prog/Keszthely1/hankisselemer.htm (Megtekintés ideje: 2010.08.08.)

[42] Hjarvard: „The Mediatization of Religion", 12.

szórakoztatás és a fogyasztói gondolkodás meghatározó szerepe az egyre individualizáltabb vallásmegjelenítést támogatja és teszi hangsúlyossá.[43] Ugyanakkor a populáris kultúra termékeinek tartalmából kitűnik, hogy korunknak továbbra is meghatározó jellegzetessége a vallás. Olyan központi kérdések merülnek fel, mint a spiritualitás, a természetfölötti, az intézményes vallásosság, a vallásgyakorlat, a gonosz létezése, a véletlenek szerepe vagy a teodicea.[44]

A média tehát a kommunikáció csatornája és nyelve, ezen felül pedig maga a kommunikációs környezet is, mivel nem csak segíti, de építi, mégpedig sajátos módon építi az emberi interakciót, kommunikációt. A 20. század egyirányúsága után a 21. század kétirányúsága egyre erősebbé, miközben a média a társadalomról szerzett tapasztalatok legfontosabb forrásává válik. Korábban különböző társadalmi intézmények voltak a tájékozódás forrásai, mára ez a média kezébe került: ez tájékoztat, ez ad erkölcsi útmutatást, és ez veszi fel a társadalomról szóló történetek elmesélőjének szerepét.[45]

A médiának ez a hármas funkciója felelős a társadalom mediatizálódásáért, vagyis azért a folyamatért, amely által a társadalmi és kulturális tevékenységek alapelemei médiaformát feltételeznek, gyakorlatilag függővé válnak a médiától. Ez a folyamat hosszú távú, mivel alapjaiban formálja át a társadalmi interakciók módjait, továbbá elősegíti a spirituális és világnézeti keresés individualizált, autonóm formáinak felerősödését, ilyenformán az intézményes vallástól való elfordulást is.[46] Különösen erőteljesnek tűnik ez a katalizátor-hatás akkor, amikor a média felszabdalja a különböző vallások monolitikus megállapításait, és részenként kínálja az egyes elképzeléseket. Az egyén fogyasztóként a spirituális iránti vágyával maga is inspirálja a médiát, hogy újabb „árucikkeket" termeljen ezen a „piacon". Ezek az árucikkek maguk is a vallásos jelentésalkotás, értelemtalálás kontextusává válnak,[47] azaz a vallásos jelentésalkotás gyakran olyan közegben történik, amelyet a vallási intézmények aligha definiálnának vallásosnak.[48]

[43] i. m., 12-13.

[44] Detweiler, Craig. – Taylor, Barry: *A Matrix of Meanings – Finding God in Pop Culture*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2003. 22-23. Tarkovszkij viszont a populáris kultúrának éppen ezt a képességét vitatja: „A modern tömegkultúra, a fogyasztóra berendezkedett pótszer-civilizációnk istápolja ugyan a lelket, ám közben útját állja annak, hogy az ember megismerje a lét alapkérdéseit, és szellemi lényként ismerjen magára." Tarkovszkij, Andrej: *A megörökített idő*, Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 43.

[45] Hjarvard: „The Mediatization of Religion", 13.

[46] i. m., 13-14.

[47] Hoover: *Religion in the Media Age*, i.

[48] Hess, E. Mary: „Rescripting Religious Education", in: Horsfield, Peter – Hess, Mary E. – Medrano, Adán M. (szerk.): *Belief in Media – Cultural Perspectives on Media and Christianity*, Ashgate, 2004. 153.

2.2. „A médium maga az üzenet"

A média kommunikációs környezetként való felfogását szorgalmazza Marshall McLuhan is, aki az 1960-as években tette az akkor provokatívnak számító, de azóta már szinte klisévé vált megállapítást: „a médium maga az üzenet". McLuhan úgy véli, hogy bármilyen médium (melyet az embervolt, az emberi érzékelő képességek kiterjesztéseként értelmez) elsődleges üzenete az, hogy milyen változást hoz az emberben (érzékelő és észlelő apparátusában) és környezetében.[49] McLuhan érvelése szerint például egy villanykörtének is van ebben az értelemben üzenete, mégpedig az a mód, ahogyan megszünteti az idői és térbeli tényezőt az emberi interakciókban, míg a rádió vagy a televízió elsődleges üzenete a közvetlenül megszólító és figyelemfelkeltő jelleg. Ettől megkülönbözteti a regényirodalom és a filmes médium elsődleges üzenetét, melyet abban a szerepükben látja, hogy az olvasót vagy nézőt átvigyék saját valóságából a könyv vagy a film valóságába. McLuhan emellett kiemeli, hogy a film mint kollektív művészeti forma az a médium, amely a legtöbb információt képes besűríteni egyetlen pillanatba, és közvetíteni számos olyan részlet megmutatásával, amelyet azonban a néző nem képes egyszerre érzékelni, befogadni.[50]

John M. Culkin[51] a következőképpen értelmezi McLuhan elméletének lényegét: a tartalom mellett a médium, a forma, a szerkezet, a keret egyforma figyelmet érdemel. A kommunikáció formája nemcsak a tartalomra lehet hatással, hanem bizonyos formák bizonyos típusú üzeneteket részesítenek előnyben. A tartalom mindig valamilyen formában létezik, következésképpen egy bizonyos mértékig a forma dinamikája határozza meg. Ha nem ismerjük a médiumot, nem ismerjük az üzenetet. Mindig tartalom-a-formában az, ami közvetítődik, ebben az értelemben a médium együttes üzenetté válik. A médium emellett a felhasználók észlelési habitusain is változtat. A médium nem semleges eszköz, hatással van az azt felhasználóra. Erre utal a McLuhannál a „*massage*" szó használata: a médium átgyúrja a felhasználót:

> „A médiumok teljesen átgyúrnak minket. Személyes, politikai, gazdasági, esztétikai, pszichológiai, morális, etikai és társadalmi következményeik olyannyira áthatóak, hogy egyetlen részünket sem hagyják érintetlenül, makulátlanul, változatlanul. A média: masszázs. A társadalmi és kulturális változások megértéséhez elengedhetetlen, hogy tudjuk, miként működik a média mint környezet."[52]

[49] McLuhan, Marshall: *Understanding Media – The Extensions of Man*, Cambridge, MA – London, The MIT Press, (1964) 1994. 7-8. Szokás McLuhan megközelítését – melyet soha nem nevezett elméletnek – a technológiai determinizmus elnevezéssel illetni. pl. Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikáció elméletbe* (fordította Szigeti L. László), Budapest, Harmat, 2001. 23.fej. 321-333.

[50] McLuhan: *Understanding Media*, 285,288,292.

[51] Culkin, John M.: „A Churchman's Guide to Marshall McLuhan", *Religious Education* 63 (1968/6): 458-459.

[52] McLuhan, Marshall: *Médiamasszázs*, Quentin Fiore illusztrációival (fordította Kiss Barnabás), Typotex Kiadó, 2012. 26.

A médium egyes dolgok érzékelésére, észlelésére nyitottabbá tesz, míg másokra zártabbá. Az elektronikus média pl. az azonnaliság élményét nyújtja: ez türelmetlenné teszi az embert az egymás utáni racionális magyarázatokkal, diszkurzív érvelésekkel és lineáris magyarázatokkal szemben. Végül pedig a médium nemcsak az egyént, hanem a társadalmat is átgyúrja, ez a változás azonban csak hosszabb idő elteltével érzékelhető. „A társadalmakat mindig is sokkal inkább formálta a mindenkori kommunikációs médiumok természete, mint a kommunikáció tartalma."[53]

Culkin a következőképpen gondolja tovább McLuhan elméletét: ahogyan a Szentírás irodalomkritikai (íráson alapuló) megközelítése a Gutenberg korszakkal jelent meg, úgy az elektronikus korszakkal lehetséges a szóbeli (elbeszélő) megközelítéshez való visszatérés, vagy legalább annak is figyelembe vétele. Az elektronikus média nemcsak az írásbeli vagy a szóbeli közlés alátámasztója lehet. De ahhoz, hogy többre is használhassuk, ismernünk kell az adott média nyelvét. A modern médiumok megerősítették az emberek bevonódás, átélés, élmény utáni vágyát: „Az ábécé és a nyomdatechnológia a specializáció és az elkülönülés fragmentáló folyamatát támogatta és ösztönözte. Az elektronikus technológia az egységesülés és a bevonódás folyamataival teszi ugyanezt."[54] Culkin ebben látja az egyházak liturgiai reformokra tett próbálkozásainak egyik legfőbb okát.[55] Brent Plate szerint McLuhan elmélete segít elkerülni a „hermeneutikai diótörés" tévútjait, azaz felhívja figyelmünket arra, hogy a jelentés nem a héjából kifejtett mag. Nem választható el a külső a belsőtől, a látható a láthatatlantól, a felszín a mélységtől – mindig az utóbbiakat részesítve abban a kiváltságban, hogy azok a jelentés *locus*ai.[56]

2.3. Képi kultúra és „élmény-fordulat"

A posztmodern velejárója a látvány és a vizuális média hegemóniája: a „képi fordulat"[57] korát éljük. A posztmodern világ uralkodó nyelvezete a képi nyelv.[58] Képeket találunk újságokban, magazinokban, televízióban, moziban, interneten, mellettük pedig az elsődleges, közvetlen tapasztalatok kezdenek háttérbe szorulni, jelentéktelenné válni. Témánk szempontjából érdemes végiggondolni példaként, hogy a bibliai alakok kulturális megjelenítése hatással van arra, ahogyan a bibliai elbeszéléseket értelmezzük. A szereplőkről, helyszínekről, egyéb leírásról őrzött képeket mentálisan nem időrendi sorrendben rögzítjük. A reprezentációk egymásnak ellentmondanak és egymással keverednek abban, ahogyan az egyén önmagában kialakítja elképzelését a konkrét személyről. Posztmodern kép-kultúránkban az olvasók egyben nézők is. Olvasásunkra, még ha bibliai szövegről

[53] i. m., 8.
[54] uo.
[55] Culkin: „A Churchman's Guide…", 461.
[56] Plate, S. Brent: „Introduction: The Mediation Of Meaning, Or Re-Mediating McLuhan", *Crosscurrents* 62 (2012/2), 156-161. 157.
[57] Mitchell: *Picture Theory*, 11-34.
[58] Jhally: „Image-Based Culture: Advertising and Popular Culture", 334.

van is szó, hatással vannak a filmekből, festményekből, TV reklámokból és egyéb médiatermékekből szerzett benyomásaink – ezek olyan megjelenítések, amelyek befolyásolják azt is, ahogyan a bibliai szereplőket értelmezzük.[59]

Míg korábban a képek csupán értelmezték a valóságot, úgy a jelen posztmodern kultúrában inkább birtokolják azt, mivel sok esetben csak a képeken keresztül tapasztaljuk a valóságot, mindeközben a jelek (képek) és közvetítők (médiumok) kiszolgáltatottjává válunk. A posztmodernben megváltozik a jel és jelzett dolog viszonya: a korábbi hagyományos kapcsolat megkérdőjeleződik. Jean Baudrillard egyenesen azt állítja, hogy a mai kor embere a szimulációk világában él, amelyben a média gerjesztette képek bármilyen rajtuk kívül álló valóságtól függetlenül léteznek, ezért az egyén számára a realitás egyre bizonytalanabb, és világát olyan jelek/képek (szimulákrumok) népesítik be, amelyek helyettesítik és elpusztítják a valóságot.[60] A képi fordulat tehát egyfajta paradox helyzetet teremt. Amíg a technika fejlődésének köszönhetően korábban el nem képzelt új vizuális megjelenítési formák (szimulációk és illúziók) káprázatják el a nézőket, ezzel egy időben újraéledt a képektől, a képek pusztító hatalmától való félelem.[61]

A filmes médium – különösen a mozifilm – ma már nem kizárólag képiségénél fogva van hatással a befogadóra. A film mint audiovizuális rendszer vizuális és akusztikus dimenzióból épül fel, azaz kép és hang együttesen szolgálják a cselekmény továbbgördítését, közölnek információt, jellemzik a karaktereket, teremtenek hangulatot, keltenek feszültséget.[62] Az interaktivitás a filmnézés élményében is egyre meghatározóbb tényezővé válik: a digitális térhatású mozgókép és hangzás – mely további érzékszervekre ható ingerekkel is fokozatosan kiegészülni látszik – azt a hatást igyekszik kelteni, hogy a néző valóban részese annak, ami a filmvásznon történik.

A filmes médium a kreatív és előadóművészetekkel egyetemben hibridnek tekinthető abban az értelemben, hogy vertikálisan a „realizmus" és a „fantázia" szélsőségei, míg horizontálisan a „művészet" és a „szórakozás" szélsőségei között helyezhető el.[63] A szórakozás és a művészet e két pólusa közötti dimenzióban történik meg a jelentésalkotás. Ez a dimenzió olyan intermediális térnek tekinthető, ahová

[59] Bach: „»Throw Them to the Lions, Sire«...", 1.

[60] Baudrillard: „A szimulákrum elsőbbsége", 161-193.

[61] Mitchell, W. J. Thomas: „The Pictorial Turn", in: Mitchell, W. J. Thomas: *Picture Theory*, Chicago – London, The University of Chicago Press 1994. 15. Egyházi, teológiai vonalon is érződik ez a félelem: pl. Ellul, Jacques: *The Humiliation of the Word*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1985; Muggeridge, Malcolm: *Christ and the Media*, Vancouver, BC, Regent College Publishing, (1977) 2003; Busch, Eberhard: „A képtilalom tanulságai", in Busch, Eberhard: *Református* (fordította Szabó Csaba), Budapest, Kálvin Kiadó, 2008. 129-150. Juhász Tamás: „Kép és bálvány. A második parancsolat az ige egyházában", *Sárospataki Füzetek* 16 (2012/3-4): 111-120.

[62] A vizuális dimenzió elemei: keret, kompozíció, plán, képosztás, szín, dinamika, szemszög. Az akusztikus dimenzió elemei: beszéd, zene és zörej. A fogalmak magyarázatát ld. Kovács András Bálint: *Mozgókép-elemzés*, Palatinus, 2009. 3. fej. „A hang", 50-61.

[63] Marsh, Clive – Ortiz, Gaye: „Introduction", in: Marsh, Clive – Ortiz, Gaye (szerk.): *Explorations in Theology and Film*, Oxford, Blackwell, Publishing, (1997) 2006. 4.

a hétköznapok megszokott világából lépünk ki, hogy feltöltődjünk, élményeket szerezzünk. Itt egyszerre van jelen művészet, szórakozás és vallás. Az esztétikai élmények és a vallási élmények ugyanabban a köztes térben jönnek létre.[64]

3. A filmes médium vallási funkciói

A vallás korábban tárgyalt funkcionális megközelítéseiből kiindulva jelen ponton két kérdés tárgyalása válik szükségessé: a filmes médium egzisztenciális vagy hermeneutikai funkcióinak, valamint a film transzcendens élményt közvetítő szerepének kérdése.[65]

A jelentésalkotásnak, értelemtalálásnak a hagyományos intézményes valláson kívül eső folyamatát vizsgálók[66] előszeretettel nyúlnak Geertz vallásdefiníciójához. Ahogyan azt láttuk, ebben a definícióban inkább a vallás funkcionális (egzisztenciális/hermeneutikai), mintsem lényegi megközelítése érhető tetten, ami azonban lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogyan válhat a film mozgóképes médiaműfajként az értelemkeresésként is definiálható szubjektív fordulat vallásosságának forrásává, vagyis milyen vallási funkciókat tulajdoníthatunk a filmnek.

A kérdésfelvetés nem önkényes. Tomas Axelson filmnézési szokásokat vizsgáló felméréseiben éppen ahhoz keresett támpontokat, hogy milyen mértékben használjuk a filmet az értelem- és identitásalkotás forrásaként. A megkérdezettek többségének élményt (97%) és szórakozást (83%) jelent a filmnézés, 65% szerint azonban a film lehetőséget ad arra is, hogy megvitasson dolgokat barátaival, 62% szerint pedig segít elgondolkodni az élet fontos kérdéseiről. Az interjúkból a következő életkérdések listája alakult ki: 1. Miért élünk és halunk meg? 2. Élet célja / értelme 3. Bűntudat és felelősség 4. Mi a valóság? 5. Mi az ember? 6. Mi a szeretet? 7. Mi Isten? 8. Mi a jó? 9. Jó és rossz 10. Erkölcsi alapelvek.[67]

John Lyden szerint a Geertz által megnevezett vallási funkciókat a film is betöltheti. A film is tekinthető szimbólumrendszernek, mégpedig vizuális és narratív szimbólumok rendszerének, amelyek világnézetet, értékrendszereket közvetítenek. Ezek a közvetített világnézetek és értékrendszerek lelkiállapotokat (pl. nyugalmat, reményt)[68] és motivációkat (pl. cselekedjünk jót, legyünk önmagunk-

[64] Wilhem Gräbet (*Lebensgeschichten Lebensentwürfe Sinndeutungen*, 93-94.) idézi Siba Balázs: *Isten* és élettörténet, Budapest, Loisir, 2010. 34.

[65] Az utóbbi kérdéskörrel a következő fejezetben foglalkozunk.

[66] Pl. Axelson, Tomas: „Movies, Mind and Meaning – Studying Audience and Favourite Films", konferencia-előadás, For the Network on Medatization of Religion and Culture seminar on 'Sacred & Digital' in Oslo 15 – 17 June 2006. 1-11. http://mrc-network.media.ku.dk/upload/application/pdf/f51d6748/Tomas Axelson - Movies, Mind and Meaning.pdf (Megtekintés ideje: 2010.08.17.), valamint Lyden, John: *Film as Religion – Myths, Morals, and Rituals*, New York University Press, 2003.

[67] Axelson: „Movies, Mind and Meaning…", 4,5.

[68] Nemcsak a filmes elbeszélésre, de a (mozgó)képpel való találkozásra is igaz, hogy az értelmen túl az érzelmekre is hat. Az egyének együttesen és külön is legalább két szinten reagálnak a képekre: intuitív-affektív (érzelmi-indulati) és racionális-effektív szinten. Az intuitív dimenzión keresztül a vizuális művészetek színek és arányok által ideálokat és jelentést közvetítenek; míg

hoz hűek, szeressük családunkat) hoznak létre. A filmes elbeszélések is szolgálhatnak modellként a valóságról és a valóság számára: leírják valamilyennek a világot, ugyanakkor azt is bemutatják, hogy milyennek kellene lennie. A világot többnyire olyannak láttatják, mint amelyben a jó győzedelmeskedik a rossz fölött, ha pedig egy film eltér ettől a konvenciótól, az nyugtalanságot okoz a nézőben. Sokan a mindennapi élettől menekülnek a filmekhez, ugyanis a filmekben bemutatott világ általában rendezettebb, szebb, a filmek gyakorta happyenddel végződnek: a bűn elnyeri büntetését, az erény jutalmát, a családok újraegyesülnek, a szerelmesek egymásra találnak. Jóllehet a filmes elbeszélések sok konfliktust és feszültséget is bemutatnak, azok általában megoldódnak, feloldódnak a film által megszabott idői keretek között, azaz a filmnézés élménye közben. Ha nem is minden film, illetve nem minden szereplő számára végződik a történet happyenddel, a film képes azt az érzetet kelteni, hogy létezik igazságosság és rend, még akkor is, ha bizonyos dolgok magyarázat nélkül maradnak, vagy igazságtalannak tűnnek. A nem elfogadott normákat közvetítő filmek a káosszal való megküzdés alternatív módjait mutatják be.

A filmnézés mint rítus többek között a néző bevonódásában érhető tetten, ahogyan felsikolt félelmében, felnevet egy poénon vagy megkönnyez egy jelenetet. A közösségi filmnézésben[69] mások jelenléte és reakciói kontrollként vagy megerősítésül szolgálhatnak az egyén reakciói számára, ami szintén egyfajta valóságérzéssel töltheti el a nézőt. Jóllehet a film nézői tudják, hogy az nem a „valóság", a filmek mégis a valóságosság dimenzióját öltik magukra a filmnézés kontextusában. Ahogyan a vallás, a film is része annak a komplex kapcsolatnak, amely az ideális és a valóságos/tényleges között van, és mindkettő kínál világképet és ethoszt.[70]

Lyden és Axelson elemzései a filmnézés folyamatában a filmes elbeszélésre[71] helyezik a hangsúlyt. Vizsgálódásuk nem terjed ki a vizuális kommunikáció percepcióelméleti szempontjaira, illetve a (mozgó) képeknek a megismerési, kom-

a forma és az elhelyezés (kompozíció) a vizuális kommunikációnak azokat a módjait jelöli, amelyek a racionalitásnak szólnak. Apostolos-Cappadona, Diane: „Iconography", in: Lyden, John (szerk.): *The Routledge Companion to Religion and Film*, London-New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2009. 442.

[69] A közösség egyfajta közösségi nézőpontot, úgynevezett „szociális/szocializált" szemüveget is ad a közösség tagjának, az egyénnek. Ez a szocializáltság, ha vallási vagy teológiai témájú képekről/filmekről van szó, erősíteni vagy gyengíteni fogja a képi elbeszélés elfogadottságát vagy elutasítottságát, függetlenül a szerzők, alkotók szándékától, a színészek teljesítményétől, forgatókönyvtől, zenei aláfestéstől. Apostolos-Cappadona: „Iconography", 443.

[70] Lyden: *Film as Religion*. 44-48.

[71] A filmes elbeszélés két funkcióját különböztethetjük meg: informáló (a történet olyan ténybeli elemeit, mint pl. tér, idő, okozatiság rekonstruálja) és dramaturgiai (a történet által különböző érzelmi, hangulati állapotok előidézése, és olyan általánosabb képzettársítások elindítása, amelyek révén a néző a történetből általánosabb tanulságokat képes levonni). Kovács: *Mozgóképelemzések*, 80.

munikációs és érzelmi folyamatokban betöltött szerepére.[72] Kérdés marad tehát, hogy az értelemalkotás folyamatában különbözik-e a filmes médium szerepe a populáris vagy szórakoztató irodalom, illetve elbeszéléseket széles körben terjeszteni képes egyéb média műfajoktól.[73]

A film vallási élményt nyújtó funkcióját Clive Marsh inkább a vallás tapasztalati és ritualisztikus dimenziójához kapcsolja: a hatalmas bevásárlóközpontok (katedrálisok) multiplex mozitermei mint kápolnák gyűjtik össze közösségeiket közelről és távolról. A filmsztárokat ábrázoló poszterek ikonként jelennek meg a nézőközönség előtt. A filmvászon szentélye kulturális meggyőződéseket és értékeket közvetítő elbeszéléseivel beleérző és formatív bevonódásra hívja a betérőket.[74] Erre a dimenzióra utal Andrej Tarkovszkij megfogalmazása is, amikor a filmművészetnek arról a képességéről beszél, ahogyan „elbűvölte és lelkes hívévé tette a nézőket". Tarkovszkij ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a filmezés (és tegyük hozzá a filmnézés: az elektronikus adathordozók és az online filmek) megváltozott körülményei miatt a film veszített ebből a hatásából.[75]

4. Film és jelentésalkotás

Jóllehet korunk egyik jellegzetessége éppen a mítoszok, a vallási meta-narratívák elveszítése, továbbra is születnek olyan történetek, amelyek révén az egyén „újra feltalálhatja" és megértheti magát. Ezek nem kifejezetten vallási történetek, de a mai embert érintő átfogó témákkal foglalkoznak, mint például a történelem, lélektan, tudományos és technikai fejlődés kérdéseivel.[76] Ez a jelenség arról árulkodik, hogy bár az emberek elszakadnak a vallási elbeszélésektől, továbbra is szükségük

[72] McIntyre például a képek episztemológiai, ontológiai, hermeneutikai, konstruktív, univerzalizáló (kommunikációs vagy kérügmatikus), megvilágosító, szabályozó (előíró), metodikai, argumentáló, evokatív, megerősítő, újrateremtő funkcióit különbözteti meg, amikor a hit, teológia, kép és képzelet összefüggéseit elemzi. McIntyre, John: *Faith, Theology and Imagination*. Edinburgh, The Handsel Press, 1987. 168-176. Morgan a vizuális kommunikációból ismert férfi, illetve női néző elméletek (*male/female gaze*) mintájára egyfajta szent nézőpontról (*sacred gaze*) beszél, és ezen belül a következő funkciókat tulajdonítja a képeknek: rendezik a teret és időt, képet adnak a közösségről, közvetítik az istenit vagy transzcendenst, együttműködnek a megjelenítés (reprezentáció) egyéb formáival, hatással vannak a gondolkodásra, elmozdítanak rivális képeket és ideológiákat. Morgan, David: *The Sacred Gaze – Religious Visual Culture in Theory and Practice*, Berkeley – Los Angeles – London, Universirty of California Press, 2005. 55-73.

[73] Hjarvard Dániában végzett kutatásai szerint a spirituális tájékozódás elsődleges eszköze továbbra is a személyes beszélgetés (30,7%), ezt követi a televíziózás (25,7%), a nem szépirodalmi (filozófia, pszichológia stb.) művek olvasása (14,9%), interneten böngészés (11,5%). A médiaműfajok közül ugyanakkor a jó és rossz harcáról szerzett meghatározó ismereteiket legtöbben valamilyen filmélményhez (41,1%) kötik. Hjarvard: „The Mediatization of Religion", 20-21. 1. és 2. táblázat.

[74] Marsh, Clive: *Cinema and Sentiment – Film's Challgenge to Theology*, Paternoster Press, 2004. 3.

[75] Tarkovszkij: *A megörökített idő*, 83.

[76] Loughlin: *Telling God's Story: Bible, Church and Narrative Theology*, Cambridge University Press, (1996) 1999. 9.

van olyan „irányadó szimbolikus történetekre,"[77] amelyek segítenek értelmet adni az életnek. Úgy tűnik, hogy a filmes történetmesélés az a mód, amely „megfelel időhiánnyal küszködő modern életvitelünk ritmusának".[78]

Jóllehet a film jelentésalkotó szerepét természetesnek kezelhetjük,[79] az már jóval összetettebb kérdés, hogyan áll össze jelentéssé egy film megnézése vagy értelmezése. Témánk szempontjából ez azt a kérdést is felveti, mitől lesz vallásos egy film. Hasznosnak bizonyulhat a megértés és értelmezés közötti különbségtétel, mely az *ars intelligendi* és az *ars explicandi* közötti klasszikus felosztást követi. A különbség leegyszerűsítve abban áll, hogy amíg egy film cselekményét viszonylag könnyen megérthetjük, addig teljesen figyelmen kívül hagyhatjuk például annak elvont vallási, ideológiai vagy lélektani jelentőségét.[80] A megértés-értelmezés megkülönböztetésre alapozva definiálja Paul Ricoeur az értelmezést, amely az ő megfogalmazásában „az a gondolati művelet, mely megfejti a rejtett jelentést a nyilvánvaló jelentésben, kibontja jelentésszinteket a szó szerinti jelentésben".[81] A megértés tehát a nyilvánvaló, szembetűnő, közvetlen jelentésekre vonatkozik, míg az értelmezés a rejtett, nem egyértelmű jelentések feltárására. A megértés és az értelmezés együttesében kerülnek felszínre a jelentések.[82]

A megértés és értelmezés folyamatában a befogadó központi szerepet játszik. Az alkotás (szöveg, festmény, színdarab, film) mindaddig élettelen, amíg az olvasó vagy néző nem kezd vele valamit. A film tehát, a testvérművészetekhez hasonlóan, csak akkor létezik, és akkor van jelentése, ha dialógusba kerül a nézővel (egyénileg) vagy nézőközönséggel (közösségileg). A film és a nézőközönség közötti dinamikus kapcsolatról kell beszélnünk, amelynek jellemzőit fel kell ismernünk és meg kell értenünk.[83] Huszonnégy állókép egy másodperc alatti egymás utáni vetítése (mozgókép) lesz az az adat az érzékelés számára, amely megalkotja az anyagot, amelyből az észlelő és kognitív folyamatok révén jelentés épülhet fel. A

[77] Marsh: *Theology Goes to the Movies*, 35.

[78] Tarkovszkij: *A megörökített idő*, 83.

[79] Brinkman például a néző azonosulási képességéből kiindulva veszi természetesnek a filmnek ezt a jelentésalkotó szerepét. Brinkman, Martien E.: *Jezus incognito – De verborgen Christus in de westerse kunst vanaf 1960*, Zoetermeer, Uitgeverij Meinema, 2012. 46.

[80] Bordwell, David: *Making Meaning – Inference and Rhetoric in the Interpretation of Cinema*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1991. 2.

[81] Ricoeur, Paul: „Existence and Hermeneutics", in: Ricoeur, Paul: *The Conflict of Interpretations*, Evanston, Ill, Northwestern University Press, 1974. 13. Ricoeur emellett különbséget tesz az elbeszélés vagy cselekmény értelemalkotó (intelligibilis) sajátossága és a magyarázat mint jelentésalkotás – vagy Bordwell szóhasználatában: inferencia – között. Az előbbi az alkotás megértésének objektív momentuma, az utóbbi pedig az a mozzanat, mely során a befogadó (olvasó, néző) újra átéli a jelentést, és saját egzisztenciáján belül helyezi el. Ricoeur, Paul: „Az interpretációról", in: *A diszkurzus hermeneutikája – Paul Ricoeur* válogatott tanulmányai (fordította Kovács Gábor), Budapest, 2010. 5-22. Bordwell: *Making Meaning*, 2.

[82] Bordwell: *Making Meaning*, 2.

[83] Browne, David: „Film, Movies, Meanings", in: Marsh, Clive – Ortiz, Gaye (szerk.): *Explorations in Theology and Film*, Oxford, Blackwell, Publishing, (1997) 2006. 11.

jelentést tehát nem készen kapjuk, hanem megalkotjuk.[84] Ebben az esetben mindig a néző filmjéről[85] kell beszélnünk, hiszen egy film jelentése végső soron mindig a nézőben születik meg, aki ilyenformán nem passzív adatbefogadó, hanem a filmnézés során a mozgás észlelésétől a jelenetek összekapcsolásán keresztül, a filmnek absztrakt jelentést tulajdonító folyamatokig aktív szerepet tölt be. A jelentésalkotásnak ez a konstruktív jellege azonban nem jelent puszta relativizmust, vagy az értelmezési lehetőségek végtelen sorát. „A konstruálás nem *creatio ex nihilo*."[86] A film objektíven azonosítható jelzésrendszerek (beállítás, képméret, a kamera magassága és mozgása, képsor, világítás, dialógus, zenei aláfestés) szorosan összefüggő sorozata, ezeknek az előzetes anyagoknak az átalakítása, szubjektív értelmezése történik a megértés és értelmezés folyamatában.[87]

4.1. A jelentésalkotás négy típusa

David Bordwell szerint a jelentésalkotás a filmnézés során négy szinten mehet végbe.[88] A *referenciális jelentés* úgy jön létre, hogy a befogadó/néző egy konkrét, fiktív vagy valósnak vélt „világot" konstruál. A filmes elbeszélés (diegézis) egy saját verzióját építi fel, és azon belül egy történetet (fabula) alkot meg. A következő szintet a film *explicit jelentése* adja. A befogadó/néző a jelzésrendszerek között válogatva az absztrakció egy magasabb szintjére lépve konceptuális jelentést tulajdonít a filmes elbeszélésnek és a történetnek. Ezt tartja a film szándékolt vagy közvetlen jelentésének, ami gyakran magában foglalja a rendezői szándék felismerését, megértését. Az absztrakció egy következő szintje lehetővé teszi a film közvetett, rejtett vagy szimbolikus, azaz *implicit jelentését*. Az implicit jelentések megalkotása olyan helyzetekhez köthető, amikor a befogadó/néző átfogó jelentésrendszerével összeütközésbe kerülő (rendhagyó, szabálytalan, elfogadhatatlan) elemekkel találkozik a művészi alkotás referenciális vagy explicit dimenziójában. A befogadó/néző elfojtott vagy *szimptomatikus jelentést* is alkothat, amelyet a filmes alkotás „önkéntelenül" közöl. Ez a jelentés általában nincs összhangban a film referenciális, explicit és implicit jelentésével. Amennyiben az explicit jelentést egy áttetsző lepelnek tekintjük és az implicit jelentést félig átlátszónak, akkor a szimptomatikus jelentést egyfajta álcaként vagy jelmezként kell elképzelnünk. Ez lehet a rendező pszichés állapotának vagy politikai és ideológiai meggyőződéseinek önkéntelen megnyilvánulása.

A befogadó / néző a megértés folyamata során referenciális és explicit jelentéseket, míg az értelmezés folyamata során implicit és szimptomatikus jelentéseket alkot. Gyakran tehát nem maga a filmes cselekmény jellege vagy

[84] Bordwell: *Making Meaning*, 3.

[85] Duló Károly *A néző filmje* c. könyve abból a szempontból veszi sorra a filmnyelv eszköztárát, hogy az egyes összetevők milyen mozgásteret és késztetést jelentenek a néző számára. Duló Károly: *A néző filmje*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006.

[86] Bordwell: *Making Meaning*, 3.

[87] i. m., 3. Browne: „Film, Movies, Meanings", 12-13.

[88] Bordwell: *Making Meaning*, 8-9.

az alkotói szándék határozza meg a film vallásos jellegét, hanem a befogadó / néző értelmezése.

4.2. Nézői befogadó elmélet

Egy film tartalmának vizsgálatakor fontos a megértés és értelmezés folyamata, egyes elméletek azonban arra hívják fel figyelmünket, hogy a film felhasználásának, bemutatásának és értelmezésének kontextusa is meghatározó lehet arra nézve, milyen jelentés áll elő a befogadóban / nézőben. Marsh szerint elengedhetetlen a filmnézők olyan szociális habitusait és gyakorlatait vizsgálni, amelyek körülveszik őket filmnézés közben, mint ahogyan elengedhetetlen annak feltárása is, hogy mit kapnak a nézők a film tartalmából és magának a filmnézésnek az élményéből. Ezt nevezzük a film affektív dimenziójának.[89]

A nézői befogadó elmélet legalapvetőbb kérdésfelvetése arra irányul, hogy találunk-e összefüggést az emberek filmnézési szokásai és értelemtalálási, jelentésalkotási mintái között. Az értelemtalálás, jelentésalkotás folyamatán ebben az esetben az önazonosság, életcél, világkép, etikai normák keresését, tisztázását értjük az egyénen belül. Marsh négy „alkalmi viszonyulást" vesz figyelembe, melyek keretül szolgálhatnak ehhez az elméleti megközelítéshez:[90]

1) Az *oktatói modell* szerint a média-felhasználás vagy a művészetekkel történő interakció során az emberek valami olyasmire tesznek szert, amivel korábban nem rendelkeztek: információt nyernek valamiről. Az ismeretátadás ilyenformán egyértelműen egyirányú: a közvetítő ismeretet ad át a befogadónak. Ebben az esetben két lehetőség áll fenn vallás és film kapcsolatában: i) Az explicit vallási jelentést közvetítő vagy vallásos elemeket tartalmazó filmek konkrét vallási hagyományokról vagy témákról tájékoztatják a nézőt. ii) Tágabb értelemben a filmek olyan „egyetemes értékeket" vagy „spirituális témákat" kínálnak fel, amelyek hatással lehetnek a néző jelentésalkotására, alakíthatják magatartását.

Thomas M. Martin szerint a film minden más művészeti ágnál jobban alkalmas erre, mivel képes totális környezetet teremteni, formailag ugyanis több elemét tudja megmutatni egy adott élethelyzetnek: „A filmes médium képes dramatizálni, ünnepelni és olyan élményeket megjeleníteni, amelyek nem hozzáférhetők az emberi megtapasztalás számára a megnézés előtt. Azaz kiterjeszti az emberi látást olyan dolgokra, amelyek egyébként észrevétlenek maradnának." [91]

2) A *megerősítő modell* szerint azáltal, hogy a média a kortárs társadalmakra jellemző érték- és meggyőződés-orientációkat tükrözi, egyben megőrzi, konzerválja is a létező társadalmi rendet. A médiafogyasztók ebben az esetben folya-

[89] Marsh, Clive: „Audience Reception", in: Lyden, John (szerk.): *The Routledge Companion to Religion and Film*, London-New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2009. 253-274.

[90] A modellek ismertetését l. Marsh: „Audience Reception", 258-262.

[91] Martin, Thomas M.: *Images and the Imageless – A Study in Religious Consciousness and Film*, Associated University Presses, 1991. 46-52.

matos emlékeztetést kapnak az uralkodó világnézetről (ennek részeként vallásról, erkölcsi normákról, értékekről). Ugyanakkor a művészi látásmód általában nem a kultúráról megfogalmazott közvetlen állítások formájában jelentkezik egy művészeti alkotásban. A művészek többnyire olyan módon mutatják be életszemléletüket, hogy kulturális ideálokat, meggyőződéseket, értékeket és feltevéseket kommunikálnak. A kultúrának ezek a dimenziói hatják át a történetet, jellemeket, témákat, képeket és magát a művészi stílust is.[92]

3) A *mediációs modell* az előző kettőnél árnyaltabban értelmezi az ember tapasztalati dimenzióját. A megismerési és érzelmi folyamatok értelmezésében külön hangsúlyt kapnak az észlelés, érzékelés, emlékezet és képzelet kategóriái. Vallás és film kontextusában itt a filmnézés (kvázi-)vallásos funkcióinak feltárása kerül középpontba, illetve annak vizsgálata, hogy a film milyen hatással lehet az értelemtalálás és jelentésalkotás részét képező döntésekre az egyénben.

4) A *hatalmi reláció modell* a médiának a befogadót rabul ejtő képességét írja le. A film esetében ez azt jelenti, hogy jóllehet a néző képes az ellenállásra, a filmnézés élménye során egyfajta „bűvölet" keríti hatalmába. A néző ugyan tudatában van a film által ábrázolt világ illuzórikus voltának, a képzelet révén mégis átengedi magát annak.

Ezek a modellek továbbra sem tisztázzák azt, hogy a kognitív munkában mi a szerepe az érzelmek és a tapasztalatok világának, illetve annak megértését sem segítik elő, hogy mi is történik a filmnézőkkel. A filmes médium vallási szempontú feltárása ugyanis nem egyenlő azzal, hogy a (vallásos vagy nem vallásos) nézők mihez kezdenek a (vallásos vagy nem vallásos témájú) filmmel, hogy a filmkritikusok, teológusok, illetve egyéb tudományterületek képviselői mit gondolnak erről a viszonyulásról.

A befogadó elmélet erőssége, hogy rámutat egy eddig többnyire figyelmen kívül hagyott, ugyanakkor megkerülhetetlen szempontra vallás és film kapcsolatában. Egyszerű módszerekkel nehezen kutatható ez a terület, például a viszonylag gyorsan feldolgozható kérdőívekkel nem nyerhetünk pontos adatokat, azon egyszerű oknál fogva, hogy ezekben a kérdést feltevő maga alkotja meg a kategóriákat, miközben a válaszadónak éppen saját kategóriáira, belső történéseire, gondolkodási-érzelmi munkájára lennénk kíváncsiak. A belső folyamatok szabadabb, a filmet befogadó kategóriáira nyitottabb vizsgálatok (pl. mélyinterjú-készítés) meglehetősen időigényesek, és még ezek sem adhatnának teljesen általánossá és definiálhatóvá fogalmazható képet a befogadásról.[93]

[92] Miles, R. Margaret: *Seeing and Believing: Religion and Values in the Movies*, Boston, MA, Beacon Press, 1997. 64.

[93] A megbízható adatgyűjtés nehézségének elméleti kérdéseiről l. Marsh, Clive: „Theology and Film", in: Blizek, William L.: *The Continuum Companion to Religion and Film*, London – New York, Continuum, 2009. 68. Néhány, ebben a témában készült elemzést érdemes megnevezni. Tomas Axelson 2002-ben Svédországban végzett felmérést egyetemisták filmnézési szokásairól, azoknak a jelentésalkotásra gyakorolt hatásairól (Axelson: „Movies, Mind and Meaning – Stu-

A posztmodern számára minden szöveg, azaz minden értelmezésre vár. A film mint művészet elutasítja az értelmezési zártságot, azaz nem mondható el egy filmről, hogy egyetlen meghatározó jelentése van. Természetéhez hűen a filmes médium nyitott végű, amely a film vetítése/megnézése előtt kezdődő és az utolsó kocka után is folytatódó események sorában pusztán egyetlen szegmenset alkot. A filmet csak a nézővel folytatott dialektikus viszonyban értelmezhetjük.[94] A szubjektív fordulat vallásosságának velejárója az eklekticizmus, a szelektivitás és végső soron az egyéni értelmezés győzelme. Az értelmezés diverzitása pedig a meggyőződések radikális diverzitását hozhatja magával.[95] Ez a tény egyben a teológia interpretáló jellegének, illetve az egyháznak mint interpretáló közösségnek az irányába mutat: hogyan foglalhatók értelmezési keretbe korunk emberének élettapasztalatai, határélményei.[96]

5. Összegzés

A vallás funkcionális meghatározásának segítségével leírhatók a film vallási funkciói is. A vallás kulturális-antropológiai, vallásszociológiai, vallástlélektani és teológiai megközelítése is lehetővé teszi azt, hogy a vallást részben az ember értelemtalálási és jelentésalkotási igényeként írjuk le. Ez a folyamat a szubjektív fordulat következtében többnyire a hagyományos, intézményes valláson kívül történik, és meghatározó szerepet játszik benne a média mint kommunikációs csatorna, nyelv és környezet. A modern elektronikus médiumok megerősítették az emberek bevonódás, át- és megélés, valamint élményszerűség iránti igényét – ebben kiemelt

dying Audience and Favourite Films"). Clive Marsh teológus 2004-ben az Egyesült Királyságban lefolytatott, a jelentésalkotás és a moziba járás mint a szórakozás egyik formája közötti kapcsolatot vizsgáló felmérés eredményeire támaszkodva fogalmazott meg nem egyszer provokatív kérdéseket a szórakoztatás és az istentisztelet egymástól hagyományosan elkülönülő területeinek átjárhatóságáról (Marsh, Clive: „On Dealing with What Films Actually Do to People: The Practice and Theory of Film Watching in Theology/Religion and Film Discussion", in: Johnston, Robert K. (szerk.): *Reframing Theology and Film – New Focus for an Emerging Discipline*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2007. 145-161.). Catherine M. Barsotti teológus azt vizsgálta, hogyan viszonyulnak egyesült államokbeli latin-amerikai származású nők élethelyzetük mozifilmes ábrázolásaihoz. Barsotti kutatásának hátterében az a meggyőződés állt, hogy ezek a filmek betekintést nyújthatnak abba, hogyan reflektál protestáns latin-amerikai származású nők egy csoportja a mozgóképen ábrázolt, illetve a megélt valóságra (Barsotti, Catherine M.: „Peculias--¿ A Gaze from Reel to Real? Going to Movies with Latinas in Los Angeles", in: Johnston, Robert K. (szerk.): *Reframing Film and Theology – New Focus for an Emerging Disclipline*, Grand Rapids, MI, Baked Academic, 2007. 179-201.). Jonathan Brant 2007-ben Argentínában és Uruguayban készített mélyinterjúkat dél-amerikai filmfesztiválok résztvevőivel. Tillich kijelentés teológiáját alapul véve a mozifilm lehetséges kijelentésjellegére keresett választ a megkérdezettek mozi élményeinek elemzésén keresztül (Brant, Jonathan: *Paul Tillich and the Possibility of Revelation Through Film*, Oxford University Press, 2012.).

[94] Kracauer, Siegfried: *Theory of Film – The Redemption of Physical Reality*, New York, Oxford University Press, 1960. 63-68.

[95] Marsh – Ortiz: *Explorations in Theology and Film*, 3.

[96] Wilhem Gräbet (*Lebensgeschichten Lebensentwürfe Sinndeutungen*, 93-94.) idézi Siba: *Isten és élettörténet*, 34.

szerepet játszott a mozifilm audiovizuális médiuma. Következésképpen a közlés módja meghatározóbbá vált abban, hogy a befogadó milyen tartalmak érzékelésére, észlelésére nyitott.

A vallás egzisztenciális (hermeneutikai) funkciójából kiindulva a film vallási funkciói is feltárhatóak: mindkettő megjeleníti (reprezentál) és értelmezi (interpretál) a valóságot, olyan irányadó szimbolikus történeteket mond el, amelyek világképet és ethoszt közvetítenek, lelkiállapotokat és motivációkat alakítanak ki a befogadóban, és mindkettő betöltheti a rituális dimenziót is a különböző valóságok közötti ki- és belépés tudatosítása által. Mindez természetesen nem ad választ arra, hogy mikor tekinthető vallásosnak egy filmes alkotás. A kérdés megválaszolásában hasznosnak tűnik a különbségtétel a film cselekményének megértése (*ars intelligendi*) és a filmnek elvont (vallási, ideológiai, lélektani) jelentést tulajdonító értelmezése (*ars explicandi*) között, ugyanis a kettő együttesében kerülnek felszínre a jelentések. A megértésnek és értelmezésnek ebben a többszintű folyamatában központi szerepet játszik a befogadó/néző. Egy film jelentése végső soron mindig a nézőben születik meg, a jelentést ő alkotja meg, nem kaphatja készen. A filmes történetmesélés a (poszt)modern ember számára több szempontból is alkalmas elbeszélési módnak tűnik: ez felel meg leginkább életritmusának, megkönnyíti számára a kikapcsolódást, azaz a hétköznapi valóságból való kilépést a képzelet valóságába, és lehetővé teszi számára az egyéni értelmezést.

Abstract

Religion, Finding and Making Meaning, Mediatisation

By means of a functional definition of religion the religious functions of film can be described as well.[1] The cultural-anthropological, sociological, psychological and theological approaches to religion make it possible to describe religion partly as a human need to find and make meaning. Due to the subjective turn, this process takes place mostly outside the traditional institutional religion; and media as a communicative channel, language and environment play a critical role in it. Modern electronic media have confirmed the need for experience and being drawn into – and the audiovisual medium of movies seems to have played a key role in this. Consequently, the mode of communication has become dominant in what content the audience is open to perceive and to receive.

Setting out from an existential (or hermeneutic) function of religion the religious function of film can be explored: both represent and interpret reality, both tell such authoritative (orientating) symbolic stories that communicate worldview and ethos, form moods and motivations in the receiver / viewer, and both have ritual dimensions. All these, of course, do not answer the question what makes a film religious. To answer this it seems useful to distinguish between understanding the plot of a film (*ars intelligendi*) and assigning abstract (e.g. religious, ideological, psychological) meaning to a film (*ars explicandi*), since meaning is revealed by the two combining. In this multi-level process of understanding and interpreting, the viewers / audience play a central role. The meaning of a particular film is ultimately born in the viewer, (s)he constructs meaning, and cannot receive it ready-made. Cinematic storytelling seems to be a suitable narrative mode for (post)modern persons: it corresponds most closely to their rhythm of life, makes entertainment (stepping out of everyday reality into the realty of imagination) easy, and allows for individual interpretation.

[1] This study is part of a chapter of my dissertation (*Film as a Means in Missions in Today's Changing Religiousity*) defended in 2013. The remaining chapters of the dissertation deal with the following themes: 1) Today's Changing Religiosity; 3) Theology and Film; 4) The Evaluation of Media and Movies from the Point of View of Mission in International Documents; 5) Theological Approaches to Culture – Influential 20th Models.

Szathmáry Béla

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ 2013. ÉVI I. TÖRVÉNYE A LELKÉSZEK SZOLGÁLATÁRÓL ÉS JOGÁLLÁSÁRÓL - KOMMENTÁR[1]

3. rész

[1] A törvény szövege vastag betűvel szedve

V. fejezet

A VÁLASZTÁSI ELJÁRÁS

A gyülekezeti lelkészi állás betöltésének előkészítése

54. § (1) A gyülekezeti lelkészi állás betöltendő az állás megüresedése vagy új állás szervezése esetén.

(2) Megüresedik a gyülekezeti lelkész állása:

a) más lelkészi állás elfoglalása napjával, az új álláshely elfoglalásának kezdő időpontjával,

b) lemondás esetén a lemondás elfogadásával,

c) nyugdíjazás esetén a nyugdíjazást kimondó határozat jogerőre emelkedésének napjával,

d) fegyelmi hatósági határozat következtében történt áthelyezés esetén a bírósági határozat jogerőre emelkedésével,

e) gyülekezet érdekéből elrendelt áthelyezés vagy nyugdíjazás esetén az igazgatási bírósági határozat jogerőre emelkedésével,

f) elhalálozás esetén a halál napjával.

A gyülekezeti lelkészi állásra választást akkor kell tartani, ha az egyházközség új lelkészi szolgálati hely létesítésére kapott engedélyt, vagy a meglévő lelkészi állás, illetve a választással betöltendő állások valamelyike megüresedett. A törvény felsorolja a lelkészi állás megüresedésének lehetséges eseteit. Szövegéből következően ez taxációt jelent, de valójában ez a felsorolás nem meríti ki a lelkészi állás megüresedésének eseteit. Ez részben a törvény egyéb rendelkezéseinek hiányából, másrészt e felsorolás hiányosságából ered. Megüresedettnek kell ugyanis tekintenünk a lelkészi állást abban az esetben is, ha a lelkész magáról a lelkészi minőségéről mond le, mely a lelkészi jogviszony megszűnésével automatikusan a szolgálati viszony megszűnését is eredményezi. Megüresedettnek kell tekintenünk a lelkészi állást abban az esetben is, ha a lelkész tisztségének ellátására alkalmatlanná válik (pl. elmebetegség esetén egészségügyi alkalmatlanság, cselekvőképességét korlátozó vagy azt kizáró bírósági gondnokság alá helyezésével). Az új törvény szövegezése következetlen, mert a lelkészek jogállásáról szóló törvény 35. § (3) bekezdése értelmében a lelkész önálló gyülekezeti szolgálatát a beiktatással kezdheti meg. A beiktatás a concessa és a díjlevél istentiszteleten történő átadása, amelynek a kiállítástól számított 30 napon belül meg kell történnie. A korábbi törvény rendelkezéséhez képest tehát nem az állás elfoglalásával lép hatályba az érvényes választás eredménye, hanem kifejezetten a beiktatás aktusához köti azt. Így az 54. § (2) bekezdését is ehhez kellett volna igazítani.

55. § A gyülekezeti lelkészi állás megüresedése esetén az esperes 8 napon belül intézkedik az egyházközség ingó és ingatlan vagyonának leltározásáról, megőrzéséről és a szolgálat folyamatos ellátásáról.

A törvény a lelkészi állás megüresedése esetén az esperes feladatává teszi, hogy gondoskodjon az egyházközség vagyonának leltározásáról, megőrzéséről, továbbá a szolgálat folyamatos ellátásáról. Álláspontom szerint a leltározás és a vagyon megőrzésének feladatát minden további nélkül el tudja látni az ezzel a feladattal egyébként is megbízott és felhatalmazott presbitérium, mely testület sok esetben gondosabban sáfárkodik a reá bízott javakkal, mint a szolgáló lelkészek. A helyettesítés megszervezése az esperes szolgálati feladata.

Választás meghívás útján

56. § (1) Meghívás útján töltendő be a gyülekezeti lelkészi állás, ha a presbitérium teljes létszámának 2/3-os többségű határozatában dönt a meghívásról, és e határozatában megnevezi a meghívandó lelkészt.

(2) A presbitérium határozatáról készített jegyzőkönyv hitelesített másolatát 3 napon belül fel kell terjeszteni az egyházmegye elnökségéhez.

A meghívásban az egyházközségi autonómia egyik legalapvetőbb jelét láthatjuk, az adott közösség maga döntheti el, hogy a megüresedett vagy az általa újonnan alakított lelkészi állást kivel kívánja betölteni. A meghívásról dönthet a választói közösség közvetlen módon és közvetett úton, a presbitérium mint választott képviselő testület döntése útján. Ha a meghívásról a presbitérium dönt, az két, egymáshoz szorosan kapcsolódó, kérdésben való döntéshozatalt jelent. A döntés ugyanis egyszerre szól a megüresedett vagy újonnan alakított lelkészi állás betöltésének módjáról, és ha a presbitérium a meghívás és a pályázat alternatívák közül a meghívást választja, egyben meg is nevezi a meghívandó személyt, lévén a kettő egymástól elválaszthatatlan, hiszen a testület akkor fog a meghívás mellett állást foglalni, ha van olyan személy, akit lelkészének szeretne megválasztani. Ha ilyen személy nincsen, akkor pályázat útján tud lelkészt választani. Meghívás esetén ugyanis a presbitérium már rendelkezik ismeretekkel a meghívandó személyről, ismeri munkásságát és azt megfelelőnek tartja, míg ilyen ismeretek hiányában pályázat útján keres számára megfelelő lelkészt. A törvény 29. §-a szerinti Lelkészválasztási Tanácsadó Bizottság véleményének kikérése e döntést megelőzően kötelező, de az ott leírtaknak megfelelően csak a vélemény kérése kötelező, a tanács elfogadása nem.

A presbitérium határozata – mint minden határozat – ellen fellebbezésnek van helye, amelyet az egyházmegyei bíróságnak kell elbírálni a 2000. évi I. tv. 34. §-a alapján. A határozatot és az ülésről készült jegyzőkönyvet a presbitérium 3 napon belül felterjeszti az egyházmegye elnökségének.

(3) Ha a presbitérium a meghívás jogával nem élt, vagy a közgyűlés a presbitérium jelöltjét nem választotta meg, meghívás útján töltendő be a gyülekezeti lelkészi állás akkor, ha az érvényes választói névjegyzékbe felvett választók 10%-a megnevezi a meghívandó személyét.

(4) Amennyiben a választói névjegyzékbe felvett választók 10%-a nevezi meg a meghívandó személyét, ehhez az ajánlási ívek eredeti példányát, valamint a presbitérium határozatának a másolatát fel kell terjeszteni az egyházmegye elnökségéhez. Az ajánlási íveknek az ajánló egyháztagok nevét, aláírását és lakcímét kell tartalmaznia. Az ajánlók jogosultságát a nevek és a lakcímek alapján a presbitérium köteles ellenőrizni.

Ha a presbitérium a meghívás jogával nem él, vagy élt ugyan, de az általa meghívott lelkészt az egyházközségi közgyűlés nem választotta meg, a választói névjegyzékbe felvett, választójoggal rendelkező egyháztagok 10 %-a élhet a meghívás jogával. Ebben az esetben ajánlási ívet kell készíteni, ami tartalmazza a meghívandó lelkész nevét, továbbá az ajánló egyháztagok nevét, aláírását és lakcímét. Ezen adatok hitelességét a presbitériumnak ellenőrizni kell. Ezt az ajánlási ívet kell felterjeszteni az ellenőrzést követően az egyházmegye elnökségéhez. Mivel ez nem formális testületi határozat, ellene jogorvoslatnak helye nincsen.

(5) A presbitérium az állás megüresedését követő 60 napon belül köteles bejelenteni az esperesnek, hogy a választók vagy a presbitérium kit kíván meghívni. Ezt a határidőt a presbitérium indokolt kérésére az egyházmegye elnöksége egy ízben további 60 nappal meghosszabbíthatja.

A presbitérium kötelessége, hogy a meghívásról és a meghívandó személyéről tájékoztassa az esperest. A döntés előkészítésére és a kötelező tanácsadásra is figyelemmel a törvény erre 60 napos határidőt biztosít, melyet indokolt esetben az egyházmegye elnöksége további 60 nappal meghosszabbíthat.

(6) Az iratokat az esperes - egy lelkészi és egy világi tanácsossal, valamint az egyházközség két képviselőjének bevonásával - 8 napon belül megvizsgálja. Ezen vizsgálat után haladéktalanul felhívja a meghívandót okiratainak 15 nap alatt történő beterjesztésére.

Amennyiben a presbitérium határozata vagy az ajánlási ív az egyházmegyei elnökséghez megérkezik, 8 napon belül az esperes az egyházmegye két tanácsosával és a választással érintett egyházközség két képviselőjével megvizsgálja a beküldött határozatot, jegyzőkönyvet, illetve az ajánlási ívet. A vizsgálat a határozathozatal vagy az ajánlás törvényességére terjed ki, nem érdemi vizsgálat, a döntés tartalma nem vizsgálható. Ha a határozathozatalt vagy az ajánlási ívek felvételét

törvényesnek találja, ez a bizottság felhívja a meghívandó lelkészt, hogy 15 napon belül csatolja be a (7) bekezdés szerinti iratait.

(7) Be kell terjeszteni:

a) a jelölt lelkészi oklevelét vagy annak hitelesített másolatát,

b) az illetékes esperes által kiállított szolgálati bizonyítványt, amelyben azt is igazolni kell, hogy a jelölt ellen egyházi bíróság előtt fegyelmi eljárás nincs folyamatban, és hogy a jelölt nem áll választhatóságát korlátozó fegyelmi határozat hatálya alatt,

c) a jelölt nyilatkozatát, hogy megválasztása esetén az állást elfogadja, és hogy nem áll büntető ítélet hatálya alatt, valamint ellene sem egyházi bírósági eljárás, sem világi hatóság előtti büntetőeljárás nincs folyamatban,

d) a jelölt hiteles törzskönyvi kivonatát, melyet egyidejűleg az illetékes püspöki hivatal(ok)nak is meg kell küldeni.

(8) Egyházkerületen kívül történő meghívás vagy pályázat esetén a szolgálati bizonyítványt az illetékes egyházkerületek püspökeivel is záradékoltatni kell. A záradékolás alapja az elbocsátó, illetve befogadó elnökségi határozat.

A (7) bekezdésben felsorolt okiratok közül a lelkészi oklevél eredeti vagy a kiállító, illetve a közjegyző által hitelesített másolatának becsatolása szükséges. Ha a meghívandó lelkész már szolgálatban áll, be kell szereznie a szolgálat helye szerint illetékes esperes szolgálati bizonyítványát, aminek tartalmaznia kell azt is, hogy a jelölt nem áll egyházi fegyelmi büntetés hatálya alatt, amely kizárná vagy korlátozná őt a választhatóság jogában, továbbá, hogy a jelölt nem áll fegyelmi eljárás alatt. A jelöltnek kell nyilatkoznia arról, hogy nem áll világi büntető bíróság ítéletének hatálya alatt, s nincs ellene folyamatban büntetőeljárás. Ezt a jelölt hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal is igazolhatja, de mivel a törvény ezt kifejezetten nem írja elő, erről egy maga által kiállított magánokiratban is nyilatkozhat. A jelöltnek be kell szereznie a nyilvántartás helye szerinti püspöki hivatalból a törzskönyvi kivonatát. Ha más egyházkerületben kíván szolgálatba lépni, akkor ezt a kivonatot az addigi szolgálati hely vagy nyilvántartási hely püspökével és a tervezett új szolgálati hely püspökével is záradékoltatni kell. Formálisan ekkor történik meg az elbocsátó egyházkerület püspökének hozzájárulása, majd a fogadó egyházkerület püspökének a befogadó nyilatkozat megtétele. Itt a törvény a záradékolás alapjául az elbocsátó és a fogadó egyházkerület elnökségének nyilatkozatát említi, amely így ellentmondást mutat a 32. § rendelkezéseivel, ahol kifejezetten püspöki nyilatkozatot ír elő a törvény. Álláspontom szerint az ellentmondás az egyházkerületi elnökség döntésének megkövetelésével oldható fel.

(9) Nem magyar állampolgár, vagy nem magyarországi szolgálati bizonyítvánnyal rendelkező lelkész magyarországi választhatósága érdekében előzetes befogadási kérelmet terjeszthet elő valamely egyházkerület elnökségéhez. A

kérelméhez csatolni kell az 56.§ (7) bekezdés a.) b.) c.) d) pontjaiban felsoroltakon túl

a) a kérelmező önéletrajzát,

b) rövid indoklást arról, hogy miért kíván a Magyarországi Református Egyház területén, illetve az adott egyházkerületben szolgálni.

(10) Az elbocsátási, a befogadási és az előzetes befogadási kérelemről az egyházkerület püspöke dönt.

Amennyiben a jelölt nem magyar állampolgár vagy nem magyarországi szolgálati viszonnyal rendelkező lelkész, az 56. § (7) bekezdésében felsorolt okiratokon túl csatolnia kell önéletrajzot és annak indokolását is, hogy miért kíván magyarországi szolgálati helyen szolgálatot vállalni. Álláspontom szerint ebben elegendő arról nyilatkoznia, hogy azért, mert őt magyarországi egyházközség kívánja meghívni, és ezt a bizalmat kívánja megszolgálni. A törvény lehetőségként előírja, hogy előzetes befogadási kérelmet terjeszthet elő a püspöknél, de a befogadási és elbocsátási kérelem ebben az esetben is kötelező. Az előbbit a meghívással érintett egyházközség szerint illetékes egyházkerület püspöke, utóbbit a meglévő szolgálati hely püspöke adja ki. Továbbra is az a véleményem azonban, hogy a választhatóság feltételeként egyébként elő nem írt püspöki nyilatkozatok megkövetelése sérti a zsinat-presbiteri egyházalkotmányi alapelv tartalma alapján kormányzati hatalommal felruházott egyházközségi választói közösség autonómiáját.

(11) A törvény által előírt választási okiratok beérkezésétől számított 8 napon belül az esperes egy lelkészi és egy világi tanácsossal és a gyülekezet két képviselőjével együtt megvizsgálja az okiratokat. Amennyiben megállapítható, hogy iratok hiányosak, és ezt rajta kívül álló adminisztrációs hiba okozta, a jelöltet a kézhezvételtől számított 3 napos jogvesztő határidővel fel kell hívni a hiányok pótlására. Ezt követően a bizottság megállapítja, hogy a jelölt választható-e vagy sem.

(12) Amennyiben a vizsgálat eredményeként választási akadály nincs, erről az egyházközség elnökségének mindkét tagját és a jelöltet értesíteni kell.

Ha a jelölt a törvényes határidőben iratait becsatolja, azt az öttagú bizottság megvizsgálja. Ha a benyújtott okiratok hiányosak, de benyújtásának elmulasztása nem a jelölt hibájára, mulasztására vezethető vissza, őt a bizottság 3 napos jogvesztő határidővel hiánypótlásra hívja fel. A helyes álláspont szerint, ha a lelkész a szolgálati bizonyítványt, a törzskönyvi kivonatot, azok záradékolását az iratok becsatolására szóló felhívás kézhezvételét követően azonnal megkéri, de azt sem az eredeti, sem a hiánypótlásra kapott határidő alatt nem kapja meg, azt terhére értékelni nem lehet, szükség esetén a bizottságnak hivatalból kell a szükséges okiratokat a kiállítójuktól megszerezni. A határidőket elmulasztó esperest, püspököt

fegyelmi felelősség terheli a szükséges okiratok időbeni kiállításáért. Kötelezettségük megszegése ugyanis a jelölt választhatóságát nem akadályozhatja.

A bizottság az iratok megvizsgálása körében csak a jelölt törvény szerint előírt, a törvény 30. §-ában meghatározott feltételeknek való megfelelőségét vizsgálhatja. Ennek alapján kell megállapítania, hogy a jelölt megfelel-e a törvény által előírt követelményeknek vagy sem, azaz választható, vagy választásának törvényi akadálya van. Amennyiben törvényi akadályt nem észlelnek, a választási eljárás folytatódik, a bizottság erről értesíti a jelöltet és a választással érintett egyházközség presbitériumát. A törvény ugyan az egyházközség elnöksége két tagjának értesítését írja elő, de éppen a megüresedett lelkészi állás betöltése kapcsán egy lelkészes egyházközség esetében ez nem teljesíthető, tehát nem törvényes előírás.

Amennyiben a bizottság választási akadályt észlel, megállapítja, hogy a jelölt nem választható, s erről a jelöltet és az egyházközség presbitériumát értesíti. E határozat ellen fellebbezésnek van helye, melyet az egyházmegyei bíróság bírál el.

57. § (1) A meghívandóként megnevezett választásra jogosultságának megállapítása után az esperes – a presbitériummal egyetértésben – 15 napon belül kitűzi a bemutatkozás, illetve a választás napját, és intézkedik, hogy mind a bemutatkozó szolgálat, mind a választás időpontját a megelőző két vasárnapon a szószékről és a helyben szokásos módokon hirdessék ki.

(2) Az esperes a bemutatkozó szolgálatra és a lelkészválasztásra egy lelkészi és egy világi tanácsosból álló küldöttséget küld ki.

A törvény meghatározza az egyházmegye lelkészi elnökének, az esperesnek a választási eljárásban ellátandó feladatait. Ennek megfelelően az esperes – a presbitériummal egyeztetve – tűzi ki a bemutatkozó szolgálat és a választás időpontját is, majd kijelöli a lelkész és nem lelkész tanácsosok közül a választási közgyűlésen részt vevő küldöttség tagjait. E rendelkezésből következően a küldöttség két tanácsosból áll, tehát a lelkész tag nem lehet az esperes vagy helyettese, a lelkészi főjegyző. Nem zárja ki a törvény azt, hogy az egyházmegye elnöksége vagy az egyházmegyei közgyűlés bármely tagja részt vegyen a lelkészválasztó közgyűlésen, de az eljárásban feladatot nem ad részükre. Ennek többek között az az indoka, hogy a választás ellen jogorvoslatnak van helye, amelyet az egyházmegyei bíróság bírál el, annak pedig lelkészi elnöke az esperes. Így, ha ő vezetné a választói közgyűlést vagy bármilyen módon tevőlegesen venne részt a választás lebonyolításában, a panasz az ő tevékenységét is érintené, amely a bíróság kizárását eredményezné. Ezért tehát az esperes legfeljebb hallgatója lehet a választói közgyűlésnek.

58. § (1) A küldöttség lelkészi tagja által vezetett istentisztelet utáni lelkészválasztói közgyűlésen a küldöttség ismerteti a választásra vonatkozó szabályokat.

(2) A választói gyűlés határozatképes, ha a választásra jogosultaknak 10%-

a, de legalább a presbitérium létszámának a kétszerese jelen van. Ha az első választói gyűlés nem volt határozatképes, a 14. napra összehívott megismételt választói gyűlés a megjelentek számától függetlenül határozatképes.

(3) A jelöltet megválasztottnak kell kijelenteni, ha az érvényes szavazatok többségét elnyerte.

(4) A továbbiakban a 64. és a 65. §-ban foglaltak szerint kell eljárni.

Az egyházmegyei küldöttség lelkész tagja – és nem a jelölt – által megtartott istentiszteletet követően kerül sor a közgyűlésre.

Törvényi rendelkezés folytán a választói közgyűlést a küldöttség lelkész tagja vezeti.

A levezető elnök megjelöli a közgyűlés összehívásának célját, azt, hogy ezen alkalommal a megnevezett református egyházközség választásra jogosult tagjai lelkészük megválasztására gyűltek össze. Bejelenti, hogy az egyházmegye esperese a választói közgyűlésre küldöttséget küldött ki, és megnevezi annak lelkészi és nem lelkész tagját, ezzel bemutatva a küldöttség tagjait. Bejelenti, hogy a törvény előírása értelmében a választói közgyűlést a küldöttség lelkészi tagja vezeti, illetve, hogy a választás lefolytatásáról 2 példányos jegyzőkönyv készül, amelyet a jegyzőkönyvvezető mellett a küldöttség tagjai és a gyülekezet 2 tagja írnak alá.

Az elnök az általa javasolandó személlyel történt előzetes egyeztetés alapján javaslatot tesz a jegyzőkönyvvezető személyére, majd megkérdezi, hogy a közgyűlés tagjainak van-e más javaslata a jegyzőkönyvvezető személyére. Amennyiben nincsen, nyílt szavazást rendel el, majd annak eredményét megállapítja. Ha van más személyi javaslat, a szavazást egyenként, személyenként kell lefolytatni. Ha az első személy esetében megvan a többség, a másodikra már nem kell szavazni. Nemleges szavazás esetén az elnök új személyre szóló javaslat megtételére hívja fel a jelenlévőket, majd ugyancsak nyílt szavazás keretében dönt a közgyűlés a jegyzőkönyvvezető személyéről.

Az elnök az általa javasolandó személyekkel történt előzetes egyeztetés alapján javaslatot tesz a hitelesítők személyére, majd megkérdezi, hogy a közgyűlés tagjainak van-e más javaslata a hitelesítők személyére, majd az előzőekkel azonos rendben levezeti a nyílt szavazást.

Ezt követi a szavazatszámláló bizottság megalakítása. A törvény a lelkészek választását illetően nem rendelkezik a szavazatszámláló bizottság megalakításáról, így alapvetően két megoldás jöhet szóba. Az egyik, hogy a szavazatszámlálást a küldöttség nem lelkész tagjából és a presbitérium által a választás előkészítése során az előkészítést végző bizottságba választott két egyháztag végzi, a másik pedig a közgyűlés által erre a feladatra a választói közgyűlésen bizottság megválasztása. Ha a közgyűlést választ szavazatszedő bizottságot, tagjaira javaslatot úgyszintén az elnök tesz a jelölését megelőzően, előzetes egyeztetés alapján.

A választói közgyűlésen – különösen nagy létszámú egyháztagság esetén – szavazatszámláló bizottságot kell választani. Létszáma 3-5 fő legyen, elnökét a

küldöttség által előterjesztett javaslat alapján nyílt szavazással választja meg a közgyűlés. Tagja lehet a küldöttség nem lelkész tagja, de ez nem kötelező.

Az eljárást eddig a folyamatig mindenképpen le kell folytatni. Abban az esetben, ha a határozatképesség hiánya egyértelműen megállapítható, a jegyzőkönyvvezető, a hitelesítők és a szavazatszedő bizottság tagjainak megválasztásától el lehet tekinteni, hiszen határozatképesség hiányában az ő megválasztásuk is érvénytelen lesz. Ebben az esetben a küldöttség jegyzőkönyv helyett egy feljegyzést vesz fel, megállapítva a szükséges és a tényleges létszámot, majd rögzíti a határozatképtelenséget. Ezt követően az elnök a közgyűlést az adott naptól számított 14. napra összehívja, figyelmezteti a megjelenteket, hogy az így összehívott közgyűlés a megjelentek számától függetlenül határozatképes lesz, majd a közgyűlést berekeszti.

Ha a közgyűlés határozatképessége valószínűsíthető, sor kerül a szavazólapok kiosztására és a jelenléti ív aláírására. A szavazatszámláló bizottság feladata a szavazólapok kiosztása, s ezzel együtt az aláírással átvételetett szavazólapok kiosztása mellett a jegyzőkönyv mellékletét képező jelenléti ív egyidejű elkészítése is. Célszerűen a jelenléti ív aláírása mellett, annak feltételeként kapja meg a névjegyzéken szereplő egyháztag a szavazólapot. Ennek alapján kerülhet sor a határozatképesség megállapítására. Szavazólap csak a névjegyzéken szereplő és személyazonosságát hitelt érdemlően igazoló egyháztagnak adható ki. Ebből következően a bizottság tagjainak ellenőrizni kell a szavazólapért jelentkező egyháztag személyazonosságát. Erre a választás előtti heteken való hirdetések során az egyháztagságot figyelmeztetni kell, s fel kell őket hívni arra, hogy a személyi azonosító okmányaikat hozzák magukkal. Természetesen kis létszámú egyházközség esetében kisebb településeken a „mindenki ismer mindenkit" elv alapján ez az előírás feleslegesnek tűnhet, de a választás szabályos lefolytatása érdekében szükséges a megkövetelése, mert ezzel elejét lehet venni a választás elleni alaptalan panasz benyújtásának. Aki nincsen rajta a választói névjegyzéken, szavazólapot nem kaphat. A választói névjegyzék elkészítésének és felülvizsgálatának az 1996. évi I. tv. 1. § (3) bekezdésében írt szabályai kötelezőek. Az adott naptári év január 15-től január 31-ig van lehetőség a névjegyzék kiigazítására, hitelesnek az ezt követően az esperes által záradékolt példány tekinthető. Választójoga tehát csak annak lesz, aki ezen a záradékolt példányon szerepel. Az itt jelentkező létszám határozza meg a határozatképesség feltételét, a választói névjegyzékbe felvett egyháztagok létszáma legalább 10 %-ának, de legalább a presbitérium engedélyezett létszáma kétszeresének megfelelő számú választójoggal rendelkező egyháztagnak kell megjelenni a határozatképesség érdekében.

A választói közgyűlés határozatképességét az egyházmegye bélyegzőjével ellátott szavazólapok kiosztását és ezzel együtt a jelenléti ív aláírását követően a szavazatszámláló bizottság jelentése alapján a levezető elnök állapítja meg. A választói közgyűlést levezető elnök ezt kihirdeti, majd következik a választási szabályok ismertetése.

Bár a törvény szövege szerint a küldöttség ismerteti a választásra vonatkozó szabályokat, de ez értelemszerűen egy személy lehet. Így ezt a feladatot elláthatja vagy a lelkész tag, vagy a küldöttség nem lelkész tagja. A választási szabályok ismertetése nem állhat kizárólag a törvény erre vonatkozó rendelkezéseinek felolvasásából, hanem olyan módon kell azt megtenni, hogy a választói közgyűlés valamennyi tagja pontosan értse, mi fog történni és nekik mi a feladatuk. Pontosan el kell mondani a szavazás mikéntjét. A meghívásos eljárás esetén azt, hogy a szavazólapon összesen egy név szerepel, akire érvényesen úgy lehet szavazni, hogy a neve mellett feltüntetett „igen" vagy „nem" szavak egyike melletti körbe vagy négyzetbe a szavazó egymást keresztező két vonalat tesz. Az igen szó megjelölésével az egyháztag a jelölt megválasztása mellett, a nem szó melletti jelöléssel pedig a megválasztása ellen szavaz. Ha egyik szó mellett sem tesz jelölést, a szavazat érvénytelen. A szavazás akkor lesz eredményes, ha a jelölt az érvényes szavazatok többségét megszerzi. A szavazólapokat a választásra jogosultak a kitöltést követően egy vagy több előre elkészített, az egyházmegye bélyegzőjével a szavazatszedő bizottság tagjai által ellenőrzött, üres urnába helyezik. A szavazatok leadására nagy létszámú egyházközség esetében megfelelő időt kell biztosítani, de célszerű meghatározni a szavazatok leadásának óra, perc szerinti végső határidejét. Ennek leteltét követően kerülhet sor a szavazatok összeszámlálására.

A szavazatok leadását követően az urnákat a szavazatszámláló bizottság tagjai összegyűjtik, majd az erre kijelölt helyiségben felnyitják.

1. A leadott szavazólapokat megszámolják, számát jegyzőkönyvben rögzítik. Rögzítik a kiosztott szavazólapok számát is a jelenléti ív alapján. Ha több szavazólapot találnak az urnákban, mint a kiadott, a számolást be is fejezték, a választás érvénytelen. Ha a beérkezett szavazatok száma nem több a kiosztottnál, a számolás folytatódik.
2. Ezt követően különválasztják az érvényes és érvénytelen szavazatokat, majd ezek számát rögzítik a jegyzőkönyvben. A szavazólapos szavazás esetén nincsen tartózkodás. Aki sem az igen, sem a nem szavazatot nem jelöli meg, és úgy adja le a szavazatát, ez a szavazat érvénytelen, nem számítható az érvényes szavazatok közé.
3. Egy jelölt esetében (meghívásos eljárás keretében mindig egy jelölt van!) megállapítják az érvényes „igen" és a „nem" szavazatok számát.

A számlálás eredményét a levezető elnök nyomban kihirdeti. Ennek során közölnie kell a közgyűléssel a kiosztott, a leadott, valamint a leadott szavazólapok közül az érvényes és érvénytelen szavazólapok számát, az érvényes szavazólapok alapján a jelöltre leadott „igen" és a „nem" szavazatok számát, s ennek alapján kell megállapítani a választás eredményét. Ha a jelöltre leadott érvényes szavazatokból az „igen" szavazatok száma a több, a szavazás érvényes és eredményes. Ekkor az elnök kihirdeti, hogy a közgyűlés a név szerint megnevezett jelöltet az egyház-

község lelkipásztorának megválasztotta. Tájékoztatja a közgyűlést a jogorvoslat lehetőségéről és módjáról.

Ha az érvényes szavazatok között a „nem" szavazatok száma a több, az elnök megállapítja, hogy a szavazás érvényes, de eredménytelen volt. Ebben az esetben tájékoztatja a választói közgyűlés megjelent tagjait, hogy mivel a közgyűlés a presbitérium jelöltjét nem választotta meg, ismételten meghívás útján tölthető be a gyülekezeti lelkészi állás akkor, ha az érvényes választói névjegyzékbe felvett választók 10%-a megnevezi a meghívandó személyét. Ha az egyházközség az állást nem kívánja a továbbiakban meghívással betölteni, vagy ebben a megismételt meghívásos eljárásban nem töltik azt be, az egyházmegyei elnökség 30 napon belül javaslatot tehet a gyülekezetnek a meghívandó lelkész személyére vonatkozóan. Ha pedig a jelöltet meghívás keretében nem választják meg, és az egyházmegye elnöksége a meghívásra vonatkozó javaslattétel jogával élni nem kíván, az esperes 30 napon belül intézkedik a gyülekezeti lelkészi állásnak pályázat útján való betöltéséről.

Ezt követően a közgyűlést az elnök berekeszti.

59. § Ha az állást az 56-58. §-ban meghatározott eljárásban foglaltak szerint nem töltötték be, az egyházmegyei elnökség 30 napon belül javaslatot tehet a gyülekezetnek a meghívandó lelkész személyére vonatkozóan.

60. § Ha a jelöltet az 56-58. §-ban meghatározott eljárásban foglaltak szerint nem választották meg, és az egyházmegye elnöksége a 59. §-ban írt jogával élni nem kíván, az esperes 30 napon belül intézkedik a gyülekezeti lelkészi állásnak pályázat útján való betöltése iránt.

Ha a választás eredménytelen volt, vagy annak eredményét a bíróság megsemmisítette, két lehetőség áll fent. Ha a meghívást a presbitérium kezdeményezte, a választás eredménytelensége esetén az e törvény 56.§ (3) bekezdése alapján a választásra jogosult egyháztagok 10 %-a kezdeményezheti a lelkészi állás meghívással történő betöltését. Ha ezzel a választók élni kívánnak, ez megelőzi az egyházmegyei elnökség javaslattételi jogát. Ha a választók 10 %-a nem él a meghívás kezdeményezésének jogával, akkor terjesztheti elő az egyházmegyei elnökség a javaslatát a meghívandó lelkész személyére. Ha az egyházmegye elnöksége javaslatot tesz, ez nem köti az egyházközség presbitériumát, de határozniuk kell a javaslat elfogadásáról vagy annak elvetéséről. Ha a presbitérium elfogadja az egyházmegyei elnökség javaslatát, azt a presbitérium teljes létszámának 2/3-os többségével kell megtennie. Más meghívandó személyt azonban a presbitérium már nem nevezhet meg. Ha a presbitérium elveti – mert nemmel szavaznak, vagy az egyházmegyei elnökség által javasolt személy nem szerzi meg a presbitérium teljes létszáma 2/3-át kitevő szavazatot – a javaslatot, az esperes 30 napon belül kiírja a lelkészi állásra a pályázatot.

Választás pályázat útján

61. § (1) A pályázatot az esperes írja ki 30 napon belül, amelyet köteles meghirdetni az egyház hetilapjában. A pályázat tartalmazza a betöltendő állásra vonatkozó pályázati feltételeket és a lelkészi díjlevelet.

(2) A pályázatot a pályázni kívánó jelöltek a hirdetményben meghatározott határidőig nyújthatják be az espereshez. A pályázat benyújtására nyitva álló határidőt a megjelenéstől számított 30 és 60 nap között kell megállapítani. A pályázathoz csatolni kötelesek az 56. §-ban meghatározott okiratokat, amelyeket az esperes egy lelkészi és egy világi tanácsossal, továbbá az érdekelt egyházközség 2 képviselőjével együtt megvizsgál, és megállapítja, hogy a pályázó a pályázati feltételeknek megfelel-e.

Ha az egyházközség nem élt a meghívás jogával, vagy a meghívott személyt a közgyűlés nem választotta meg, s az egyházmegye elnöksége nem tett javaslatot a meghívandó lelkész személyére, illetve azt a presbitérium nem fogadta el, továbbá maga a presbitérium döntött a megüresedett állás pályázat útján történő betöltéséről, a megüresedett lelkészi állást pályázat útján kell betölteni. A pályázatot az esperes írja ki, melyet az egyház hetilapjában kell megjelentetni. A pályázatnak tartalmaznia kell vala-mennyi pályázati feltételt és a lelkészi díjlevél tartalmát. Itt kell megjelölni, hogy ha az egyházközség kiemelt egyházközségnek minősül, csak az választható, aki a választást megelőző legalább 5 éven keresztül lelkészi jellegű szolgálatot teljesített. Ennek értelmezését lásd a törvény 30. §-ához fűzött magyarázatban! A pályázati határidőt az esperes vagy 30 vagy 60 napos határidővel írhatja ki. Ebben a tekintetben a törvény szövege félrevezető, mert a 30 és 60 közötti kapcsolat a „vagy" és nem az „és" kapcsolat alapján helyes. A pályázatnak helyesen úgy kell szólnia, hogy a pályázat beadható a megjelenéstől számított 30. napig, tehát ebben az esetben a pályázónak 30 nap áll rendelkezésre a pályázat benyújtására, vagy pedig úgy kell kiírni, hogy 60 nap áll rendelkezésre a pályázat benyújtására. Mindkét esetben érvényes lesz a pályázat, ha valaki a megjelenését követő 1-től a 30. nap bármelyikén beadja a pályázatát, vagy az 1-től a 60. napok között bármelyik napon pályázatot nyújt be. Ha a törvényt a magyar nyelvtani szabályok szerint értelmeznénk csupán, akkor a 30. nap letelte előtt érvényesen nem lehetne pályázni, csak a 30. nap és a 60. nap közötti időben, de ez nyilvánvalóan téves értelmezés lenne.

A pályázónak ugyanazon okiratokat, illetve azok hiteles másolatait kell benyújtania a pályázatához, mint amelyeket a törvény az 56. § (7) bekezdésében megkövetel. Értelmezése azonos az 56. §-nál kifejtettekkel. A benyújtott iratokat ugyancsak az az összetételű bizottság vizsgálja meg, mint a meghívás esetén az 56. § (6) bekezdése alapján.

62. § (1) A pályázati feltételeknek megfelelt pályázók közül az egyházközség presbitériuma titkos szavazással 2-5 személyt jelöltté minősít és bemutatkozó szolgálatra hív. A jelöltet állító presbiteri gyűlésen az egyházmegye küldöttsége elnököl. Az esperes meghatározza a bemutatkozás sorrendjét és időpontját, a pályázóknak a szavazólapon történő feltünt**etését, vezetéknevük ábécé szerinti sorrendjében, és erről a gyülekezetet értesíti.**

A pályázati feltételeknek megfelelt pályázók nevét a pályázók pályázati anyagának megküldésével a bizottság közli az egyházközség presbitériumával. A presbitérium legalább kettő és legfeljebb 5 személyt titkos szavazással jelöltté nyilvánít. Ennek az az indoka, hogy a választás valóban az arra érdemes pályázók megmérettetése legyen, tehát ha több pályázó van, legalább kettő jelölt közül lehessen választani, de ötnél több személy esetében a választás eredményes lefolytatása már megkérdőjelezhető lenne. Ez így egyfajta előszűrést jelent a presbitérium részéről. Az ülésen az egyházmegye küldöttsége, tehát egy lelkészi és egy nem lelkész tanácsos alkotta küldöttség elnököl. Itt ugyancsak nem lehet a küldöttség tagja az elnökség. Tekintettel ugyanis arra, hogy e titkos szavazás eredményeként határozat formájában dönt a presbitérium a jelöltek személyéről, és a törvény kifejezetten nem zárja ki a jogorvoslat lehetőségét, e határozattal szemben az egyházalkotmányi törvényünk 57. §-a alapján fellebbezéssel élhet az, akit a határozat érint vagy az egyházközség választóinak 10 %-a. A fellebbezést az egyházmegyei közgyűlésnek kell címezni, amely vagy maga dönt az egyházalkotmányi törvény 95. § (3) bekezdés j, pontja alapján, vagy az egyházmegyei tanács a 99. § (4) bekezdése alapján kapott felhatalmazás birtokában. Mindkét testület ülésén az egyházmegye elnöksége elnököl, vezeti egyikük az ülést a fellebbezés elbírálása tárgyában, így részvételük összeférhetetlenséget eredményezne, ha olyan határozat felülbírálatában kellene részt venniük, amelyet maguk is hoztak.

A jogerős határozat alapján az esperes határozza meg a bemutatkozó szolgálat sorrendjét, időpontját, majd a pályázóknak a szavazólapon nevük ábécé sorrendben való feltüntetését, majd erről – nem a gyülekezetet, hanem helyesen – az egyházközséget értesíti. E törvényhely helyes értelme szerint mind a bemutatkozás sorrendje, mind a jelöltek nevének szavazólapon való feltüntetése ábécé sorrendben történik. E követelmény felel meg a tisztességes eljárás követelményének, több jelölt esetén a választók a bemutatkozás alapján így tudják a jelölteket a szavazólapon is azonosítani.

(2) A bemutatkozó szolgálatra, illetve a lelkészválasztásra az 57-58. és a 64-65. §-okban foglaltak az irányadók.

A bemutatkozó szolgálatokra, továbbá a választói közgyűlés megtartására az 57-58. §-hoz írt értelmezés az irányadó az alábbi szakaszban írt különbséggel.

63. § (1) A választás több jelölt esetén csak titkos szavazással történhet. Egy jelölt esetén a közgyűlés nyílt szavazással dönt, kivéve, ha a jelenlevő választásra jogosultak legalább 10%-a titkos szavazást kér.

(2) A szavazás az egyházmegye által hitelesített szavazólapokkal történik.

(3) A jelöltek nevét ábécé sorrendben kell feltüntetni. A jelöltet megválasztottnak kell kijelenteni, ha az érvényes szavazatok több mint felét elnyerte.

(4) Amennyiben a többséget egyik jelölt sem nyerte el, a legtöbb szavazatot kapott 2 jelöltre új szavazást kell elrendelni és lefolytatni, és azt kell megválasztottnak tekinteni, aki az ismételt szavazás eredményeként a szavazatok többségét elnyerte.

64. § (1) A választás eredményét – mind meghívás, mind pályázati eljárás esetén – az egyházmegyei küldöttség a helyszínen a választók gyűlésén kihirdeti.

Ha csak egy pályázó van, a törvény lehetővé teszi az általános szabályoktól eltérően a titkos szavazás helyett a nyílt szavazást. Rendelkezése szerint csak abban az esetben kell titkosan szavazni, ha a jelenlévő választásra jogosultak 10 %-a azt kéri. Ebben az esetben nem kell szavazólapot alkalmazni, hanem a levezető elnök teszi fel szavazásra a kérdést, ki szavaz igennel, ki nemmel és ki tartózkodik. E szavazatszámok rögzítése és összevetése alapján megállapítja, hogy a jelölt elnyerte-e az érvényes szavazatok több mint a felét. A tartózkodás – figyelemmel az 58. §-hoz írt értelmezésre – itt is érvénytelen szavazatnak számít.

Ha pályázati eljárás keretében kerül sor a választásra, és több jelölt van, akkor csak titkos szavazásra kerülhet sor a jelölteket ábécé sorrendben feltüntető, az egyházmegye pecsétjével ellátott szavazólapok alapján. A szavazatszedő bizottság tagjai az érvényes szavatok közül az érvényes szavazatokat jelöltenként különválasztják, megszámolják és rögzítik a jegyzőkönyvben. Ezt követően megállapítják, hogy van-e olyan jelölt, aki megszerezte az érvényes szavazatok több mint felét. Ne feledjük, ha egy jelölt töredékszavazattal lépi túl a számtani közepet, megszerezte a szavazatok több mint felét! (Példa: Három jelöltről kell szavazni, az érvényes szavazatok száma 33. Ennek fele 16,5 szavazat. Ha az egyik jelölt 17 igen szavazatot kapott, a másik kettő a maradék 16 szavazaton osztozik, elérte a szavatok több mint felét.) Ha van ilyen jelölt, a szavazás érvényes és eredményes volt.

Ha egyik jelölt sem szerezte meg az érvényes szavazatok több mint felét (Példa: A jelölt 16 szavazat, B jelölt 15 szavazat, C jelölt 2 szavazat) a szavazás érvényes, de eredménytelen. Ebben az esetben a két legtöbb szavazatot elért (A és B jelöltre) új szavazást kell elrendelni. A szavazólapon ebben az esetben csak az ő nevük fog szerepelni. A két jelölt közül azt kell megválasztottnak tekinteni, aki az érvényes szavazatok többségét megszerezte (példánk szerint A jelölt 17 szavazat, B jelölt 16 szavazat mellett az A jelölt a nyertes).

Ezt követően a levezető elnök kihirdeti a számlálás és ezzel a választás eredményét. A továbbiakra a törvény 58. §-ánál írtak az irányadók.

(2) A választás lefolytatásáról és eredményéről **2 példányos jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet a küldöttség tagjai és a gyülekezet 2 megbízottja írnak alá. A jegyzőkönyv egy példányát az összes** választásra vonatkozó **irattal együtt 3 napon belül az espereshez kell terjeszteni.**

A választásról 2 példányban készített jegyzőkönyvet aláírják az egyházmegyei küldöttség tagjai és az egyházközség megbízottjai, egy példány jegyzőkönyvet a választás során keletkezett egyéb iratokkal együtt 3 napon belül meg kell küldeni az esperesi hivatalnak. Az egyéb iratok alatt a meghívásról szóló presbitériumi jegyzőkönyvet és határozatot vagy az ajánlási ívet, a jelölt(ek) által a meghívás vagy a pályázat során benyújtott iratait, az öttagú bizottságnak az iratok megvizsgálása során készített jegyzőkönyveit, pályázat esetén a kiírt pályázatot, annak megjelenését igazoló lapszámot, a benyújtott pályázatokat, az egyházközség, a jelöltek értesítéséről keletkezett iratokat, továbbá a szavazás során felhasznált szavazólapokat kell érteni.

Akár eredményes, akár eredménytelen a választás, a megszámolt szavazólapokat a számlálóbizottság visszateszi az urnákba, az urnát lezárják, lepecsételik, s mindaddig őrzi az egyházmegyei esperesi hivatal, amíg a panasztételre nyitva álló határidő le nem zárul, továbbá az egyházkerületi elnökség számára nyitva álló óvási határidő le nem telik, illetve panasz esetén a bírósági eljárás jogerősen be nem fejeződik. Ha a határidők leteltek, illetve a bírósági eljárás jogerősen befejeződött, akkor a szavazólapokat a számlálóbizottság megsemmisíti.

65. § (1) A választás ellen 8 napon belül az egyházmegyei bírósághoz címzett panasznak van helye. E határidő elmulasztása jogvesztő hatályú.

(2) Panaszra jogosult:

a) a választásban részt vettek 10%-a,

b) a választó egyházközség presbitériuma,

c) az egyházmegye jogtanácsosa vagy a választás vezetésére kiküldött egyházmegyei küldöttség bármely tagja,

d) akit jogsérelem ért.

A választási eredmény kihirdetését követően nyílik meg a panasz előterjesztésére nyitva álló 8 napos határidő. A határidő számítása eljárásjogi jellegű, amely azt jelenti, hogy számítása a választás utáni napon kezdődik, és ekként érvényesen panasz a választást követő 8. napon terjeszthető elő utoljára, a 9. napon a választás eredménye jogerős lesz. Ezt követően már csak az egyházkerületi elnökség törvényességi kifogása mint rendkívüli jogorvoslat terjeszthető elő. A törvény ezt objektív határidőként határozza meg, elmulasztása esetén igazolási kérelemnek helye nincsen, tehát jogvesztő hatályú. A panasz oka a 66. § (4) és (5) bekezdésében meghatározott magatartások lehetnek.

A panaszt előterjesztheti a választásban részt vett egyháztagok 10 %-a. Ez azt jelenti, hogy nem a választójoggal rendelkező egyháztagok arányában kell számolni, hanem azokat kell figyelembe venni, akik ténylegesen részt is vettek a választáson, tehát nevük, aláírásuk szerepel a jelenléti íven, s igazoltan szavazólapot is kaptak. Panaszt terjeszthet elő az egyházközség presbitériuma. Erre szabályosan összehívott presbitériumi ülésen többségi szavazással való döntést követően kerülhet sor. A presbitérium **összehívására vonatkozó szabályok az e törvény 89. § (3) bekezdéséhez írt magyarázat szerint értelmezendők. Panaszt nyújthat** be az egyházmegyei jogtanácsos vagy a választás vezetésére kiküldött küldöttség bármelyik tagja. A panaszjog e jogosultjai az eljárás alatt észlelt vagy nem észlelt, az eljárás befejezését követően nyilvánosságra került törvénysértések esetén kell, hogy éljenek a jogorvoslat e formájával. Bár a küldöttség tagjainak törvény által rájuk osztott szerepük folytán egyrészt kötelességük a törvényi rendelkezések betartása, másrészt a vezető szerepük folytán képesek törvényes mederben tartani az eljárást. Ennek ellenére ők is követhetnek el hibákat. Végül panaszt terjeszthet elő az, akit jogsérelem ért. Itt nem csak a meg nem választott jelöltre kell gondolni, hanem arra is, aki esetleg választójogát gyakorolni nem tudta.

66. § (1) Az Egyházmegyei Bíróság a panasz tárgyában - az egyházi törvénykezésről szóló törvény soronkívüliségi eljárásra vonatkozó szabályai szerint - határoz. A bíróság döntése ellen további jogorvoslatnak nincs helye.

A panasz elbírálására az egyházmegyei bíróság jogosult. Az eljárásra vonatkozó szabályokat az egyházi bíráskodásról szóló 2000. évi I. tv. tartalmazza. Eljárása a választási ügyekre érvényes szabályok szerint soron kívüli, és határozata ellen fellebbezésnek, újrafelvételnek és felülvizsgálatnak helye nincsen. A panasz érdemi elbírálása során a bíróság elutasítja a panaszt, ha az nem a törvényben felsorolt jogosultak valamelyikétől származik, ha a panaszt 8 napon túl terjesztették elő, vagy alaptalan. Amennyiben a panaszt alaposnak találja, a választási eljárást egészben vagy egy meghatározott részében érvénytelennek nyilvánítja, s a választó testületet határidő kitűzésével az érvénytelen részében új eljárásra utasítja. Bármilyen részben kerül is sor a választási eljárás érvénytelenítésére, az kihat a választás eredményére is, így az érvénytelennek nyilvánított részben és az azt követő eljárásban kell az új eljárást lefolytatni, illetve megismételni. Ha és amennyiben az érvénytelennek nyilvánított eljárásban megválasztott lelkész visszalép a meghívástól, az eljárást teljes mértékben elölről kell kezdeni, az egyházközség presbitériumának vagy választójoggal rendelkező tagjainak meghívásra vonatkozó joga megmarad, ilyen esetben úgy kell tekinteni, mintha a korábbi eljárás meg sem történt volna. Ha a megválasztott pályázó a pályázatát visszavonja, de a pályázat kiírásáig, majd a pályázatok beadásáig az eljárás törvényes volt, a pályázatot nem kell újra kiírni, a megmaradó pályázókra vonatkozóan kell azt lefolytatni.

Más pályázó hiányában – hiába történt a megelőző eljárás szabályosan – a pályázatot újra ki kell írni, s az eljárást innentől kell megismételni.

(2) Elutasítja a panaszt, ha az nem jogosulttól származik, elkésett, vagy alaptalan.

(3) Amennyiben a panasz megalapozott, dönt a választási eljárásnak egészben vagy részben érvénytelenné nyilvánításáról és a választó testületet határidő kitűzésével az érvénytelen részben új eljárásra utasítja.

(4) Ha valamely jelölt megválasztása érdekében vagy ellene az egyházi élet tisztaságával össze nem férhető módon a választás eredményére befolyást gyakoroltak, vagy ha a választókat szavazati joguk gyakorlásában bármilyen módon akadályozták, választási szabadságukat korlátozták, a választást vagy annak azt a részét, amely a meg nem engedett eszközökkel megválasztott jelölt megválasztására vonatkozik, érvénytelennek kell nyilvánítani.

(5) Érvénytelennek kell nyilvánítani azt a választást is, amelynél e törvénynek a választási eljárásra vonatkozó rendelkezéseit súlyosan megsértették.

A törvény 66. § (4) és (5) bekezdése határozza meg azokat az okokat, amelyek fennállása esetén a választás érvénytelen. Ezekre az okokra hivatkozással élhetnek a panaszjog jogosultjai a jogorvoslattal vagy az egyházkerületi elnökség a törvényességi kifogással. A 66. § (4) bekezdése a választás folyamatába történő jogellenes beavatkozást tiltja. Az egyházi élet tisztasága melletti kampány nem tiltott, így nem minősül tiltott beavatkozásnak valamelyik jelölt pozitív tulajdonságainak kiemelése, a másik jelölt negatív tulajdonságainak tényszerű, a közlést illetően becsületet nem sértő módon való nyilvánosságra hozatala. Tilos azonban a korteskedés, a szavazatok bármilyen módon történő „megvásárlása", valamelyik jelölt gyalázkodó minősítése, hamis, valótlan tények terjesztése. A törvény tiltja a választók szavazati joga gyakorlásának bármilyen módon történő akadályozását, a választási szabadság korlátozását. Hangsúlyozandó, hogy ezek az előírások mind a szándékos és aktív, tevékenységben megnyilvánuló, mind a szándékos, mulasztásban megnyilvánuló magatartásokat is tilalmazzák. A választási szabadság korlátozását jelentheti a bemutatkozó szolgálatok ideje, a választási közgyűlés ideje hirdetésének elmulasztása, olyan időpontok meghatározása, amelyekben a választók nagy száma más kötelezettség teljesítése folytán nem tud megjelenni, a szavazólapok leadására biztosított idő rövid volta miatt a szavazás olyan időpontban való lezárása, amikor a választóknak nem volt ideje a szavazólapokat kitölteni és az urnába helyezni.

Az érvénytelenségi okok kiterjedhetnek a választás egészére, amikor azok jellege vagy súlya zárja ki a választás törvényességét, de kiterjedhetnek a választási eljárás egyes szakaszaira is. Ebből következően a jogkövetkezmények is eltérőek lehetnek. A bíróság érvénytelennek nyilváníthatja az egész eljárást, aminek követ-

keztében azt a kezdetektől kell megismételni, de érvénytelenné nyilvánítható az eljárás egy bizonyos szakasza is.

A 66. § (5) bekezdése a választási eljárás törvényi előírásainak súlyos megsértését szankcionálja. E körbe tartozhatnak a szándékos, de a gondatlan, az eljárási szabályok ismeretének hiányából adódó súlyos eljárási szabálysértések is. A jogkövetkezményeket illetően a választás egészének érvénytelenségét vonja maga után. Ilyen lehet a kiemelt egyházközségben a feltételeknek meg nem felelő szolgálati idővel rendelkező lelkész meghívása, a kötelező titkos szavazás helyett nyílt szavazás megtartása, érvénytelen szavazólapok felhasználása stb.

67. § (1) Az esperes – a választás napjától számított 15 napon belül, illetve panasz esetén a bírósági határozatot követő 3 napon belül jelentést tesz az egyházkerület elnökségének.

(2) Az egyházkerületi elnökség a jelentés kézhezvételétől számított 8 napon belül óvást **(törvényességi kifogást) emelhet. Erről értesíti az esperest és az egyházmegyei bíróság elnökségét.**

(3) Az óvásnak a választási eljárás további menetére halasztó hatálya van.

Ha a 8 napos panasztételre nyitva álló határidő lejárt, és panaszt nem nyújtottak be, az esperes jelentést készít a választásról, és azt a választás napjától számított 15 napon belül az egyházkerület elnökségének megküldi. A jelentés tartalmazza a választási eljárás összefoglalóját, a lelkészi állás megüresedésétől vagy az új állás létesítésének engedélyezésétől a történések tényszerű felsorolását, majd annak eredményét.

Az egyházkerületi elnökség azt követően kapja meg az esperes jelentését, amikor is a választási eljárás jogerősen befejeződött, azaz nem nyújtottak be panaszt, vagy a benyújtott panaszt a bíróság elbírálta. Az egyházkerület elnöksége megvizsgálja a lefolytatott eljárás törvényességét, és ha azt tapasztalja, hogy a 66. § (4) és (5) bekezdésében írt érvénytelenséget eredményező okok bármelyike fennáll, óvást (törvényességi kifogást) emelhet. A törvény ezt lehetőségként és nem kötelező előírásként fogalmazza meg, így az egyházkerület elnökségének mérlegelési joga van, melynek során eldöntheti, hogy a felmerült érvénytelenségi okok, az elkövetett szabálytalanságok súlya valóban olyan fokú-e, amelynek következtében a választási eredmény nem tartható hatályban. Az egyházkerületi elnökség törvényességi kifogása a 65. § (2) bekezdésében panaszjoggal rendelkezők által nem érvényesített jogorvoslatot pótolja. A törvény 67. § (2) bekezdése ezt a törvényesség biztosítása érdekében biztosítja az egyházkerület elnöksége részére, hogy panasz hiányában se legyen érvényes a törvényi előírások megsértésével lefolytatott választás eredménye. Ha a panaszjoggal rendelkezők éltek jogukkal, és a bíróság azt a panaszt – annak keretei között – érdemben elbírálta, de az nem az egyházkerületi elnökség által észlelt szabálytalanságra vonatkozott, vagy a bíróság bármely ok-

ból (mert a panasz során nem hivatkoztak rá, vagy nem állt rendelkezésére megfelelő információ, okirat stb.) eljárása során nem észlelte az érvénytelenségi okot, az egyházkerület elnökségének törvényességi kifogása folytán újabb bírósági eljárás keretében soron kívüli eljárásban kell azt elbírálni. A választás érvénytelenségét csak a bíróság határozata mondhatja ki.

68. § (1) A választási eljárás akkor ér véget, ha a választás ellen e törvényben meghatározott határidőn belül panaszt nem adtak be, az egyházkerület elnöksége törvényességi kifogást nem emelt, illetve a bíróság ez ügyben hozott határozata jogerőre emelkedett.

(2) A választás jogerős eredményét az eljárás befejezését követő legközelebbi vasárnapon a szószékről ki kell hirdetni.

(3) A választás költségeit – a megválasztott lelkész költözködési költségeivel együtt – a választó egyházközség viseli.

A választás költségeihez tartoznak az egyházmegyei küldöttek utazási, élelmezési, esetlegesen szállás költségei, bírósági eljárás esetén az utazási és megítélt perköltségek. A megválasztott lelkész új szolgálati helyére vonatkozó költségek a bútorok, ruhaneműk szállítási költségei és a lelkész, valamint családjának utazási költségei. Ennek során kölcsönösen figyelemmel kell lenni az egyház gazdálkodásáról szóló 2002. évi I. tv. felelős gazdálkodást, továbbá a gazdaságosságot és takarékosságot előíró elveire.

69. § (1) A megválasztott lelkész az esperes által a 35. § (4) bekezdésben meghatározott határidőn belül kitűzött beiktatással köteles az állást elfoglalni.

(2) Az állás elfoglalását követő 15 napon belül meg kell történnie az egyházközség anyakönyvei, ingó és ingatlan vagyontárgyai, pénztára és irattára, a számadások és leltár szerinti pontos átadásának és átvételének.

(3) Az esperes által felkért egyházmegyei lelkészi és világi tanácsosoknak jelen kell lenniük az átvételnél, és a jegyzőkönyvet alá kell írniuk.

A lelkész szolgálati viszonya e törvény 35. § (3) bekezdése szerinti új szabályozása értelmében a beiktatással kezdődik. A 69. § (1) bekezdése a beiktatást összeköti az állás elfoglalásával. A beiktatásnak, és ezzel együtt az állás elfoglalásának a concessa kiállításától számított 30 napon belül kell megtörténnie. Az esperes a concessát a választási eredmény jogerőre emelkedésének napjával állítja ki, s a beiktatás alkalmából tartott istentisztelet keretében adja át a megválasztott lelkésznek a díjlevéllel együtt. A lelkészt ettől az időponttól illetik meg a díjlevélben meghatározott javadalmak, s terhelik az egyházközségben ellátandó szolgálattal kapcsolatos kötelezettségek. Ugyancsak ezzel az időponttal szűnik meg az esetleg fennálló korábbi szolgálati viszonya. A díjlevélben foglaltak a meghívást és a pályázat kiírását követően a választó egyházközség részéről nem módosíthatók, a vá-

lasztást követően pedig csak a felek egyező akaratnyilvánításával változtathatnak a tartalmán. Ha és amennyiben a megválasztott lelkész egyoldalú módosítási kérelmét a presbitérium nem fogadja el, s a lelkész erre tekintettel az állást nem foglalja el, a beiktatás kitűzött napjával a lelkészi állást megüresedettnek kell tekinteni, s gondoskodni kell újra a lelkészi állás betöltéséről meghívás vagy pályázat kiírása útján. A megválasztott, de állását így jogellenesen el nem foglaló lelkész a 70. §-ban írt kötelezettsége megszegése folytán fegyelmi vétséget követ el, szolgálati viszonya az új helyen nem jön létre, a korábbi szolgálati helyén nem szűnik meg, így a meglévő szolgálati hely szerint illetékes egyházi elöljárók jogosultak és egyben kötelesek vele szemben a fegyelmi eljárást hivatalból megindítani. Ennek alapja a megválasztás helye szerint illetékes esperes tájékoztatása lesz.

70. § (1) Az állását elfoglalt gyülekezeti lelkész abban az egyházközségben, amelyben megválasztották, a beiktatástól számított legalább 3 évig szolgálni köteles. Ez alól az egyházmegyei közgyűlés kivételes és indokolt esetben felmentést adhat.

(2) A lelkészi állást fenntartó egyházközség, egyházi testület és intézmény – a díjlevél alapján – megfelelő javadalom biztosításával gondoskodni tartozik a gyülekezeti lelkész és családja tisztes létfenntartásáról.

A megválasztott lelkész a beiktatásától számított legalább 3 éven át köteles az új szolgálati helyén a szolgálatot ellátni. Ez alól csak kivételesen indokolt esetben adható felmentés az egyházkerületi közgyűlés részéről. A szolgálat alatt a lelkészt megilletik a díjlevélben írt javadalmazások. Amint már hivatkozás történt rá, a díjlevélben foglaltak csak a lelkész és a presbitérium megegyező akaratnyilvánításával módosítható. Az egyházközség a lelkész és közvetlen családtagjai lakásául szolgáló parókiát kötelesek az egészséges életfeltételeket biztosító állapotban tartani, átadáskor tisztasági festéssel, kitakarítva átadni. A szolgálat fennállása alatt kötelesek biztosítani az adott infrastruktúra (víz-, villany-, gázszolgáltatás) egészségre nem veszélyes, balesetmentes működését. Kötelesek gondoskodni az épület indokolt mértékű, folyamatos karbantartásáról. Nem köteles az egyházközség kielégíteni a lelkész ezt meghaladó felújítási, bővítési, korszerűsítési igényét.

71. § Ha a választó egyházközség a megüresedett gyülekezeti lelkészi állást sem meghívás, sem pályázat, sem jelölés útján betölteni nem tudta, a választást a legközelebbi egyházmegyei közgyűlés teljesítheti titkos szavazással.

Ha a választás érvényes, de eredménytelen volt a meghívás, majd az ezt követő vagy eredetileg is kiírt pályázat alapján, a választást az egyházmegyei közgyűlés teljesítheti titkos szavazással. Ennek módjára vonatkozóan a törvény előírásokat nem tartalmaz. Így nincsen rendelkezés a jelölésre, az iratok megvizsgálására, a bemutatkozó szolgálatra, a választás módjára, a jogorvoslat jogosultjaira. Ezért az

egyházalkotmánynak az egyházmegyei közgyűlés határozathozatalára és e határozat elleni jogorvoslat szabályaira vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Az egyházalkotmány 95. § (3) bekezdés, h, pontjában meghatározott hatáskörét a 99. § (4) bekezdése alapján az egyházmegyei tanács is gyakorolhatja. Ha az egyházmegyei közgyűlés dönt, határozata ellen a 97. § alapján fellebbezéssel élhet az alkotó tagok 10 %-a, a határozattal érintett személy vagy testület. Ez utóbbi alatt kell érteni az egyházközség presbitériumát. Ha az egyházmegyei tanács hozott határozatot, döntése ellen az egyházmegyei közgyűléshez lehet fellebbezni, a fellebbezésre jogosultak azonosak az előzőekkel.

VI. fejezet

A SZOLGÁLATI JOGVISZONY VÁLTOZÁSAI

Eljárás gyülekezeti lelkészek álláscseréje esetén

72. § (1) A gyülekezeti lelkészi állás cseréjét kezdeményezhetik az érdekelt gyülekezeti lelkészek és az eljárásban érintett egyházmegyei közgyűlés(ek) egyaránt.

(2) Csere útján akként történik változás a gyülekezeti lelkészi állásban, hogyha ebben az érdekelt gyülekezeti lelkészek megegyeztek, az érintett gyülekezetek presbitériumai ezzel egyetértenek, és az illetékes felettes egyházi hatóságok ezt jóváhagyják. Ha a cserére más-más egyházkerületbe tartozó gyülekezeti lelkészek között kerül sor, ehhez mind a két egyházkerület hozzájárulása szükséges. Bármely feltétel hiánya esetén a csere nem jön létre.

73. § (1) A cserét jóváhagyó határozatot 15 napon belül mindkét gyülekezet előtt ki kell hirdetni istentisztelet alkalmával.

(2) A cserét a jóváhagyást tartalmazó határozatot követően 30 napon belül végre kell hajtani.

A lelkészek álláscseréje nem tipikus szolgálati-viszony változás egyházunkban. Szükséges hozzá az érintett egyházközségek lelkészeinek megegyezése, ezt követően az érintett egyházközségek presbitériumainak hozzájárulása, majd a felettes egyházi hatóságok jóváhagyása. Ha egyházmegyén belül történik a csere, az egyházmegyei közgyűlés (egyházmegyei tanács), ha eltérő egyházmegyék egyházközségei között történik a csere, az egyházkerületi közgyűlés (egyházkerületi tanács), ha különböző egyházkerületek egyházközségei között jön létre a csere, a két érintett egyházkerület közgyűlé-sének (egyházkerületi tanácsának) jóváhagyása szükséges. A cserét jóváhagyó határozatokat mindkét gyülekezet előtt istentiszteletet követően ki kell hirdetni, majd a cserét a jóváhagyó határozat jogerőre emelkedését követő 30 napon belül végre kell hajtani.

A lelkészi állás betöltése áthelyezés útján

74. § (1) Missziói vagy intézeti lelkészi állást áthelyezés útján is be lehet tölteni.

(2) Az áthelyezés tárgyában a bíróság igazgatási vagy fegyelmi ügykörben jár el.

75. § Az áthelyezésre vonatkozó és igazgatási ügykörben lefolytatandó eljárást az illetékes egyházmegyei bíróságnál kezdeményezhetik:

a) az illetékes egyházközség választójogosult tagjai több mint 50%-ának szavazata, illetve a presbitérium 2/3-os többséggel,

b) az egyházmegyei közgyűlés,

c) az érintett lelkész.

76. § Az áthelyezésről a bíróság határozatban dönt. E határozatban dönt az eljárási költségekről is.

77. § Az áthelyezés ügyében igazgatási ügykörben a bíróság eljárási szabályaira a hatályos egyházi törvénykezésre vonatkozó törvényben foglaltak az irányadók. A jogerős határozat alapján az áthelyezést az ügyben I. fokon eljárt bíróság foganatosítja.

A kirendeléssel és kinevezéssel létrejövő szolgálati viszonyok esetében a kirendelő, kinevező püspök (esperes) saját elhatározása alapján is rendelkezhet a szolgálati viszony ilyen módon történő megváltoztatásáról, hiszen a kinevezés, kirendelés joga magában foglalja a kirendelés visszavonását is. Így a beosztott lelkész, helyettes lelkész, segédlelkész, exmisszus szolgálata a kirendelés visszavonásával és a másik helyre történő kirendeléssel létrejöhet. A szolgálat változtatásának ez a módja azonban nem jelent egyidejűséget, azaz a szolgálati viszonynak egyik helyen történő megszüntetését és a másik helyen a következő nappal történő keletkeztetését, következésképpen a jogviszony nem lesz feltétlenül folyamatos. Áthelyezés esetén azonban a szolgálati viszony folyamatos marad. Áthelyezni e törvényi rendelkezés folytán azonban csak a missziói vagy az intézeti lelkészt lehet, mégpedig csak azonos egyházmegyén belül, holott mindkettő szolgálati viszonya kinevezéssel keletkezik. Áthelyezéssel megváltoztatni valamely lelkész szolgálati viszonyát az egyházi bíróság jogosult. Hatásköre az egyházmegyei bíróságnak van, ahol az áthelyezést vagy igazgatási úton vagy fegyelmi úton lehet foganatosítani, a már hivatkozottak szerint a bírósági hatáskörökre figyelemmel csak azonos egyházmegyében.

Az igazgatási úton történő áthelyezést kezdeményezheti az egyházközség választásra jogosult tagjainak több mint 50 %-a, a presbitérium 2/3-os többséggel, az egyházmegyei közgyűlés és a lelkész. A bíróság döntése szerint a lelkészt más egyházközségben megüresedett vagy újonnan létesített szolgálati helyére áthelyezi, vagy a kérelmet elutasítja. A határozat ellen az általános szabályok szerint van helye fellebbezésnek. Az áthelyezés jogi hatálya a bíróság döntésének jogerőre emelkedését követő napon áll be. Az áthelyezés végrehajtását a határozatot hozó első fokú bíróság foganatosítja.

Fegyelmi ügyben büntetésként kerülhet sor az áthelyezés kimondására, az eljárás lefolytatására pedig a fegyelmi eljárás szabályai szerint.

A lelkészi szolgálat szünetelése

78. § Szünetel a lelkészi szolgálati viszony, ha a lelkész a szolgálati viszonyából eredő feladatait e törvényben meghatározott okokból, így különösen

a) újabb tanulmányi jogviszony létesítésére tekintettel,

b) külföldi egyházban vállalt szolgálat ellátása alatt,

c) gyermek születése, nevelése miatt, a gyermek 3 éves koráig,

d) politikai párttagság, országgyűlési képviselőség, polgármesterség, közszolgálat vállalása miatt tartósan nem tudja ellátni.

A szünetelési okok felsorolása a törvényben nem taxatív, így a felsoroltakon kívül más okból is előfordulhat, hogy a lelkész szolgálati viszonya szünetel. Jellegét tekintve a szolgálati viszony szünetelése lehet határozott és határozatlan idejű, tarthat meghatározott időtartamig vagy valamely jogi tény bekövetkezéséig. Tanulmányi viszony létesítése esetén a végső időpont a tanulmányok befejezése, ez pontosan nem határozható meg, szemben a gyermek 3. életévének betöltéséig tartó szünetelés esetével. Az itt meghatározott esetekben a szüneteltetés nem kötelező, csak kérhető.

79. § (1) A lelkész politikai párt tagja nem lehet. Amennyiben mégis politikai párttagságot vagy országgyűlési képviselőséget vállal, a jelöltként történő nyilvántartásba vételétől fogva, az érintettsége tartamára a lelkészi szolgálatát szüneteltetnie kell.

(2) Ha a lelkész meghatározott idejű egyéb főállású belföldi közszolgálatot, polgármesterséget vállal, köteles lelkészi szolgálatának szüneteltetését kérni, attól az időponttól, amikortól jelöltté minősítették.

(3) A szüneteltetése idején az illető református lelkészként nem nyilatkozhat.

Ha a lelkész politikai pályát választ, valamely politikai pártba tagként belép, párttagság nélkül országgyűlési képviselőséget, polgármesteri tisztséget vagy egyéb közszolgálati tisztséget vállal, lelkészi szolgálatának szüneteltetését kell kérnie. A szüneteltetés kezdete a jelöltként történő nyilvántartásba vétel. A politikai, közszolgálati tevékenység miatti szünetelés idején a lelkész református lelkészi minőségében nem nyilatkozhat.

80. § (1) A lelkésznek a szüneteltetés iránti kérelmet, a szünetelésre okot adó eseménytől számított 30 napon belül az őt nyilvántartó egyházmegye es-

pereséhez kell benyújtania. A szünetelési körülmények észlelése esetén az egyházi felettes hivatalból is kezdeményezheti a szünetelés megállapítását.

Ha a lelkész kérheti vagy kérni köteles a szolgálati viszonyának szüneteltetését, a kérelmet az okot adó eseménytől számított 30 napon belül be kell nyújtania a szolgálati hely szerint illetékes esperesnél. Ha a szünetelés kötelező, azt a lelkész szolgálati felettese is kezdeményezheti hivatalból.

(2) A szüneteltetés megállapítására gyülekezetben szolgáló lelkész esetében a presbitérium határozata alapján az esperes, a missziói, ill. intézményi lelkész esetében a szolgálati jogviszonyt keletkeztető jogosult. A szünetelés határozott vagy határozatlan időre állapítható meg.

A szünetelés megállapítására a gyülekezeti lelkész esetén esetében a presbitérium határozata szükséges. A határozat alapvetően nem a szünetelés engedélyezésének támogatására vagy annak elvetésére irányul, hiszen annak esetei vagy olyan tényeken alapulnak, amelyekre hivatkozással a kérelem megtagadása indokolatlan lehet (gyermek születése), vagy a szünetelés a törvény erejénél fogva kötelező (országgyűlési képviselővé választás). A presbitériumnak alapvetően abban kell állást foglalnia, hogy a szüneteléshez milyen időtartammal járul hozzá, hiszen nem közömbös, hogy az egyházközség meddig lesz kénytelen nélkülözni lelkészét. A szünetelés megállapítására választott gyülekezeti lelkész esetében az esperes, missziói és intézményi lelkész esetében a kirendelő tisztségviselő jogosult. A szünetelés határozott vagy határozatlan időre szólhat, de a törvény beépít egy végső, objektív határidőt, ez pedig a lelkészi képesítés hatályban tartásának leghosszabb időtartama, azaz 5 év. A törvény e §-ának (5) bekezdése értelmében a presbitérium ülésén az egyházmegyei elnökség által kiküldött elnökség elnököl.

(3) A szüneteltetésről írásbeli határozatot kell hozni. A határozatnak tartalmaznia kell a szünetelés kezdő időpontját és annak várható időtartamát, a szünetelés alatt megmaradó jogokat és kötelezettségeket, különös tekintettel arra, hogy a szünetelés alatt a lelkész mennyi ideig és milyen feltételekkel jogosult a parókia használatára.

A döntésre jogosult a szünetelésről határozatot hoz, amelyben meghatározza a szünetelés kezdő és várható végső időpontját. A határozatnak tartalmaznia kell a szünetelés alatt a szolgálati helyen megmaradó jogokat és kötelezettségeket, ebben a körben kifejezetten arról is dönteni kell, hogy meddig illeti meg a lelkészt a parókia használati joga.

(4) Amennyiben a szüneteléshez a presbitérium határozott időre járult hozzá, akkor a határidő lejártával – amennyiben a határozott idő lejártával nem áll szolgálatba – az adott egyházközségben a lelkész tisztsége megszűnik. A szünetelés maximum a hatályban tartás határidejéig tarthat.

Ha a presbitérium a szüneteléshez határozott időre járul hozzá, a határozott idő leteltével a lelkész köteles szolgálatba állni. Ha ezt elmulasztja, a szolgálati viszonya a határidőt követő napon megszűnik, lelkészi állása megüresedik.

(5) A szünetelésről tárgyaló presbiteri gyűlésen az egyházmegye elnöksége által megbízott lelkészi és világi küldött elnököl.

(6) A szünetelésről rendelkező határozatban fel kell hívni az érintett figyelmét a lelkészi képesítés hatályban tartásának lehetőségére, ennek határidejére és mulasztása következményeire.

(7) A határozatban rendelkezni kell a szüneteltetés alatti egészségbiztosítási, állami, ill. egyházi nyugdíjjárulék-fizetés kérdéséről is.

A szünetelésről szóló határozatnak a határozott vagy határozatlan időtartam megállapítása, a jogok és kötelezettségek meghatározása mellett rendelkezni kell a szünetelés alatti egészségbiztosítási, állami és egyházi nyugdíjjárulék fizetéséről is. A határozatban fel kell hívni a lelkész figyelmét a szünetelés tartama alatti időre a lelkészi képesítés hatályban tartása kötelezettségére, illetve annak elmulasztása következményeire.

(8) A határozatlan ideig tartó szünetelés esetén a jogviszony aktiválása kérelemre történik.

A határozatlan ideig tartó szünetelés esetén a szolgálat aktiválását a lelkésznek kell kérnie. Ha azt elmulasztja, a végső határidő lejártát követően az adott szolgálati helyen szolgálati viszonya – összefüggésben a lelkészi képesítés hatályvesztésével – megszűnik. Ezt a szünetelés kérdésében határozatot hozó esperes vagy szolgálati felettes hozza meg.

(9) A szünetelést, annak kezdő időpontját és lejártát a törzskönyvben fel kell tüntetni, és a határozat egy példányát meg kell küldeni a Lelkészi Nyugdíjintézetnek is.

A nyilvántartásba történő bejegyzés végett a szüneteltetésről szóló határozatot meg kell küldeni a törzskönyvet vezető püspöki hivatalnak és a Lelkészi Nyugdíjintézetnek.

A szünetelés tárgyában született határozatok ellen fellebbezésnek van helye, melyet – figyelemmel arra, hogy e határozatok a lelkész szolgálati viszonyát érintik

– a 2000. évi I. tv. 34.§ (1) bekezdésének megfelelő alkalmazásával az egyházmegyei bíróság bírál el.

A lelkészi képesítés hatályban tartása

81. § (1) A lelkészi képesítés hatálya kiterjed mindazon időszakra, amikor a lelkész a Magyarországi Református Egyházban szolgálati viszonyban áll. Amennyiben a lelkész nem lép szolgálatba, vagy szolgálati viszonya megszűnik, úgy e törvény rendelkezései szerint kérnie kell lelkészi képesítésének hatályban tartását. Ellenkező esetben a nyugdíjazás és szünetelés e törvényben meghatározott eseteit kivéve lelkészi képesítését elveszti.

A lelkészi életpálya bevezetése folytán a lelkész egyházi jogviszonya a teológus-lelkész diploma megszerzését követően létrejön és tart haláláig, továbbá a lelkészi jogviszonyról történő lemondásig, fegyelmi bírósági ítélettel kiszabott hivatalvesztésig, vagy ha a lelkész nem kéri lelkészi jogviszonyának hatályban tartását, az itt szabályozottak szerinti megszűnést megállapító határozat jogerőre emelkedéséig. A lelkész a diplomája megszerzését vagy már meglévő szolgálati viszonyának megszűnését, illetve szünetelésének lejártát követően dönthet úgy, hogy nem lép szolgálatba, vagy nem kap szolgálatra felhatalmazást. Ha elhatározása nem végleges vagy későbbi időpontban szolgálatba kíván lépni, kérnie kell lelkészi képesítésének hatályban tartását.

A szabályozás indoka, hogy a lelkészi életpálya a felsőoktatási intézményben megszerzett elméleti és csekély gyakorlati ismeret birtokában a gyakorolt szolgálat mellett ad alapot a szolgálati felhatalmazás megszerzésére. A hivatás nem gyakorlása mellett a szolgálatra való alkalmasságot jelentő képesítés elveszíthető. Ezért, aki lelkészi képesítését hatályban kívánja tartani, az ezzel járó kötelezettségek vállalása mellett kérnie kell azt, kivéve, ha szolgálati viszonya a nyugdíjazása miatt szűnt meg, illetve a szolgálati viszony törvényben meghatározott eseteiben - viszonylag rövid időtartamra – szünetel.

(2) Amennyiben a lelkész szolgálati jogviszonya megszűnt, vagy határozatlan időre, illetőleg előre láthatóan 1 évnél hosszabb határozott időre szünetel, úgy a szolgálat megszűnésének napjától számított egy éven belül kérnie kell lelkészi képesítésének hatályban tartását.

A lelkészi képesítés hatályban tartását annak a lelkésznek kell kérnie, akinek megszűnt a szolgálati viszonya, felszentelték, de nem kapott szolgálatra felhatalmazást, vagy a szolgálati viszonya előre láthatóan egy évnél hosszabb határozott időtartamra szünetel. Az egy év a diploma megszerzésétől, a szolgálat megszűnésének vagy a szünetelésnek kezdő napjától számít.

(3) A kérelmet az utolsó szolgálati hely - vagy ennek hiányában a lelkészi diploma megszerzése - szerint illetékes egyházmegyéhez kell benyújtani.

(4) A kérelemhez csatolni kell

a) a lelkészi képesítést igazoló oklevelet,

b) a hatályban tartási kérelem alapjául szolgáló tény megjelölését,

c) a szolgálati bizonyítványt az utolsó szolgálati helyről és az azt megelőző szolgálatokról,

d) igazolást arról, hogy melyik gyülekezet életében vesz részt és milyen módon,

e) a kérelem benyújtásának időpontjában milyen tevékenységet végez és milyen indokok alapján kéri a lelkészi képesítés hatályban tartását,

f) nyilatkozatot arról, hogy olyan foglalkozást vagy életmódot nem folytat, amely a lelkészi hivatás gyakorlásával összeegyeztethetetlen,

g) nyilatkozatot arról, hogy egyházi vagy világi bírósági eljárás, vagy büntetés hatálya alatt nem áll.

A lelkészi képesítés hatályban tartása iránti kérelmet az utolsó szolgálati hely, ennek hiányában a diploma megszerzése szerinti egyházmegye közgyűlésének címezve, de az egyházmegye elnökségének kell benyújtani. A kérelemhez a törvény okiratok csatolását írja elő, melyeket a (4) bekezdés sorol fel. A kérelmet indokolni kell, meg kell jelölni benne a hatályban tartás iránti kérelem okát, tényét. Figyelemmel a rendelkezési állomány idején ellátandó szolgálatok kötelezettségére, közölnie kell, hogy mely egyházközség életében vesz részt a kérelmező és milyen módon. Jeleznie kell, hogy a kérelem benyújtása idején milyen tevékenységet végez, hogy ellenőrizhető legyen, tevékenysége nem összeférhetetlen-e a lelkészi hivatással. Ugyanakkor nyilatkoznia is kell arról, hogy ilyen tevékenységet, életmódot nem folytat, egyházi és világi bírósági eljárás ellene nincs folyamatban, és nem áll egyházi fegyelmi büntetés vagy büntetőjogi büntetés hatálya alatt. Ez esetben ugyanis a 83. § rendelkezése folytán lelkészi képesítése nem tartható hatályban.

82. § (1) A lelkészi képesítés hatályban tartására irányuló, hiánypótlásra nem szoruló kérelmet az egyházmegyei közgyűlés vagy egyházmegyei tanács a következő ülésén köteles tárgyalni. Az eljáró testület a lelkészi képesítés hatályban tartását legfeljebb 5 évre javasolhatja az egyházkerületi közgyűlésnek, vagy a kérelem elutasítására tesz javaslatot.

(2) A jogerős határozatot az egyházmegyei közgyűlés előtt ki kell hirdetni.

(3) A tanács által meghozott határozatot a közgyűlés előtt is ki kell hirdetni.

83. § Nem lehet hatályban tartani a lelkészi képesítését annak, aki olyan foglalkozást vagy életmódot folytat, amely a lelkészi hivatás gyakorlásával összeegyeztethetetlen.

A benyújtott kérelmet először az egyházmegyei közgyűlés vagy egyházmegyei tanács tárgyalja meg, és tesz javaslatot az egyházkerületi közgyűlésnek a lelkészi képesítés legfeljebb 5 évig tartó hatályban tartására vagy a kérelem elutasítására. Ha a kérelem hiányos, lehetőség van hiánypótlásra. Ha a kérelem hiánypótlásra nem szorul, az egyházmegyei közgyűlés vagy egyházmegyei tanács a következő ülésén tárgyalja. A határozat ellen jogorvoslatnak van helye. Tekintettel arra, hogy a határozat a lelkészi jogviszonyt érinti, elbírálására az egyházmegyei bíróságnak van hatásköre a 2000. évi I. tv. 34. § (1) bekezdése alapján.

Amennyiben a határozat ellen fellebbezést nem nyújtottak be, a jogerős határozatot az egyházmegye elnöksége megküldi az egyházkerület elnökségének, mely testület az egyházkerületi közgyűlés vagy egyházkerületi tanács ülésén napirendre tűzi. Az egyházmegyei közgyűlés vagy egyházmegyei tanács a kérelemnek helyt ad, s a lelkész képesítését legfeljebb öt*éves időtartamig hatályban tartja*, vagy a kérelmet elutasítja.

Nem lehet hatályban tartani annak a lelkésznek a lelkészi képesítését, aki olyan foglalkozást vagy életmódot folytat, amely a lelkészi hivatással összeegyeztethetetlen.

Az egyházkerületi közgyűlés vagy egyházkerületi tanács határozata ellen úgyszintén fellebbezésnek van helye, melyet a 2000. évi I. tv. 34. § (1) bekezdése alapján az egyházkerületi bíróságnak kell elbírálni.

84. § (1) A lelkészi képesítés hatályban tartására vonatkozó határozatot az egyházkerület elnöksége megküldi a kérelmezőnek, a javaslatot tevő egyházmegyének és a Zsinati Hivatalnak.

(2) A határozatot a törzskönyvbe is be kell jegyezni.

A lelkészi képesítést hatályban tartó határozatot az egyházkerületi elnökség az általa vezetett törzskönyvbe bejegyzi, megküldi az egyházmegye elnökségének és a kérelmezőnek, továbbá a Zsinati Hivatalnak.

85. § (1) Akinek lelkészi képesítését hatályban tartják, rendelkezési állományba kerül. Köteles részt venni a lakóhelye vagy a munkahelye szerinti gyülekezet életében. E tevékenységéről a lakóhely vagy munkahely szerinti lelkész évente összesített jelentést készít az esperes részére.

(2) Istentiszteleten, más gyülekezeti alkalmon szolgálatot, a sákramentumok kiszolgáltatását csak a szolgálatvégzés helye szerint illetékes lelkész tudomásával és egyetértésével végezhet.

Akinek a lelkészi *képesítését hatályban tartják*, köteles részt venni az általa megjelölt egyházközség életében, és ott lehetőségei szerint szolgálatot ellátni. Tevékenységéről az egyházközség lelkésze évente jelentést készít az esperes részére.

Istentiszteleti vagy más gyülekezeti alkalmon szolgálatot az egyházközség lelkészének hozzájárulásával végezhet. E tevékenységéért javadalom nem illeti meg.

86. § (1) Akinek a lelkészi szolgálata szünetel és a szünetelésre vonatkozó határozat jogerőre emelkedésétől számított 1 éven belül nem kéri a lelkészi képesítésének hatályban tartását, az elveszíti azt.

(2) Az egy éves határidő elmulasztása miatt igazolási kérelmet lehet előterjeszteni, ha a lelkész nem volt abban a helyzetben, hogy igényét érvényesíteni tudta volna. Az igazolási kérelemben elő kell adni és valószínűsíteni kell a gátló körülményeket.

(3) Amennyiben valaki az egy évet elmulasztja, de a kérelmet 3 éven belül benyújtja, a kérelméről az egyházmegyei közgyűlés vagy tanács csak a benyújtástól számított egy év próbaidő elteltével dönthet.

(4) Ha a kérelmet 3 éven belül nem nyújtják be, vagy azt elutasították, úgy a lelkészi képesítés visszaállítását csak a megszűnéstől számított 5 év elteltével lehet újra kérelmezni.

A lelkészi képesítés hatályban tartását a lelkészi szolgálat szünetelése esetén a szünetelésre vonatkozó határozat jogerőre emelkedését követő egy éven belül lehet kérni. Aki ezt elmulasztja, a lelkészi képesítését elveszíti. A mulasztásnak lehet menthető oka, ezért a törvény az egy évet nem jogvesztő határidőként határozza meg. Az igazolási kérelmet a gátló körülmények megszűnését követően kell a kérelemmel együtt előterjeszteni. A törvény objektív határidőt nem állapít meg, de a 3 éven belül előterjesztett kérelem esetén az egyházmegyei közgyűlés vagy egyházmegyei tanács már csak egy*éves próbaidő elteltével hozhat a képesítés hatályban tartásáról szóló javas*latot. Ha a kérelem benyújtására 3 éven belül nem kerül sor, vagy a kérelmet elutasították, a lelkészi képesítés visszaállítását lehet kérni, de csak a megszűnéstől számított 5 év elteltével. Ennek indokoltsága azonban megkérdőjelezhető, hiszen éppen az időmúlás és gyakorlatvesztés indokolja a hatályban tartás külön eljárás szerinti igénylését, ez a hosszú időre történő várakozási idő előírása sem az elméleti ismeretek fenntartását, sem a szükséges gyakorlat megszerzését nem segíti elő. Az egyházi jogviszony megszüntetése pedig büntetési jellegű nem lehet, különösen akkor, ha a kérelem benyújtásának elmulasztási oka pl. a szolgálat megfelelő ellátását akadályozó hosszan tartó betegség.

87. § (1) A lelkészi képesítés hatályban tartása iránti eljárásban az egyházmegyei vagy egyházkerületi közgyűlés vagy tanács hivatalból, vagy a kérelmező indítványára bekérheti az Egységes Lelkészképesítő Bizottság véleményét.

(2) Amennyiben valakinek 5 évnél hosszabb ideig nem volt hatályban a lelkészi képesítése, vagy legalább 10 éve nem állt lelkészi jogviszonyban, az Egységes Lelkészképesítő Bizottság véleményének bekérése kötelező.

(3) Az Egységes Lelkészképesítő Bizottság a lelkészi jelleg visszaállítása előtt alkalmassági vizsga letételét rendelheti el.

A már említett alkalmassági feltételek vizsgálata során mind az egyházmegyei közgyűlés (egyházmegyei tanács), mind az egyházkerületi közgyűlés (egyházkerületi tanács) hivatalból vagy a kérelmező indítványára meggyőződhet arról, hogy a lelkész alkalmas-e a továbbiakban is a lelkészi szolgálatra. Ebben az esetben az Egységes Lelkészképesítő Bizottság ad véleményt a lelkész szolgálatra való alkalmasságáról. E véleményt a testületeknek kötelező bekérni abban az esetben, ha a kérelmező 10 évnél hosszabb ideig nem állt szolgálati viszonyban, vagy 5 évnél hosszabb ideig nem volt hatályban a lelkészi képesítése. Az Egységes Lelkészképesítő Bizottság alkalmassági vizsga letételét is előírhatja.

A Zsinat által a ZS. - 317/2013.11.15. számú határozattal módosított Szabályrendelet 1. § (5) bekezdése értelmében az Egységes Lelkészképesítő Bizottság jár el a lelkészek szolgálatáról és jogállásáról szóló 2013. törvény 87. §-ában ráruházott jogkörben is, a lelkészi képesítés hatályban tartása vagy a lelkészi képesítés visszaállításával kapcsolatos vélemény kiadása tárgyában. Ezen ügyekben jelen szabályrendelet 6. §-a szerint kell eljárni. Az eljárást a Szabályrendelet 6. §-a a következők szerint szabályozza:

A lelkészi képesítés hatályban tartásával és visszaállításával kapcsolatos ügyekben mindazon iratok másolatát be kell csatolni, amelyek a hatályban tartási kérelemhez szükségesek. A kérelmet határidő nélkül be lehet nyújtani, de a Bizottság csak a meghirdetett vizsgaidőpont előtt legalább 30 nappal korábban szabályszerűen beérkezett kérelmet tárgyalja.

A lelkészi képesítés hatályban tartásával vagy visszaállításával kapcsolatos eljárás keretében történt egyházmegyei, egyházkerületi megkeresésre az Egységes Lelkészképesítő Bizottság a korábban lelkészi képesítéssel rendelkezőt elbeszélgetésre hívja be. Az elbeszélgetés célja, hogy a Vizsgabizottság megismerje a megjelent életkörülményeit, egyházzal való kapcsolatát, és megvizsgálja, hogy magatartása, életvezetése, ismeretei alkalmassá teszik-e őt a lelkészi képesítés hatályban tartására, vagy ennek visszaállítására – figyelembe véve azt, hogy szolgálati lehetőség esetén ennek ellátására képes és alkalmas lenne-e. Az elbeszélgetést és az egyházmegyétől/ egyházkerülettől érkezett iratok áttanulmányozását követően a Vizsgabizottság az alábbi javaslatokat teheti:

a) Javasolja a lelkészi képesítés hatályban tartását vagy visszaállítását – amennyiben azt állapítja meg, hogy a megjelent kapcsolata mindvégig aktív maradt az egyházzal, nem egyházi hivatása gyakorlása során is az egyház érdekeit szolgálta, magát a teológiai tudományokban képezte, rendszeresen látott el egyházi szolgálatokat, így alkalmas arra, hogy a Magyarországi Református Egyházban lelkészi szolgálatot végezzen.

b) Az Egységes Lelkészképesítő vagy különbözeti-honosító vizsga egészének vagy meghatározott részének letételére kötelezi a jelentkezőt, ha a lelkészi szolgá-

latok végzése óta eltelt idő, az aktív egyházi kapcsolat hiánya ezt szükségessé teszi.

c) Nem javasolja a lelkészi képesítés hatályban tartását, ha

– a kérelmezőnél olyan fegyelmi, magatartási, életvezetési vagy mentális problémákat észlel, amely a hatályban tartást kérelmezőt alkalmatlanná teszi a lelkészi szolgálatra, vagy

– a részére az előírt vizsgát 2 év éven belül nem teljesíti.

A Bizottság határozatban foglalt indokolt véleményéről az egyházmegyei, egyházkerületi elnökséget értesíti.

88. § Aki nem kéri lelkészi képesítésének hatályban tartását vagy kérelmét elutasították, lelkészi szolgálatra való jogosultságát is elveszíti. A felsőoktatási intézményben szerzett diploma érvénye változatlanul megmarad.

Annak, aki nem kéri lelkészi képesítésének hatályban tartását, vagy az erre irányuló kérelmét elutasítják, elveszíti a lelkészi szolgálatra való jogosultságát, egyházjogi értelemben tevékenységének joghatálya nincsen, így pl. a keresztség sákramentumának kiszolgáltatása érvénytelen.

A lelkészi szolgálati viszony megszűnése

89. § (1) Megszűnik a lelkészi jogviszony:

a) elhalálozással,

b) ha az egyházi bíróság a lelkészt hivatalvesztés büntetéssel sújtja.

(2) Megszűnik a lelkész szolgálati jogviszonya:

a) **nyugdíjba vonulással,**

b) **az adott álláshelyről való lemondással,**

c) **hivatalvesztés fegyelmi büntetéssel,**

d) **határozott idejű kinevezés, megbízás, kirendelés esetén a határozott idő leteltével vagy visszavonással,**

e) **határozatlan idejű kinevezés, megbízás, kirendelés esetén visszavonással,**

f) **az adott szolgálati jogviszony közös megegyezéssel való megszüntetésével,**

g) **egyházi közérdekből hozott bírósági igazgatási döntéssel az alábbiak szerint:**

(3) Az egyházlátogató bizottság–szükség szerint a presbitérium véleményének kikérése után – kezdeményezheti az egyházmegyénél az önálló gyülekezeti lelkész szolgálati jogviszonyának 6 hónapon belüli, közös megegyezéssel történő megszüntetését. Amennyiben az egyházmegyei elnökség előtt a szolgálati viszony megszüntetéséről megegyezés nem jön létre, a presbitéri-

um – egyházi közérdekre hivatkozással – egyházi bírósághoz fordulhat, amely igazgatási eljárás keretében dönt a jogviszony megszűnéséről. Amennyiben a bíróság döntése szerint a viszony megromlása a gyülekezetnek is felróható, a megüresedett lelkészi állás betöltéséről az egyházmegyei közgyűlés dönt.

A látható, jogilag szervezett egyházban azé a hatalom, akié a lelkészi állások betöltésének joga. Ez a hatályos egyházalkotmányi törvényünk 2. § (1) bekezdése alapján a zsinat-presbiteri elven alapuló, továbbá a jelenlegi joggyakorlatban egyházalkotmányi alapelvként elfogadott egyetemes papság elvén is nyugvó hatalom a gyülekezeteknél van. E hatalmat nem a teljes egyháztagság gyakorolja, hanem csak a névjegyzékbe felvett, vallásukat aktívan, közösségi formában gyakorló, egyházfenntartói járulékot fizető, névjegyzékbe felvett, nagykorú, teljes jogú egyháztagok rendelkeznek választójoggal. A választás hatálya a megválasztott lelkész haláláig, de legfeljebb a nyugdíjkorhatár betöltéséig tart.

A magyar reformátusság történetében a gyülekezetekben szolgáló lelkészek megválasztása tekintetében szinte töretlen a választáson alapuló gyakorlat. Viszont kezdetektől problémát jelentett annak a kérdésnek a megnyugtató rendezése, hogy ha a gyülekezet és lelkésze között megromlik a kapcsolat, vagy ha a lelkész bármely okból alkalmatlanná válik a lelkészi feladatok ellátására, minek következtében a felszentelés során kapott felhatalmazással feladatait ellátni az elvárt módon nem tudja, milyen módon lehet mindkét oldal érdekeit tiszteletben tartva rendezni ezt a jogi helyzetet. Az új lelkésztörvény megalkotásának egyik elsődleges, ha nem a leginkább indokolt, célja e kérdés megnyugtató rendezése lett volna. A választás jogát szélesebb értelemben úgy is értelmezhetjük, hogy ha a teljes kormányzati hatalom birtokában a választásra jogosult egyháztagok dönthetnek a lelkész megválasztásáról, e joguk kiterjed az adott körben hatályos felhatalmazás megvonására is. Azt, hogy ez az értelmezés nem a legújabb kor szülötte, bizonyítja egyháztörténetünk. A XVI. század második felétől a Dunamelléken 1814-ig, a Tiszántúlon azonban egészen 1881-ig élt egyházunkban a papmarasztás intézménye. Először 1576-ban a hercegszőllősi zsinat kánonjai szabályozták, majd bekerült az Articuli minoris-ba, majd a borsod-gömör-kishonti cikkek XXIII. artikulusa szólt a nova vocatio-ról. A Geleji-Katona kánonok XVIII-XIX. kánonja értelmében a lelkipásztor megbízása egy évi időtartamra terjedt ki. Az 1791-es budai kánonok három évenkénti választást írtak elő, de e rendelkezések királyi szentesítés hiányában nem emelkedtek törvényerőre, a gyakorlatban leginkább az évenkénti megújítás érvényesült. Ezt a gyakorlatot a ma szolgálatban álló lelkészség, mint az általuk hangoztatott, a gyülekezet kényének-kedvének való kiszolgáltatottságot, teljes mértékben elvetette, de ugyanígy hevesen ellenezte az egyház hierarchizálásával járó püspöki vagy esperesi kinevezési jog bevezetését is. Ez a helyzet azért is kedvezhetett a lelkészeknek, mert így szolgálatuk ellátása közvetlen ellenőrzés nélkül maradhatott, szolgálati helyükről csak súlyos fegyelmi vétségek elkövetése és annak általában a gyülekezeti kapcsolatuk jelentős meg-

romlása utáni hosszadalmas fegyelmi bírósági eljárás eredményeként lehetett őket eltávolítani, amikor már sok esetben visszafordíthatatlanul bekövetkezett a közösségek megosztása. Egyre több jel és egyházi bírósági ügy mutatott rá azonban a gyülekezetek azon jogos igényére is, hogy a gyülekezeti munkát elhanyagoló, a lelkészi munkában elfásult, lélektelen, csak a legszükségesebb szolgálatokat ellátó, a gyülekezeti tagok elmaradását megakadályozni nem tudó, az ifjúsággal közös hangot nem találó, vagy betegség következtében feladatának ellátására alkalmatlan, de szolgálati helyéhez foggal-körömmel ragaszkodó lelkésze helyett aktívabbat, alkalmasabbat választhasson.

A törvényalkotás – hasonlóan több zsinati próbálkozáshoz – az első körben egy erősen kompromisszumos változatot fogadott el, az alkalmatlanság kérdésében a szabályozást továbbra is mellőzte.

Az elfogadott szabályozás szerint sem az egyháztagság, sem a képviseletében eljáró presbitérium *közvetlenül* nem kezdeményezheti a lelkész adott helyen lévő szolgálati viszonyának megszüntetését. Erre a törvény az egyházlátogató bizottságnak ad felhatalmazást, ha e bizottság úgy ítéli meg, hogy a gyülekezeti lelkész és a választói közössége közötti viszony olyannyira megromlott, hogy a szolgálati viszony megszüntetése célszerűnek mutatkozik. A szolgálati viszony kétoldalú jellegére tekintettel azonban erre a kezdeményezésre sor kerülhet a bizottság által észlelt problémákra tekintettel

a, önállóan a bizottság részéről, de
b, az erre vonatkozó javaslat megtételét kezdeményezheti a presbitérium és
c, a lelkész is.

Amennyiben a kezdeményezést a presbitérium javasolja, annak feltétele kell, hogy legyen, hogy az egyházközséget képviselő presbitériumban – az összeférhetetlenségi szabályokra figyelemmel a lelkész mint elnök távollétében meghozott – határozat szülessen arról, hogy az egyházközség a szolgálati viszony megszüntetését kívánja. A határozatot a presbitérium meghozhatja a rendes negyedévente tartott presbiteri gyűlésen, de rendkívüli presbitériumi ülésen is. Az eddigi gyakorlat alapján merül fel, hogy a presbitérium elnökének, a lelkésznek a tiltakozása, a rendkívüli presbitériumi ülés összehívásának megtagadása esetén milyen módon kerülhet sor a presbitérium ülésének szabályos összehívására. Külön szabályozás hiányában az egyházalkotmányi törvény általános szabályai az irányadók. Az 1994. évi II. törvényünk 51. § (1) bekezdése értelmében a presbitériumot az elnökség hívja össze, és vezeti az ülést. A presbitérium ülését az 52. § (1) bekezdése alapján negyedévente össze kell hívni, de összehívandó a (2) bekezdés alapján akkor is, ha a presbitérium tagjainak negyedrésze írásban a tárgyalandó ügyek megjelölésével kéri. Az (1) bekezdés szerinti törvényi előírás, valamint a presbitérium tagjainak fenti kérelme az ülés összehívásának kötelezettségét jelenti az elnökség tagjai számára. E rendelkezések értelmében akár rendes, akár rendkí-

vüli ülést kell összehívni, arról az elnök és társelnök főgondnok vagy gondnok mint az elnökséget alkotó testület dönt. Ha azonban a kérelem a lelkész szolgálati viszonyának megszüntetésére irányul, ő sem a presbitérium ülésének vezetésében, sem az ügy tárgyalásában nem vehet részt, mert kizárja e tevékenységét az egyházalkotmány 8. §-a. Ennek az összeférhetetlenségi rendelkezésnek a helyes értelme szerint ez az elnök, s ennek következtében az elnökség akadályoztatását eredményezi. Az egyházalkotmány 51. § (2) bekezdése az elnökség akadályoztatása esetén lehetővé, illetve kötelezővé teszi a presbitérium egyházmegyei elnökség általi összehívását. Következésképpen az egyházmegye elnöksége kell, hogy összehívja a presbitérium ülését. A problémát azonban fokozhatja, ha éppen az adott lelkész az egyházmegye esperese, ekként az egyházmegyei elnökség egyik tagja. A gyülekezeti lelkésszel ellentétben azonban az esperesnek van törvényes helyettese, így akadályoztatása esetén a lelkészi főjegyző kell, hogy ellássa a presbitérium összehívásának, majd a későbbiek során a közvetítői tárgyalások levezetésének feladatát. Ha az esperes személye okán felvetődne az egész egyházmegye elfogultsága, az adott egyházkerület elnökségének más egyházmegyei elnökséget kell kijelölnie e feladatok ellátására.

Ha az így összehívott presbitérium a lelkész szolgálati viszonya megszüntetésének kérdésében arról dönt, hogy a látogató bizottságnál indítványozza a bizottság kezdeményezését, az elfogadott törvényi rendelkezés folytán ez az indítvány nem köti a bizottságot. Célszerű azonban ilyen esetben élni a kezdeményezés lehetőségével, s az egyházmegyei elnökség közvetítői tevékenységét elindítva a tárgyalásokat vagy a megbékélés, vagy a gyülekezetet egységének megőrzése miatt, a fel nem oldható ellentmondás okán, a szolgálati viszony közös megegyezéssel történő megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket mihamarabb megtenni.

Az egyházmegyei elnökség által közvetített egyeztetési eljárás a szolgálati viszony két alanya, a lelkész és a presbitérium képviselője között folyik. Ebben az eljárásban mind a lelkészt, mind a presbitériumot ügyvéd is képviselheti. Ha a szolgálati viszony megszüntetéséről állapodnak meg a felek, akkor ezt a megállapodást írásba kell foglalni. A megállapodásnak minimálisan az alábbiakat kell tartalmaznia:

a, a felek egybehangzó szándékát arra vonatkozóan, hogy a szolgálati viszonyt közös megegyezéssel szüntetik meg,

b, a szolgálati viszony megszűnésének időpontját,

c, azt, hogy a lelkész mikor, milyen formában adja át a szolgálatát (leltár, anyakönyvek, pénzügyi zárás stb.),

d, mikor és milyen állapotban hagyja el a parókiát,

e, a javadalom elszámolásának módját, idejét, mértékét,

f, a szolgálat ellátásával kapcsolatosan esetleg felmerülő kártérítési, megtérítési igények kielégítése mértékét, idejét.

A szolgálati viszony megszüntetésének határidejére a törvényi általános rendelkezés az irányadó, ennek megfelelően a tárgyalások megkezdésétől számított 6 hónapon belüli időben kell megszüntetni.

Ha a megállapodás nem jön létre, az egyházmegye elnöksége erről írásban értesíti a presbitériumot. A testület ezt követően a fentiek figyelembevételével összehívott presbiteri gyűlésen dönt arról, hogy a szolgálati viszony egyházi közérdekből történő megszűntetése érdekében megindítja-e a bírósági eljárást vagy sem. A presbitériumnak ennek során kell mérlegelnie azt a törvényi következményt, hogy ha a bíróság megállapítja, hogy a lelkész és az egyházközség közötti viszony megromlása az adott egyházközségnek is felróható, akkor elveszti lelkészválasztási jogát, helyette az egyházmegye közgyűlése választ lelkészt.

Tekintettel arra, hogy a lelkész e törvény 89. § (2) bekezdés b, pontja értelmében – figyelemmel a 70.§ rendelkezéseire – a megválasztását követő három év elteltével lemondhat az adott szolgálati helyen létesített szolgálati viszonyáról, nem várható, hogy elsődlegesen ebben az eljárásban kéri a szolgálati viszonyának közös megegyezéssel való megszüntetését. Az általa ezen eljárás keretében kezdeményezett közös megegyezéssel történő megszüntetés akkor kerülhet szóba, ha ehhez 3 éven belül vagy a presbitérium, vagy az egyházmegye, vagy egyik sem járul hozzá, vagy a 89. § (1) bekezdés f, pontja szerinti közös megegyezéses megszüntetés egyébként eredménytelen volt, de a lelkész mégis szeretné szolgálati viszonyát jogszerűen megszüntetni. Ha ugyanis megtagadja a szolgálatok ellátását, az fegyelmi vétségnek minősül, amelynek következménye akár hivatalvesztés is lehet. Ez esetben, ha a közvetítői eljárás nem vezet eredményre, a lelkész kérheti a bíróságtól egyházi közérdekből a szolgálati viszonyának megszüntetését, amelyet az indokolhat, hogy ha a lelkész nem érzi magáénak az őt megválasztó közösséget, hatékony munka nem várható el tőle.

90. § (1) A nyugdíjba vonult lelkész lelkészi jellegét a nyugdíjazás után is megtartja. Szolgálatot határozott időre szóló megbízással vagy eseti jelleggel láthat el, a szolgálat helye szerint illetékes lelkész tudomásával és a parókiális jogok tiszteletben tartásával.

(2) A nyugdíjas lelkész is köteles életvitelében a lelkészekre előírt kötelezettségeket megtartani. E körben, valamint szolgálatvégzésével összefüggésben az egyházi törvények hatálya alatt áll.

Az új törvény rendezi a nyugdíjba vonult lelkész jogállását, kimondva, hogy a nyugdíjba vonult lelkész lelkészi jellegét a nyugdíjazás után is megtartja. Törvényesíti azt a gyakorlatot, hogy a nyugdíjas lelkész szolgálatot láthat el. Ennek feltétele a határozott időre szóló megbízás vagy eseti jellegű szolgálati alkalom. Mindezek során a parókiális jogokat köteles tiszteletben tartani. E jogosultságokra és lehetőségekre figyelemmel mind a szolgálat ellátása során, mind pedig életvitelében – a lelkészi életpálya élethosszig tartó folyamatában – vonatkoznak rá

az egyház törvényei, így fegyelemsértő magatartása esetén az aktív szolgálatban álló lelkészekkel azonosan felelősségre vonható. Az e törvénnyel párhuzamosan módosított, az egyházi bíráskodásról szóló 2000. évi I. tv. 32. § (2) bekezdés i) pontja alapján velük szemben legsúlyosabb büntetésként a lelkészi tevékenység gyakorlásától való eltiltás alkalmazható. E szabályozás lényeges eltérést mutat a korábbi szabályozáshoz képest, mely szerint a nyugdíjas lelkésszel szemben csak a minden, tisztséget nem viselő egyháztaggal szemben alkalmazható szóbeli feddés vagy írásbeli megrovás büntetése volt kiszabható.

Abstract

Commentary on Act 1, 2013 of the Reformed Church of Hungary on the Service and Legal Status of Ministers (Part 3)

The third part of the Commentary explains and interprets the rules of the election of ministers. It gives an advanced scenario to the proper conduct of the electoral process. It describes possible modes of changing the service relationship and the cases of suspending it. New rules have been formed about keeping valid the qualifications for the ministry. Not practising the ministry may lead to losing the qualifications for being apt for the ministry. The commentary provides a detailed explanation of the cases of suspending the service relationship. As part of this, it analyzes the right of the selecting parish to take the initiative to suspend the service relationship.

KÖZLEMÉNYEK

Kovács Áron
Laczkó Gabriella

Kovács Áron

ADALÉKOK EGRESSY BÉNI SÁROSPATAKI DIÁKÉVEINEK TÖRTÉNETÉHEZ

Egressy Béni életének Sárospatakon töltött évei a zeneszerző életrajzának homályos foltjai közé tartoznak. A szakirodalom nem szentelt nekik túl sok figyelmet, és az sem segítette a kutatást, hogy Egressy pataki diáksága az 1980-as évekig nem volt benne a helyi köztudatban. Életrajzírói – Bérczessi B. Gyula és Sziklavári Károly – tanulmányairól kevés, sokszor hiányos információkat közölnek. Közleményünk célja – részben emiatt –, hogy összefoglalja a rendelkezésre álló forrásokat, és mérlegre tegye őket az alapként szolgáló legfőbb forráscsoport, az iskolai naplók információi alapján.

Egressy pataki éveiről a legtöbbet az egykori diáktársa, Erdélyi János által írt nekrológból tudunk meg, mely szerint: „Benjámin az odahaza kezdett iskolai pályát Miskolcon folytatá a ref. gimnáziumban, de szept. 15. 1828. nevét a sárospataki főiskola tanítványai közé iratá, a rovatban, hová a szülék nevei szoktak bejegyeztetni, többé nem atyja, hanem édes anyja neve: Komjáthi Juliánna áll utána, jeléül, hogy ekkor B. már árva volt. Özvegy anyjára még öt, többnyire nevelés nélküli testvérrel maradva, ő is tapasztalá ama nehéz sorsot, – mely a ref. papok gyermekeit végzetileg sújtja, midőn apjok hunytával nemcsak édesatyát vesztenek, mi a természet rendje, hanem mindennapi kenyeret is, mi a társadalom árnyék oldala. A tizenötéves ifjút azonnal megüték az élet gondjai, s a különben olcsó város, és mérséklett költségű főiskola mind terhül volt a szegény fiúnak, s ahelyett, hogy iskoláit végezné, később tanítói hivatalra lépett Mező-Csáton, Borsodban, jan. 23. 1833."[1]

[1] Erdélyi János: Egressi Benjámin (Életrajzi vázlat). In.: Erdélyi János: Irodalmi, színházi, közéleti írások és beszédek. (Szerk.: T. Erdélyi Ilona), Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2003. p. 409-410.

Mint a fenti Erdélyi idézetből kiderül, Egressy Béni 1828-ban lett a pataki iskola diákja. Erdélyi állításával szemben neve először az 1829-30-as tanévben tűnik fel a logikai osztály diákjainak sorában, és 1830-31-ig követhetőek nyomon tanulmányai, míg bátyja, a később lelkészi pályára lépett Egressy Imre előmenetele folyamatos.[2] Az 1832-es tanévben már csak az énekkar tenorjainak listáján lelhető fel neve.[3]

Benjáminról az alábbi információkat találjuk a fent említett naplók személyes adatokat rögzítő helyein: Születési helyeként Szántó és Kazinc, lakhelyeként pedig az Abaúj vármegyei Szántó jelenik meg. Érdekességként jegyezzük meg, hogy bátyja, Imre adatainál mind születési, mind lakhelyként a Borsod megyei Disznóshorvát – a mai Izsófalva –, apjuk utolsó szolgálati helye van feltüntetve az 1832-33-as tanévig. Apja Egressi Pál, anyja Juhász Julianna. Már első pataki tanévében ott szerepel neve mellett, hogy orphan – árva.[4]

A fenti adatok közti eligazodáshoz Sziklavári Károly zenetörténész egy, az Egressy család 18-19. századi történetével foglalkozó írása nyújt támpontot. Ennek kiindulópontja a zeneszerzővel rokonságban álló lelkész, Egressi Galambosy Sámuel családtörténeti összefoglalója, mely az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában lelhető fel. Eszerint a zeneszerző apja, Egresi Galambos Pál nagy műveltségű lelkész volt, aki kitűnő szónoki képességek mellett komoly zenei tudással is rendelkezett. Fuvolán, hegedűn, és zongorán is játszott. Lelkészként a Sajó mentén, több helyen is szolgált 1827-ben bekövetkezett haláláig. Egressy Béni anyja Komjáthy Ábrahám parasznyai lelkész nevelt lánya, Juhász Julianna volt, aki férje halála után Abaújszántóra költözött gyermekeivel.[5]

A fentieknél sokkal fontosabb adatokat szolgáltatnak a zeneszerző tanulmányaira vonatkozó oszlopok. 1829-30-ban a gimnáziumi osztályok legmagasabbját jelentő logikai osztály[6] hallgatójaként hittant, logikát, a klasszikus szerzők közül Livius és Terentius műveit, földrajzot, németet, geometriai alapokat, latin stilisztikát, magyar nyelvet, görögöt és éneket tanult.[7] Az 1830-31-es tanévben már az akadémiai tagozaton, a lelkésznek készülő, úgynevezett tógátus diákok között találjuk Egressyt. Itt hittant, matematikát, statisztikát, zeneelméletet, német irodalmat, természettörténetet, pedagógiát, mezőgazdaságtant, görög irodalmat, valamint magyar nyelv és irodalmat tanult. Tanárai: Kézy Mózes, Magda Pál, Apáthy János[8], Majoros András, Gál István, Szeremlei Gábor.[9] Kézy, a matematika és

[2] Lásd: TiREL K. a. III. 28; TiREL K. b. I. 1.

[3] Orbán József: A sárospataki énekkar története. Steinfeld Béla, Sárospatak, 1882. p. 177.

[4] TiREL K. a. III. 28. p. 554-555; 566-567; 592-593; 604-605; 616-617; TiREL K. b. I. 1. p. 32-33; 62-63; 266; 340-341; 369; 372-373; 379; TiREL K. b. I. 2. p. 92-93; TiREL K. b. I. 3. p. 34; 100-101.

[5] Sziklavári Károly: Az Egressy család származástörténeti krónikája. In.: Lymbus, Magyarságtudományi Forrásközlemények, 2011. p. 384-391.

[6] Humaniorum IV. - középiskolai osztályok

[7] TiREL K.a.III. 28. p. 554-555; 566-567; 592-593; 604-605;

[8] Bővebben: Orbán 1882. p. 74-75.

[9] TiREL K. b. I. 1. pp. 62-63; 369-379.

fizika professzora, akinek klasszikus műveltségéről Szinnyei József írta le, hogy Homérosz, Horatius és Vergilius műveiből a „meghallott első szó után azonnal tovább mondá az egész sort és utána a következő verseket. Kövy nyilatkozata szerint Kézyhez hasonló diák, író, és költő nem volt Magyarországon". Magda Pál, a későbbi akadémikus, a földrajz tudósa, a magyar statisztika úttörője. A fenti felsorolásban szerepel Majoros András, a magyar nyelvészet egyik úttörője, Szeremlei Gábor, a dogmatika későbbi professzora, aki ekkor még segédtanár. A legnagyobb hatással minden bizonnyal a zenét oktató Apáthy János lehetett rá. Mint arra Sziklaváry Károly felhívja a figyelmet, Apáthy tevékenysége igen jelentős a sárospataki zeneoktatás történetében. Bécsi tapasztalatai birtokában korszerűsítette az énekkart, kezdeményezésére indult el a zeneelmélet, zongora és orgonajáték oktatása. Énekkari tapasztalatai, amint a fent említett szerző kiemelte, meghatározóak lehettek színházi pályája során.[10]

Mint azt fentebb már említettük, az 1831-1832-es tanévben már nem találjuk nevét a naplókban. Ekkor – anyagi okokból – Szepsiben vállalt segédtanítói állást, feltételezhetően még az első szemeszter zárása előtt befejezve ezzel pataki tanulmányait. A fentiek ily módon cáfolják Bérczessi B. Gyula azon állítását is, hogy Egressy pataki tanulmányait egy tanév után, apja váratlan halála miatt szakította volna meg.[11] A források legalább négy tanévet említenek meg, melyek közül kettő az iskola naplóival is alátámasztható.

Abstract

Data on the Sárospatak Student Years of Béni Egressy

The aim of this contribution is to summarize the available resources on Béni Egressy and analyse them on the basis of the main group of sources, that is, information gained from the school registers.

[10] Sziklaváry Károly: Egressy Béni. Miskolc, 2014. p. 27-28.

[11] Bérczessi B. Gyula: Tollal – lanttal – fegyverrel. Egressy Béni élete és munkássága. Budapest, 1986. p. 25.

Laczkó Gabriella

„AZ ELSŐ PÜSPÖKLÁTOGATÁS ALSÓBERECKIBEN…"

Az 1933-as év eseményei örökre megmaradtak az Alsóberecki és Felsőberecki Református Társegyházközség akkori gyülekezeti tagjainak emlékezetében, és nemcsak a korszak szokásos egyházi adók vitái vagy fegyelmi ügyei (szektásodás), hanem főtiszteletű Farkas István püspök úrnak gyülekezetben tett látogatása miatt is.

Farkas István 1932 januárjában lett megválasztott püspöke a Tiszáninneni Református Egyházkerületnek. Dr. Révész Kálmánt követte a püspöki szolgálatban. A Sárospataki Református Lapokban a következőket lehet olvasni Farkas István[1] alsóborsodi esperes, miskolci lelkész személyéről püspökké választása alkalmából: „Eddigi munkásságában és megbízatásában a lélek és nemes hevület, az el nem fáradó bizakodás és lelkesedés, a reménykedő hit és meleg szeretet emberének bizonyult."[2] Az ünnepélyes püspöki beiktatásra 1932. április 12-én került sor Miskolcon, a Kossuth utcai templomban. Farkas István beiktatásakor elhangzott igehirdetésének üzenete: „Krisztus nyomában Krisztusért"[3]. Talán egy mondatot érdemes kiragadni a püspök úr prédikációjából.: „Apostolok, munkára fel, … minden magyar családhoz, minden gyülekezethez: sze-

[1] Farkas István 1879. augusztus 3-án született Bercelen Szabolcs megyében és 1941. november 9-én halt meg Miskolcon. Tanulmányait Sárospatakon kezdte 1898-ban. Kápláni vizsgája után, 1902-től szénior és gimnáziumi segédtanár lett a Kollégiumban. 1905-ben Ládházára, majd 1912-ben Miskolcra választják meg lelkipásztornak. 1923-tól püspökké választásáig egyházmegyéje esperesi tisztét töltötte be.

[2] Sárospataki Református Lapok, XXVII. évfolyam 4. szám. 1932. január 23. 17. p.

[3] Sárospataki Református Lapok, XXVII. évfolyam 16. szám. 1932. április 6. 69. p.

mélyesen! ..."[4] A püspöki programbeszéd is a következőkre helyezte a hangsúlyt: „Krisztus az emberekért jött e világra. Én is az emberekhez vágyódom. Püspöklátogatásokat úgy érzem meg kell kezdenünk. Személyesen szeretném megismerni, gyülekezeteink külső és belső életét."[5]

Farkas István püspöki körútjai a Sajó- és Bán-völgyén kezdődtek meg még 1932-ben, október 16-tól 28-ig, majd folytatódott a generális vizitáció Ózdon.

A következő évben a Tiszáninneni Református Egyházkerület Alsózempléni Református Egyházmegyéjének életét jellemzik esperese, Kiss Ernő részéről az 1933. május 5-én tartott egyházmegyei rendes tavaszi közgyűlésen elhangzottak: „Általában megállapítható, hogy két tényező gyakorol egyházi életünkre káros befolyást: 1. a gazdasági pangás, 2. ... a felszínen... vallásos szekta jelentkezik. (millenisták, Jehova tanúi stb.) Különösen a Bodrogközt lepték el a szélsőséges elemek. A veszélyeztetett gyülekezetek megmentése érdekében nagy pásztori prudenciára, egész embereket kívánó önfeláldozó munkára van szükség."[6]

1933-ban május 9-től 19-ig folytatódott a már megkezdett generális vizitáció Szerencstől egész Telkibányáig. Minden tájegység püspöki látogatásáról összefoglalók jelentek meg a Sárospataki Református Lapokban a következő részekkel: fogadtatás, istentisztelet, presbiteri gyűlés, látogatások, vendéglátás, más felekezetek részvétele.

Farkas István püspök 1933. szeptember 30-án kezdte meg bodrogközi egyházlátogató körútját. Az első gyülekezet, amelyet meglátogatott, Tiszakarád volt. Sárospatakról, ahova csak lehetett, a bodrogközi kisvasúttal utazott. A további meglátogatott gyülekezetek e térségben: Cigánd, Ricse, Révleányvár, Zemplénagárd, Láca, Semjén, Kis- és Nagyrozvágy, Pácin, Karcsa, Karos, Bodroghalom, Alsóberecki, Vajdácska.

A püspöki látogatás híre Alsóberecki és Felsőberecki egész lakosságát is megmozgatta. Az, hogy mennyire jelentőségteljes volt a gyülekezetek és a település, Alsóberecki számára ez az esemény, azt maga a gyülekezet lelkipásztora, Molnár László részletesen leírja a gyülekezet presbiteri jegyzőkönyvében. Írása szinte novellaszerűen, színesen, szereplőket megelevenítően tárja elénk az egész eseményt. A lelkipásztor nagy részletességgel írja le a fogadtatást, az istentiszteletet és a presbiteri gyűlést, valamint a községben tett látogatásokat, végül a díszebédet. Szinte megelevenedik előttünk egy falu lakosságának ünnepi arca elöljáróival és a maga református gyülekezeti tagjaival együtt. Valódi vidéki társadalmi, egyháztársadalmi korrajz egy kis „elfogódottsággal". A sorok között olvasható a lelkipásztor azon érzése, mely magában hordozza munkájának, szolgálatának nem hiábavalóságát minden – a korra jellemző – nehézség ellenére. A jegyzőkönyv további lapjait ol-

[4] Sárospataki Református Lapok, XXVII. évfolyam 16. szám. 1932. április 6. 71. p.
[5] Sárospataki Református Lapok, XXVII. évfolyam 16. szám. 1932. április 6. 78. p.
[6] Sárospataki Református Lapok, XXVIII. évfolyam 21. szám. 1933. május 21. 131. p.

vasva érződik talán az is, hogy a lelkipásztor családjával, presbitereivel, gyülekezeti tagjaival együtt milyen mély megerősítést kapott a látogatás alkalmával.

Végezetül elmondható, hogy az ilyen „közvetlen" generális vizitáció valóban erősíteni tudta az egész Bodrogköz gyülekezeti tagjaiban és presbitereiben a református önazonosság megélését, az egyházra és gyülekezetre való odafigyelés felelősségét. A Farkas István püspökkel való közvetlen találkozás talán közelebb hozta egymáshoz – testvéri közösséget vállalva – a lelkipásztorokat, a kis gyülekezetek tagjait és az „egyházi előjáróságot" a szolgálatban.

„Püspöklátogatás az alsóberecki-i református egyházban 1933. okt. 10-én"

Megjegyzés: Molnár László feljegyzése teljes szöveghűséggel olvasható.

„Isten gondviselő kegyelme megadta, több mint 300 éves kis gyülekezetünknek azt az örömet, hogy a tiszáninneni református egyházkerületünk püspökét: Főtiszteletű és méltóságos Farkas István püspök urat, magas kíséretével generális vizitációra gyülekezetünk kebelében üdvözölhesse.

Sajnos, az eddigi püspökök csak a püspöki irodából irányították gyülekezeteink anyagi és valláserkölcsi életét és megfeledkeztek arról, hogy a személyes apostoli látogatás mily nagy áldásokkal jár a gyülekezetek hit- és anyagi életének gyümölcsözésére.

Az alsózempléni református egyházmegye esperesének még 1933. szeptember hó 2-án kelt értesítése jelezte, hogy a püspök úr 1933. szeptember 29-től október 11-ig terjedő időben a Bodrogköz református gyülekezeteit fogja meglátogatni, Tiszakarádon kezdve, Cigándon, Ricsén át folytatva, és október 11-én Vajdácskán végezve a látogatásokat. Ezen értesítés utasítására szeptember 12-ig be kellett küldeni a püspöki hivatalba a meglátogatandó egyházak rövid történetét, feltüntetve az orvoslásra szoruló bajokat és esetleges dicséretreméltó dolgokat. Utasítást adott ez az esperesi értesítés arról is, hogy szerényen, de méltó tisztelettel, az egyházi épületek kirenoválásával várjuk a püspök urat. Így egyházunk az 1927-ben épült lelkészlakást kívül kirenováltatta, kimeszeltette, belül az összes ajtókat és ablakokat ezüst szürkére kétszer átfestette (100 pengőért), az eddig fehérre meszelt szobákat, 5 helységet 60 pengőért szépen kifestetett. Ugyancsak kirenováltatta a templomot is, úgy, hogy úgy a templom, mint a lelkészlakás kifogástalanul várta a püspöklátogatást.

A püspök úr 1933. október 10-én délelőtt ½ 9 órakor indult hozzánk Bodroghalomból. A Zsaró tanyánál 18 alsó- és felsőberecki magyar ruhás és részben leventeruhás lovas legény várta és fogadta a püspök urat, kinek 3 kocsiból álló kíséretéhez csatlakoztak és így jöttek az alsóberecki községházáig, hol diadalkapu alatt, a községi képviselőtestület élén Begazy Ferencz közjegyző üdvözölte a község nevében a püspök úr őméltóságát. A püspök úr kedvesen válaszolt az üdvözlésre, majd a képviselőtestület gyalogosan csatlakozott a kocsiba szállt püspök úr kíséretéhez és így vonultak végig a községen kis templomunk bejáratához. Elől kettes sorban jöttek a lovas leventék, festői képet nyújtva az utánuk jövő püspök úr fogatának.

A templom és a lelkészlak utcai bejáratánál, amely tölgyfagallyakkal, virágokkal és két nemzetiszín zászlóval díszített diadalkapunál az iskolás gyerekek, a gyalogos leventék és vagy 20 magyar ruhás lány állt sorfalat, míg az út közepén, az alsó- és felsőberecki presbiterek élén Molnár László református lelkész palástosan várta és boldog meghatottsággal, de szeretetteljes szavakkal üdvözölte a püspök urat fatornyú kis templomunk bejáratánál. A püspök úr a nagy tömegre szaporodott közönséghez őszinte szívből fakadó, mindenkit lebilincselő szavakkal köszönte meg a meleg fogadtatást, majd a lelkészt homlokon csókolva, a presbiterekkel kezet fogva, kíséretével: Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyzővel, Illyés Bertalan püspöki titkárral. Kiss Ernő esperessel, Dr. Kiss Sándor egyházmegyei tanácsbíró, gondnok helyettessel és Szondy József Sárospataki főszolgabíróval a lelkészlakásba ment. A lelkész üdvözlő szavai után a diadalkapunál a helybeli református lányegylet nevében Vágó Julianna magyar ruhás leány meleg szavakkal egy szép virágcsokrot nyújtott át a püspök úrnak.

A lelkészlakás előszobájában a lelkész felesége fogadta az érkező vendégeket majd a lelkész négy kisfia nevében a legnagyobb a 7 éves ifj. Molnár László egy szép rózsacsokorral, kedves szavakkal köszöntötte őméltóságát.

¾ 10 órakor kezdődött a harangszó és 10 órakor a harmadik harangszó alatt vonult be a püspök úr kíséretével a felvirágozott zsúfolásig megtelt templomba. A 7. dicséret (Ím, bejöttünk nagy örömmel…) 1. és 2. verse után már akkor énekelte a gyülekezet fennálló éneknek az 1. dicséretet (Terólad zeng dicséretünk…) ezután pedig a XXV. zsoltár 1. és 2. verse száll az ének szárnyain a Mindenható felé. A 2. vers elhangzása után Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző úr ment fel a szószékre, hol Pál apostol Kolossébeliekhez írott leveléből, a III. rész 1-4. verseiből Bibliát olvasott, majd minden lelket magával ragadó, Istenhez emelő buzgó imádságot mondott. Ima után elénekelte a gyülekezet fennállva a 32. dicséretet: „Megáll az Istennek Igéje…", mely alatt a főtiszteletű püspök úr felment a szószékre és a Lukács evangéliuma XXI. rész 25-27. versei alapján tartott könnyeket fakasztó gyönyörű beszédet, kiemelve a szekták tévelygéseit egyetértő szeretetre, élő erős hitre és lángoló hazaszeretetre buzdítva mindeneket. A zsúfolásig megtelt kis templomunk*ban, hol az alsó- és felsőberecki református egyház tagjain kívül római és görög katolikusok, baptisták és zsidók is nagy számban képviselve voltak, szem nem maradt szárazon a hitre és szeretetre buzdító szép beszéd hatása alatt.*

Az „Úri ima" és az áldás elhangzása után a magyar imádságot: a Himnuszt, majd a XXV. zsoltár 6. verse és a 8. dicséret 3. és 4. versének éneklése alatt távozott a gyülekezet, magával vive egy felejthetetlen óra boldog, könnyes szép emlékét és tanúságát.

A templomajtóban sorfalat álló magyar ruhás lányokat és fiúkat a püspök úrral és kíséretével együtt a püspöki titkár lefényképezte.

Az istentisztelet után rövid néhány perc múlva lelkészi irodában presbiteri gyűlés volt, mely az alábbi jegyzőkönyv szerint a következőképpen folyt le.

Jegyzőkönyv

Készült az alsó- és felsőberecki református társegyházak közös presbitériumának 1933. október hó 10-én tartott, püspöklátogatással kapcsolatos, rendkívüli gyűléséről.

Jelen vannak: Főtiszteletű és méltóságos Farkas István püspök úr, miskolci lelkész, Dr. Enyedy Andor miskolci lelkész, egyházkerületi papi főjegyző úr, Illyés Bertalan püspöki titkár, Kiss Ernő sátoraljaújhelyi református lelkész, az alsózempléni református egyházmegye esperese, *Dr. Kiss* Sándor sárospataki ügyvéd, az *alsózempléni református egyházmegye legidősebb világi tanácsbírája, mint egyházmegyei főgondnok helyettes, Molnár László alsóberecki református lelkész, Barna Ferenc alsóberecki gondnok, N. Sütő József, K. Balogh József, Hangácsi Ferenc, N. Kántor János alsóberecki presbiterek, Tóth Gyula felsőberecki gondnok, N. Sütő József, K. Tóth János, H. Tóth Dániel és Végső István felsőberecki presbiterek és Magyar László alsóberecki községi tanító presbiteri jegyző.*

A LXV. zsoltár első versének eléneklése után Molnár László református lelkész rövid segedelemkérő imádságot mond, majd felkéri főtiszteletű Farkas István püspök urat a jelen presbiteri gyűlés elnöklésére.

Főtiszteletű és méltóságos Farkas István püspök úr megható kedvességgel és szeretettel üdvözli a lelkészt és presbitériumot, röviden vázolva, hogy a jelen generális vizitáció célja a bodrogközi református gyülekezetek anyagi és valláserkölcsi életének megvizsgálása s a gyűlést megnyitja és felkéri Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző urat, hogy a gyűlés a jegyzőkönyv több mint 63 pontjának alapján adjon tájékoztatást az Alsó- felsőberecki református társegyházak anyagi, hit- és valláserkölcsi életéről.

Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző úr felolvassa a generális vizitációs jegyzőkönyvének pontjait, a püspöki titkár úr bejegyzi a kérdőpontokra a presbitérium által adott feleleteket. A püspök úr sajnálattal állapítja meg, hogy a nehéz egyházi adóterhet hordozó gyülekezeten az állam a mostani nehéz időkben adócsökkentési segéllyel nem segít, s a templomépítés előtt álló felsőberecki református társegyház presbitériumának jó tanácsok adása mellett megígéri, hogy az egyházkerület egyes egyházait felszólítja, hogy egy vasárnap perselypénzét a felsőberecki református templom építésére adják, a maga részéről pedig 1934. év tavaszán 100 pengőt utaltat ki erre a célra az egyházkerületi segélyalapból. Több jó tanács és meleg buzdítás, kitartásra serkentő szavak után a generális vizitációs jegyzőkönyvét a jelenlévők aláírják s befejezésül az egész gyűlés a 39. dicséret 7. versét (E gyülekezeten, mely e helyre telepedett…) énekli el. Több tárgy nem lévén püspök úr a gyűlést áldáskívánással bezárja.

Tóth Gyula — *Kmf.* — *Molnár László*
gondnok — *lelkész*

Berecz Károly, Takács János

A templom és a lelkészlak utcai bejáratánál, amely tölgyfagallyakkal, virágokkal és két nemzetiszín zászlóval díszített diadalkapunál az iskolás gyerekek, a gyalogos leventék és vagy 20 magyar ruhás lány állt sorfalat, míg az út közepén, az alsó- és felsőberecki presbiterek élén Molnár László református lelkész palástosan várta és boldog meghatottsággal, de szeretetteljes szavakkal üdvözölte a püspök urat fatornyú kis templomunk bejáratánál. A püspök úr a nagy tömegre szaporodott közönséghez őszinte szívből fakadó, mindenkit lebilincselő szavakkal köszönte meg a meleg fogadtatást, majd a lelkészt homlokon csókolva, a presbiterekkel kezet fogva, kíséretével: Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyzővel, Illyés Bertalan püspöki titkárral. Kiss Ernő esperessel, Dr. Kiss Sándor egyházmegyei tanácsbíró, gondnok helyettessel és Szondy József Sárospataki főszolgabíróval a lelkészlakásba ment. A lelkész üdvözlő szavai után a diadalkapunál a helybeli református lányegylet nevében Vágó Julianna magyar ruhás leány meleg szavakkal egy szép virágcsokrot nyújtott át a püspök úrnak.

A lelkészlakás előszobájában a lelkész felesége fogadta az érkező vendégeket majd a lelkész négy kisfia nevében a legnagyobb a 7 éves ifj. Molnár László egy szép rózsacsokorral, kedves szavakkal köszöntötte őméltóságát.

¾ 10 órakor kezdődött a harangszó és 10 órakor a harmadik harangszó alatt vonult be a püspök úr kíséretével a felvirágozott zsúfolásig megtelt templomba. A 7. dicséret (Ím, bejöttünk nagy örömmel…) 1. és 2. verse után már akkor énekelte a gyülekezet fennálló éneknek az 1. dicséretet (Terólad zeng dicséretünk…) ezután pedig a XXV. zsoltár 1. és 2. verse száll az ének szárnyain a Mindenható felé. A 2. vers elhangzása után Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző úr ment fel a szószékre, hol Pál apostol Kolossébeliekhez írott leveléből, a III. rész 1-4. verseiből Bibliát olvasott, majd minden lelket magával ragadó, Istenhez emelő buzgó imádságot mondott. Ima után elénekelte a gyülekezet fennállva a 32. dicséretet: „Megáll az Istennek Igéje…", mely alatt a főtiszteletű püspök úr felment a szószékre és a Lukács evangéliuma XXI. rész 25-27. versei alapján tartott könnyeket fakasztó gyönyörű beszédet, kiemelve a szekták tévelygéseit egyetértő szeretetre, élő erős hitre és lángoló hazaszeretetre buzdítva mindeneket. A zsúfolásig megtelt kis templomunk*ban, hol az alsó- és felsőberecki református egyház tagjain kívül római és görög katolikusok, baptisták és zsidók is nagy számban képviselve voltak, szem nem maradt szárazon a hitre és szeretetre buzdító szép beszéd hatása alatt.*

Az „Úri ima" és az áldás elhangzása után a magyar imádságot: a Himnuszt, majd a XXV. zsoltár 6. verse és a 8. dicséret 3. és 4. versének éneklése alatt távozott a gyülekezet, magával vive egy felejthetetlen óra boldog, könnyes szép emlékét és tanúságát.

A templomajtóban sorfalat álló magyar ruhás lányokat és fiúkat a püspök úrral és kíséretével együtt a püspöki titkár lefényképezte.

Az istentisztelet után rövid néhány perc múlva lelkészi irodában presbiteri gyűlés volt, mely az alábbi jegyzőkönyv szerint a következőképpen folyt le.

Jegyzőkönyv

Készült az alsó- és felsőberecki református társegyházak közös presbitériumának 1933. október hó 10-én tartott, püspöklátogatással kapcsolatos, rendkívüli gyűléséről.

Jelen vannak: Főtiszteletű és méltóságos Farkas István püspök úr, miskolci lelkész, Dr. Enyedy Andor miskolci lelkész, egyházkerületi papi főjegyző úr, Illyés Bertalan püspöki titkár, Kiss Ernő sátoraljaújhelyi református lelkész, az alsózempléni református *egyházmegye esperese, Dr. Kiss* Sándor sárospataki ügyvéd, az *alsózempléni református egyházmegye legidősebb világi tanácsbírája, mint egyházmegyei főgondnok helyettes, Molnár László alsóberecki református lelkész, Barna Ferenc alsóberecki gondnok, N. Sütő József, K. Balogh József, Hangácsi Ferenc, N. Kántor János alsóberecki presbiterek, Tóth Gyula felsőberecki gondnok, N. Sütő József, K. Tóth János, H. Tóth Dániel és Végső István felsőberecki presbiterek és Magyar László alsóberecki községi tanító presbiteri jegyző.*

A LXV. zsoltár első versének eléneklése után Molnár László református lelkész rövid segedelemkérő imádságot mond, majd felkéri főtiszteletű Farkas István püspök urat a jelen presbiteri gyűlés elnöklésére.

Főtiszteletű és méltóságos Farkas István püspök úr megható kedvességgel és szeretettel üdvözli a lelkészt és presbitériumot, röviden vázolva, hogy a jelen generális vizitáció célja a bodrogközi református gyülekezetek anyagi és valláserkölcsi életének megvizsgálása s a gyűlést megnyitja és felkéri Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző urat, hogy a gyűlés a jegyzőkönyv több mint 63 pontjának alapján adjon tájékoztatást az Alsó- felsőberecki református társegyházak anyagi, hit- és valláserkölcsi életéről.

Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző úr felolvassa a generális vizitációs jegyzőkönyvének pontjait, a püspöki titkár úr bejegyzi a kérdőpontokra a presbitérium által adott feleleteket. A püspök úr sajnálattal állapítja meg, hogy a nehéz egyházi adóterhet hordozó gyülekezeten az állam a mostani nehéz időkben adócsökkentési segéllyel nem segít, s a templomépítés előtt álló felsőberecki református társegyház presbitériumának jó tanácsok adása mellett megígéri, hogy az egyházkerület egyes egyházait felszólítja, hogy egy vasárnap perselypénzét a felsőberecki református templom építésére adják, a maga részéről pedig 1934. év tavaszán 100 pengőt utaltat ki erre a célra az egyházkerületi segélyalapból. Több jó tanács és meleg buzdítás, kitartásra serkentő szavak után a generális vizitációs jegyzőkönyvét a jelenlévők aláírják s befejezésül az egész gyűlés a 39. dicséret 7. versét (E gyülekezeten, mely e helyre telepedett…) énekli el. Több tárgy nem lévén püspök úr a gyűlést áldáskívánással bezárja.

Tóth Gyula — *Kmf.* — *Molnár László*
gondnok — *lelkész*

Berecz Károly, Takács János

Presbiteri gyűlés után a püspök úr az egyházkerületi főjegyző úr kíséretében Magyar László tanító vezetésével a gyülekezet egyes tagjainak meglátogatására indul. Elmegy Molnár Béla földbirtokoshoz, Vágó János kisgazdához, Litteráty István magánzóhoz, Barna Ferenc gondnokhoz, Olchváry László birtokoshoz, Begazy Ferenc közjegyzőhöz, Berecz Károly nyugdíjas tanítóhoz. Többeket az idő rövidsége miatt nem látogathatott meg.

Fél kettőre meg lett terítve a lelkészlakás ebédlőjében a püspök úr tiszteletére adott ebédhez.

Az U alakú ízlésesen megterített, felvirágozott asztaloknál a következők foglalnak helyet: 1. Farkas István püspök úr, 2. Olchváry Lászlóné, 3. Dr. Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző úr, 4. Molnár Béláné, 5. Kiss Ernő esperes, 6. özv. Olchváry Lajosné, 7. Somody József főszolgabíró, 8. Dr. Kiss Sándor, 9. Begazy Ferencné, 10. Molnár Béla, 11. özv. Schultz Józsefné, 12. Olchváry László, 13. Dr. Macsolay József körorvos, 14. Olchváry Ida, 15. Begazy Ferenc, 16. Vlaih Valika, 17. Illyés Bertalan püspöki titkár, 18. Bozsányi Ducika, 19. Szabó Imre, 20. Bozsányi Menyhért, 21. Krajnyák Sándorné, 22. Bottka Jánosné szül. Berecz Vilma, 23. id. Berecz Károly, 24. Berecz Antal lelkész, 25. Osvald Klára tanítónő, 26. Olhváry Miklós, 27. Molnár László református lelkész, 28. Barna Ferenc, 29. Tóth Gyula gondnokok, 30. Magyar László, 31. Vásárhelyi Lászlóné, 32. Vásárhelyi László, 33. Sóle Józsefné varrónő, 34. Krajnyák Sándor tanító, 35. Molnár Lászlóné.

A díszes asztaltársaságnak három helybeli magyar ruhás lány: K. Balogh Piros, Janecz Erzsi, és Mészáros Julika szolgálta fel a következő ebédet: 1. húsleves csigatésztával, 2. karfiol vajasan, 3. rántott csuka, 4. paprikás csirke, 5. kacsapecsenye, 6. négy féle torta, minyonok, 7. feketekávé és 8. az ebéd elejére 12 üveg aszú bor, és az ebédhez kitűnő Molnár Béla féle sárospataki királyhegyi bor, és 9. végül körte és szőlő.

Az első pecsenye, a hal feltálalása után Molnár László lelkész, mint házigazda köszöntötte a püspök úr őméltóságát. Kiemelte beszédében, hogy mivel több, mint 300 éves kis egyházunkban ez az első püspöklátogatás, a hétköznap (keddi nap volt) dacára ünnepnap ez nekünk. Bár a gazdasági válság súlyos keresztje sok helyen a lelkeket is megrendítette, és külsőleg nem nyújthatjuk azt, amit szeretnénk, de mégis nagyon alkalmas a mai idő, hogy a beteg gyülekezetek beteg tagjainak a püspök úr apostoli igehirdetése vigasztalja, gyógyítsa, hittel töltse meg. Isten gazdag áldását kéri a püspök úr életére s munkájára.

A lelkes éljenzéssel kísért beszédre kis idő múlva a püspök úr válaszolt. Izzó hazafisággal és mélységes hittel teljes beszédje könnyekig meghatotta és kivétel nélkül annyira lebilincselte a jelenlevők lelkét, hogy szűnni nem akaró, őszinte, mély hatást tükröző taps és éljenzés igazolta a püspök úr iránti szeretetet. A római katolikus vallású Molnár Béla volt huszárszázados és jelenlegi itteni földbirtokos úgy nyilatkozott a püspök úr beszédjéről, hogy római katolikus püspökben sem azt a szeretetteljes közvetlenséget, sem azt a lebilincselő szónoki erőt és szépséget nem lehetne megtalálni, amit ma kivétel nélkül Farkas István püspök úrtól nyerhettünk.

Még Berecz Károly nyugdíjas tanító úr köszöntötte derűt keltő szavakkal a püspök urat, mint a magyar Tisza part legmagyarabb szülöttjét, aztán lelkes hangulatba délután 4 óráig élvezhettük őméltósága szeretetteljes jelenlétét. Ekkor sajnálatunkra a kötelesség őt is tovább szólította. Kíséretével innen három kocsival meleg búcsúzás után Vajdácskára indult, hol őszi látogatását be is fejezte. Az ebédnél jó hangulatban együtt maradt a társaság többi része és mivel 5 órakor egy banda újhelyi cigány is megérezte a pecsenyeszagot, éjfél után 3 órakor oszlott szét a páratlanul jól mulató társaság, kitűnő táncokkal szórakoztatva a hölgyeket. Megemlítendő még, hogy mivel a lelkészlakon rendezett ebéden a két gondnok vett csak részt, de hogy a többi presbiternek is emlékezetes legyen a mai nap, K. Balogh József helybeli presbiterházánál 5 kg húsból gulyásleves és megfelelő mennyiségű túrós galuska készült a 10 presbiter részére, mit 12 liter finom borral ők is szívesen és jó hangulatban nyomtattak le.

Áldott volt a püspök úr idejövetele, legyen áldott egész élete! Gyülekezetünk mai nemzedéke nem fogja őt elfelejteni sohasem. Mert úgy éreztük, hogy amint egy beteg gyermek lázas fejére vigasztaló szavakkal és biztató mosollyal rásimul az édesapai kéz s a beteg többé nem fél, mert tudja, hogy az apai szeretet őrködik felette. A mi súlyos anyagi válságban küzdő, talán lelkileg is beteg gyülekezetünk nagyon sok tagja érezte, hogy a püspöklátogatásban azt a simogató, gyógyulással biztató, erőt, hitet adó atyai kezet, mely a legőszintébb szeretettel simult mindnyájunk lelkére.

„Fény nevére, áldás életére!" Istennek pedig dicsőség legyen, hogy apostoli lélekkel felruházott szolgáját, mint püspököt, hozzánk is elküldte. – Ámen!"[7]

Források:
Sárospataki Református lapok, XXVII. évfolyam. Sárospatak. 1932.
(Felelős szerkesztő és Kiadó: Marton János)
Sárospataki Református lapok, XXVIII. évfolyam. Sárospatak. 1933.
(Felelős szerkesztő és Kiadó: Marton János)

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Levéltára:
R. B. IX.2/10. Az Alsó- és Felsőberecki Református Társegyházközség presbiteri jegyzőkönyve, 1927-1949. 47-52. p.

[7] A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Levéltár, R.B. IX.2/10. Az Alsó- és Felsőberecki Református Társegyházközség presbiteri jegyzőkönyve, 1927-1949. 47-52. p.

Abstract

"The First Episcopal Visitation in Alsóberecki..."

The events of the year 1933 remain forever in the memory of former church members of Alsóberecki and Felsőberecki Reformed Churches, and not just because of the usual church taxes debates or disciplinary matters (sectarianism) of the era, but because of the visitation of Right Reverend Bishop István Farkas in the congregation.

MTA Könyvtár és Információs Központ
Periodika 20 170354G
MTA KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

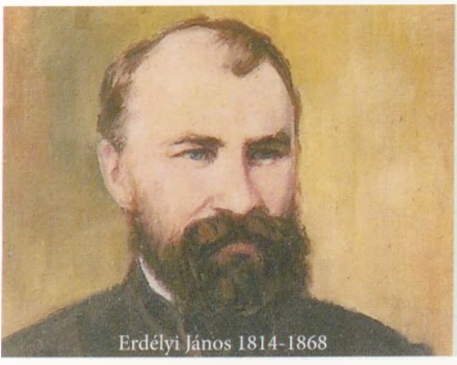

Erdélyi János 1814-1868

A Sárospataki Füzeteket
Alapította: Erdélyi János 1857-ben

Újraindította: Horváth Cyrill
1904-ben

Ismét útjára bocsátotta: a
Sárospataki Református Teológiai
Akadémia 1997-ben